

نصوص فارسية حديثة

بكوئش نكتر / كمال عبد الحميد صابر

كلية الآداب

قسم اللغة الفارسية

الفرقة الثالثة

العام الجامعي

٢٠٢٢/٢٠٢٣ م

الدرس الأول

معاني المفردات :

صَنَعْتَكَر : صانع	مَرْدُمُ : أناس
تَنَگي : ضيق	مُتَّحِد سَاخْتَن : أن يوحد
سَخْتي : شدة	سَوَارِي : الفروسية
بَسْر بُرْدَن : العيش، الحياة	جَنَگ : حرب
مَحْرُومِيَت : حرمان	نَبْرَد : معركة
پيشه ور : حرفي	دُجَار شُدَن : أن يتعرض لـ
بِالْآخِرِه : أخيراً	نَارَاضِي : ساخط
مَذْهَب : دين	زَمَامْدَار : حاكم
بِه پَايَان رَسِيدَن : الانتهاء	نَالَايِق : غير لائق
گَرْجِه : مع أن	بِي كَفَايَت : غير كفاء
نَزْدِيكِي : التقرب	سِپُرْدِه شُدَن : أن تُسَلِّم
گَرُويْدَن : الميل، الإقبال (گرا)	نِظَامِي : عسكري
اِنْدَک اِنْدَک : شيئاً فشيئاً (رويداً رويداً)	مُوبَد : رجل الدين الزردشتي
آشِنَا شُدَن : التعرف	رَفَاه : رفاهية
دَسْت بَرْدَاشْتَن : الكفّ عن، الإقلاع عن	بِهْرِه مَنَد : ممتع، يحظى بـ
دَر آمَدَن : الدخول	كِشَاوَرَز : زارع، فلاح

وَضْعِ سِیَاسِی وَاجْتِمَاعِی اِیْرَانِ دَر قُرُونِ اَوَّلِیَهٗ اِسْلَامِی

ظُهُورِ اِسْلَامِ ، اَقْوَامِ عَرَبِ رَا - کِه مَرْدُمِی بَدَوِی وَپَرَاکَنْدِه بُودَنْد -
مُتَّحِدِ سَاخْتِ ، اِیْن اَقْوَامِ بَاخْصَایِصِی اَز قَبِیْلِ عَادَتِ وَشِدَائِدِ وَسُرْعَتِ
عَمَلِ دَر طِیِّ صَحْرَاهَا وَرَاهِهَا وَمَهَارَتِ دَر سَوَارِی وَغَیْرِه تَوَانَسْتَنْد دَر
غَالِبِ جَنْگِهَا وَنَبْرَدِهَا پِیْرُوَز شَوَنْد .

دَر اَن اَیَامِ ، دُو اِمپِراتُورِی رُومِ شَرْقِی وَفَارَسِ - بَر اَثَرِ جَنْگِهایِ
طُولَانِی وَمُشْکَلَاتِ دَاخْلِی دُجَارِ ضَعْفِ شَدِیدِی شُدِه بُودَنْد .

مَرْدَمِ فَارَسِ اَز وَضْعِ سِیَاسِی وَاجْتِمَاعِی کِشُورِ نَارَاضِی بُودَنْد ، زِیْرَا
اِدَارَهٗ کِشُورِ بِه دَسْتِ زِمَامْدَارَانِی نَالَایِقِ وَبِی کِفَایْتِی سِپْرَدِه شُد .

اَز سُوِی دِیْگَر ، اِخْتِلَافِ طَبَقَاتِی عَمِیقِی دَر فَارَسِ بُوْجُودِ آمْدِه بُود ؛
بِدِیْن تَرْتِیْبِ کِه دُو طَبَقَهٗ نِظَامِیَانِ وَمُوبَدَانِ اَز نِعْمَتِ وَرْفَاهِ کَامَلِ
بَهْرِه مَنَد بُودَنْد ، وَاکْثَرِیْتِ مَرْدَمِ - یَعْنِی کِشَاوَرَزَانِ وَصَنَعْتِگَرَانِ بَا
تَنْگِی وَسَخْتِی بَسْرِ مِی بُرْدَنْد .

عَدَمِ رِضَایْتِ مَرْدَمِ فَارَسِ اَز وَضْعِ سِیَاسِی ، وَنِیْزِ مَحْرُومِیْتِ اِکْثَرِیْتِ
مَرْدَمِ - مَخْصُوصاً کِشَاوَرَزَانِ وَصَنَعْتِگَرَانِ وَپِیْشَه وَرَانِ اَز نِعْمَتِ
وَرْفَاهِ ، وَبِالَاخِرِه بُرُوزِ اِخْتِلَافِ شَدِیدِ دَر عَقَایِدِ مَذْهَبِی وَرَوَاجِ مَذْهَبِی
- مَانَنْد مَسِیْحِی ، یَهُودِی ، مَانُوی ، مَزْدَکِی وَغَیْرِه بَر ضَعْفِ فَارَسِ دَر
اَوَاخِرِ دُورِهٗ سَاسَانِی مِی اَفْزُود .

دَر چُنِیْنِ شَرَایِطِ حَمْلَهٗ عَرَبِ بِه فَارَسِ بَا مُوْفَقِیْتِ کَامَلِ بِپَایَانِ رَسِید .

از نظر مذهبی - گرچه بسیاری از ایرانیان ابتدا برای فرار از جزیه و یا نزدیکی به حکومت خلفا بدین اسلام گرویده بودند - ولی آن‌دک آن‌دک با روح دین مبین اسلام آشنا شدند، و بتدریج از ادیان دیگر - از جمله زرتشتی، مانوی، مزدکی، مسیحی و یهودی دست برداشتند و با ایمان کامل بدین اسلام درآمدند.

تحمّل انواع خواری و شکنجه و تحقیر از جانب عربها - چه در زمان بنی امیه و چه بعد از آنها - موجب گردید که مردم مسلمان ایران از هر فرصتی برای کسب استقلال استفاده نمایند.

تأسیس حکومت «طاهریان» در خراسان بمنزلهٔ تأسیس حکومت نیم مستقل در این دیار بشمار می رود.

چندی بعد، یعقوب لیث صفار - که از مردم سیستان بود - قیام کرد، و قسمت عظیمی از خاک ایران را به زور شمشیر به اطاعت خویش در آورد.

یعقوب به آیین و رسوم ایران - مخصوصاً به زبان فارسی - علاقهٔ وافر داشت، و جانشینان او نیز برای ترویج این زبان کوشش کردند، بدین طریق صفاریان از طرفی توانستند حکومت مستقلی تأسیس نمایند و از سوی دیگر زبان فارسی را احیا کنند و آن را جانشین زبان عرب سازند.

***

أجب عن الأسئلة التالية :

- أقوام عرب پیش از ظهورِ اسلام چطور بودند؟
- چرا عربها توانستند در غالب جنگها و نبردها پیروز شوند؟
- آیا مردم فارس از اوضاع سیاسی و اجتماعی کشورشان راضی بودند؟
- اثر اختلاف طبقاتی بر کشاورزان و صنعتگران چه بود؟
- وقتی که ایرانیان با روح دین اسلام آشنا شدند، چه کار کردند؟
- چرا مسلمانان ایران خواستند که از هر فرصتی برای کسب استقلال استفاده کنند؟
- خدمتی که صفاریان به زبان فارسی کردند چه بود؟

* * *

الدرس الثاني

معاني المفردات :

أَوَّلِينَ : أوَّل

مَرَّگ : موت

نَاشِي از : ناجم عن

حُكومت کردن : أن يحكم، يسيطر

بَانگ : صوت

گُوش : أذن

حُكْمای گُذشته : الفلاسفة القدماء

از جُملة : ومن بينها

رَد کردن : الرفض، الاعتراض

مُنْتها : إلا أن

غير قابلِ تزلزل : راسخ، متين، ركين

بِیست أصلِ حُكمتِ الهی : المبادئ العشرون للفلسفة الإلهية

مورد تصویب : موضع إقرار

بِپذیرند : يقبلون (بپذیرفتن - پذیر)

نشان دادن : البيان، الإظهار

قصد دارد : يقصد، يهدف إلى (قصد داشتن)

نادانی : جهل

نَآن خوردن : أكل العيش، التکسب

از دست دادن : أن يفقد

نَظر : رأي

موقعیت : مكانة

غزالی در دانشگاه های اروپائی (*)

حُجَّتِ الْإِسْلَامِ أَبُو حَامِدٍ غَزَالِي دَرِ سَالِ ۱۱۱۱ مِيلَادِي وَفَاتِ يَافَتْ، وَأَوَّلِينَ كِتَابِ أُو دَرِ سَالِ ۱۱۴۵ مِيلَادِي (يَعْنِي سَيِّ وَبِنَجِ سَالِ بَعْدَ از مَرِّگِ او) دَرِ إِسْپَانِيَا بَزْبَانِ لَاتِينِي تَرْجَمَه شُدِه اسْت.

شَكِّ نِيَسْتِ كِه شُهْرَتِ سَرِيْعِ غَزَالِي دَرِ أَرْوِپَا نَاشِي اَز اَيْنِ بُوْدِه كِه دَانِشْمَنْدَانِ إِسْپَانِيَا زَبَانِ عَرَبِي رَا مِي دَانِسْتَنْد، چُون مُسْلَمِيْنَ بَرِ قِسْمَتِ بُزْرُگِي اَز إِسْپَانِيَا حُكُومَتِ مِي كَرْدَنْد، وَدَرِ أَغْلَبِ شَهْرَهَائِي إِسْپَانِيَا مَسْجِدُ وَجُودِ دَاشْتِ وَبَانْگِ اَذَانِ بِيْگُوشِ مِي رَسِيْد.

أَوَّلِينَ كِتَابِ غَزَالِي - كِه دَرِ إِسْپَانِيَا بَزْبَانِ لَاتِينِي تَرْجَمَه شُد - كِتَابِ «مَقَاصِدِ الْفَلَاسِفَةِ» اسْت.

غَزَالِي دَرِ اَيْنِ كِتَابِ نَظْرِيَهٗ هَائِي فَلَاسِفِي حُكْمَائِي كُذْشْتِه اَز جُمْلِه نَظْرِيَهٗ اَرْسَطُو رَا رَدَّ كَرْد، مُنْتَهَا نِه بَا شِدَّتِ رَدَّ كَرْدَنْ اَنُهَا دَرِ كِتَابِ مَعْرُوفِ دِيْگَرِشْ بَاسِمِ «تِهَافَتِ الْفَلَاسِفَةِ».

دُرُوسِي كِه دَرِ دَانِشْگَاهِ هَائِي اَنْگِلِسْتَانِ تَدْرِيسِ مِي شُدِ دَرِ دَرَجَهٗ اَوَّلِ زَبَانِ لَاتِينِي بُوْد، وَدَرِ دَرَجَهٗ دُوُمِ تَارِيخِ وَجُغْرَافِيَا وَفَلَاسِفَه رَا تَدْرِيسِ مِي كَرْدَنْد.

فَلَاسِفَه اِي كِه دَرِ اَنِ دَانِشْگَاهِ هَا تَدْرِيسِ مِي شُدِ حِكْمَتِ يُونَانِيَانِ

(*) از ادوار توماس انگلیسی، ترجمه ذبیح الله منصوری.

وَأَفَلَاطُونِيَانِ جَدِيدٌ بُوَد .

دَرِ آن دَانِشْگَاهُ هَا ، حِكْمَتِ اَرِسْطُو رُكْنِ غَيْرِ قَابِلِ تَزَلْزَلِ عُلُومِ
بُوَد ، وَهِيْجِ دَانِشْمَنْدَانِمِي تَوَانِسْت چِيْزِي بَگُوِيْد كِه مَغَايِرُ بَا
حِكْمَتِ اَرِسْطُو بَاشَد .

لِذَا دَانِشْمَنْدَانِ اَن دَانِشْگَاهِ هَا نَمِي تَوَانِسْتَنْد كِه صَرِيْح ، نَظْرِيَه
غَزَالِي رَا دَرِ خُصُوصِ رَدِّ كَرْدَنِ بِيْسْتِ اَصْلِ حِكْمَتِ اِلْهِي (كِه مُورِدِ
تَصْوِيْبِ حُكْمَايِ قَدِيْمِ بُوَد) بِيْذِيْرَنْد .

اَن دَانِشْمَنْدَانِ نِشَانِ مِي دَاَدَنْد كِه غَزَالِي - كَرَّجِه يِكِ دَانِشْمَنْدِ
بُزْرِكِ مِي بَاشَد - اَمَّا فَيْلِسُوفِ جَدَلِي اِسْت ، وَقَصْدِ مُجَادَلِه دَاَرْدَنْه
كَشْفِ حَقِيْقَتِ .

شَايْدِ اَن دَانِشْمَنْدَانِ نَمِي خَوَاسْتَنْد كِه - اِكْر نَظْرِيَه غَزَالِي رَا دَرِ
خُصُوصِ رَدِّ كَرْدَنِ بِيْسْتِ اَصْلِ حِكْمَتِ اِلْهِي بِيْذِيْرَنْد - اِعْتِرَافِ بِه
نَاَدَانِي خُوْد كُنَنْد وَوَسِيْلَه نَانَ خُوْرْدَنْ رَا اَز دَسْتِ بَدَهَنْد .

***

أجب عن الأسئلة التالية:

- كتاب مقاصد الفلاسفة غزالی، چند سال بعد از مرگ او به زبان لاتینی ترجمه شده است؟
- شهرت سریع غزالی در اروپا از چه ناشی بوده است؟
- دانشمندان اسپانیا چرا باید زبان عربی را بدانند؟
- نظر غزالی در باره نظریه های فلسفی حکمای گذشته چه بوده است؟
- موقعیت ارسطو در نظر دانشمندان اروپا چگونه بوده است؟
- آیا آن دانشمندان می توانستند صریحاً نظر غزالی را در باره ارسطو بپذیرند؟
- چرا آنها از قبول نظریه غزالی امتناع می ورزیدند؟

***

الدرس الثالث

معاني المفردات :

در آمد : دخل	كشيش : قسيس
هنگام شب : أثناء الليل، إذا حلّ الليل	اطلاع داشتن : المعرفة، الإلمام
بلکه : بل	گردیدن (= شدن) : الصيرورة
مهمانخانه : نُزل، بيت لإقامة المسافرين	احداث : إنشاء
والغرباء	بياموزند : يتعلمون (آموختن : آموز)
روستائی : ريفي، قروي	درس خواندن : أن يدرس
گذرانیدن : أن يقضي، أن يمضي	تربيت شدن : أن يُربى
كالج : كلية، معهد علمي College	وجود داشتن : الوجود، أن يوجد
آموزش و پرورش : التربية والتعليم	تماس : اتصال
ثروتمند : غني	وارد کردن : الإدخال
هنوز : حتى الآن	وَأ داشتن : الحثُّ على، الدفع إلى
مانند : مثل	چون : مثل
هزينه : نفقات، مصروفات	محصّلين : التلاميذ، الطلاب
پردازند : يدفعون (پرداختن : پرداز)	شبانه روزی : الإقامة الدائمة، ليل نهار
در صورتیکه : في حين أن	منظور : هدف
با : مع، مُسند إلى	آغاز : بداية
روش : النهج، الطريقة، الأسلوب	حاصل شدن : أن يحصل، يتم، يجري
رسم : تقليد	دارای : تمتلك
از حيث : من ناحية، من جهة	عواید : إيرادات
آسوده خاطر : فارغ البال	موقوفات : الوقف، ما يوقفه الناس
	من أموال وريع عقارات أو أراضٍ على مشروع لخدمة الناس

اولین دانشگاه انگلستان (*)

قبل از جنگ های صلیبی کشیشان اروپا دانشمند بودند ولی آنها از علوم شرق اطلاع نداشتند و جنگ های صلیبی سبب گردید که اروپائیان احداث مدرسه را از مسلمان بیاموزند.

قبل از جنگ های صلیبی در اروپا مدرسه بود، ولی فقط کشیش ها در آن مدارس درس می خواندند و تربیت می شدند و جز مدرسه مذهبی مدرسه ای دیگر در اروپا وجود نداشت و در آن مدارس مذهبی فقط علوم دینی را تدریس می کردند.

تماس اروپائیان با مسلمان در جنگ های صلیبی، علوم شرق را وارد اروپا کرد، و اروپائیان را آوا داشت که مدارسی چون مدارس شرق تأسیس کنند، و در آنها علوم غیر مذهبی را تدریس نمایند.

اولین دانشگاه که در انگلستان در نیمه دوم قرن دوازدهم میلادی بوجود آمد در منطقه «اوکسفورد» تأسیس شد. و خواستند که مثل دانشگاه های شرق، محصلین را شبانه روزی کنند ولی این منظور در آغاز حاصل نشد.

چون دانشگاه های شرق دارای عواید دائمی بودند، و این عواید از محل موقوفات بمدارس میرسید،

(*) از ادوار توماس انگلیسی، ترجمه ذبیح الله منصوری.

ولی دانشگاه او کسفورد درآمد نداشت ، و معلمین و محصلین دانشگاه هنگام شب در آنجا نمی خوابیدند ، بلکه در چند مهمانخانه روستائی شب را می گذرانیدند .

امروز دانشگاه او کسفورد - که دارای بیست و یک کالج نیز هست - یکی از مؤسسات آموزش و پرورش ثروتمند جهان است ، اما هنوز هم مانند روز اول محصلین آن دانشگاه باید هزینه معاش و تحصیل خود را بپردازند .

در صورتی که در شرق ، هزینه معاش و تحصیل دانشجویانی که به دانشگاه می رفتند ، با آن مدرسه بود .

در دانشگاه های دیگر اروپا نیز ، همان روش وجود داشت ، و اروپائیان - که رسم تاسیس مدرسه غیر مذهبی را از شرق آموختند - نتوانستند مانند مدارس شرقی ، محصلین را از حیث وسائل معاش و تحصیل آسوده خاطر کنند .

***

أجب عن الأسئلة التالية :

- اروپائیان احداث مدرسه غیر مذهبی را از کجا آموختند ؟
- دانشگاه او کسفورد کی تاسیس شد ؟
- مدارس شرق هزینه معاش و تحصیل دانشجویان را از کجا تامین می کرد ؟
- آیا معلمین و محصلین دانشگاه او کسفورد در خود دانشگاه می خوابیدند ؟
- حالا ، هزینه معاش و تحصیل دانشجویان او کسفورد با خود دانشگاه یا با دانشجویان است ؟

***

الدرس الرابع

معاني المفردات :

مُورِد ... قرار گرفته است : قد	سر آمد : قدوة
أصبح موضع ...	پزشکی : طبي
روان : سلس	بهره : نصيب
مُحکم : قوي	روزگار : عصر، عهد
سرشار : ممتلى بـ	خواجه نظام الملك : السيد نظام الملك،
انسان دوستى : محبة الإنسانية	الوزير الكبير المعروف للدولة السلجوقية
غُرور : عزة، كرامة	کَمک : مساعدة
عليه : ضد	چند تن از دانشمندان : بعض العلماء
بيدادگرى : الظلم	سأل شماری : التقويم
بيعدالتى : الغبن، عدم العدالة	انجام دادن : أن يتم
نگاشتن : أن يكتب، (نگار)	آنگاه : ثم
نوروزنامه : كتاب عن عيد	مأمور : مسئول
النوروز، منسوب إلى عمر الخيام	رصد خانه : مرصد
نسبت دادن : أن ينسب	تا سال ... دایر بود : ظل يعمل
ساده : سهل	سرودن : أن ينظم، ينشد
همچنانکه : كما	شاهکار : إحدى الروائع
بر می آید : يظهر، يتضح (بر	جاودانی : خالد
آمدن)	بشمار رفتن : يُعدّ، يُحسب
چگونگی : كيفية	زبانهای زنده : اللغات الحية
باستانی : قديم	توجه : اهتمام
	تحسين : إشادة، مدح
	شعر دوست : مُحب للشعر

حکیم ابو الفتح عمر بن ابراهیم نیشابوری معروف به خیام از دانشمندان و شاعران اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم هجری است. او در غالب علوم زمان خویش مخصوصاً ریاضیات و حکمت و نجوم سرآمد فضل و ادبا و از علوم دینی و تاریخی و پزشکی نیز بهره کافی داشت.

خیام، به روزگار پادشاهی ملکشاه و وزارت خواجه نظام الملک به کمک چند تن از دانشمندان عصر خود تقویم را اصلاح کرد، و صحیح ترین محاسبه سال شماری را که به تقویم جلالی معروف است انجام داد. آنگاه مأمور تأسیس رصد خانه ای شد که تا سال ۴۸۵ دایر بود.

خیام اشعاری به فارسی و عربی سروده و کتابهایی به هر دو زبان تألیف نموده است. معروفترین اثر وی رباعیات است که شاهکار جاودانی این شاعر بشمار می رود و به اغلب زبانهای زنده دنیا ترجمه شده و مورد توجه و تحسین شعر دوستان و اندیشمندان قرار گرفته است.

رباعیات او روان و محکم و خالی از تکلف و تصنع است. از نظر محتوا و مضمون، رباعیات خیام حاوی افکار فلسفی و سرشار از عواطف انسان دوستی و غرور انسانی و اعتراض علیه بیدادگری

وَبِعِدَالَتِي دَر جَهَانِ اسْت . غَيْرَ اَز كِتَابِ بَهَائِي كِه رَاجِعِ بِه عُلُومِ رِيَاضِي
نِگَاشْتِه كِتَابِي رَا نِيْزِ بِه نَامِ نُوْرُوْزِ نَامِه بِه وِي نِسْبَتِ مِي دَهْنَدِ كِه
نَثْرِي سَادِه وَ رَوَانِ دَارْدِ وَ هَمچُنَانِكِه اَز اسْمِ اَن بَرِ مِي آيْدِ دَر تَارِيخِ
نُوْرُوْزِ وَ چُگُوْنَكِي مَرَّاسْمِ اَيْنِ عِيْدِ بَاسْتَانِي اسْت .

خِيَامِ دَر نِيْشَابُوْرِ مُتَوَلَّدِ شُدْ ، وَ دَر هَمِيْنِ شَهْرِ نِيْزِ دَر سَالِ
٥٢٦ هـ . ق . وَفَاتِ يَافْتِ .

* * *

أَجِبْ عَنِ الْأَسْئَلَةِ التَّالِيَةِ :

- خِيَامِ ، دَر چَنْدِ عِلْمِ سَرَّآمِدِ دَانِشْمَنْدَانِ بُودِ؟
- خِيَامِ ، دَر كُدَامِ رُوْزِ گَارِ تَقْوِيْمِ وَ سَالِ شُمَارِي رَا اِصْلَاحِ كَرْدِ؟
- خِيَامِ ، بَرَايِ سُرُوْدِنِ شِعْرِ خُوْدِ كُدَامِ زَبَانِ رَا اِنْتِخَابِ كَرْدِ؟
- مُعْرُوْفْتَرِيْنِ اَثْرِ خِيَامِ دَرِ اَدْبِيَاْتِ جَهَانِ چِيَسْتِ؟
- رُبَاعِيَاْتِ خِيَامِ اَز نَظْرِ شَكْلِ وَ مُحْتَوَا چِگُوْنِه اسْتِ؟
- مُوْضُوْعِ كِتَابِ نُوْرُوْزِ نَامِه - كِه بِه خِيَامِ نِسْبَتِ مِي دَهْنَدِ - چِيَسْتِ؟

* * *

الدرس الخامس

معاني المفردات :

پُر متاع : مملوء بالأمتعة
 مِي خواند : كان يزعم، كان
 يدَّعي (خواندن : خوان)
 در همين دوران : في نفس
 الفترة
 چنين : هكذا، على هذا النحو
 تمامی : مجموع، كل
 خُرد : صغير
 نه بزرگ ونه خُرد : لا هو
 كبير ولا هو صغير
 بنام : اسمها
 درست : صحيح
 انگاريم : نعدّ، نعتبر (انگاشتن
 - انگار)
 باور نكردني : غير قابلة
 للتصديق
 بايستي : كان يجب
 جمعيت : عدد السكان
 خانه پنج نفری : منزل
 يتسع لخمسة أشخاص
 دروازه : بوابة
 آشكار شدن : أن يظهر

آراسته ترين : الأكثر زينة وبهاء
 آراسته : مُزِين
 عبد الله طاهر : عبد الله بن طاهر مؤسس
 الدولة الطاهرية
 شروع شدن : البدء
 پايتخت : عاصمة
 آن را پايتخت خود كرد : جعلها عاصمة له
 مركز حكومت خود را در آنجا قرار داده
 بودند : كانوا قد جعلوا مركز حكمهم هناك
 آبادی : عمران
 افزودن : الزيادة (افزای)
 جغرافی نویسان : الجغرافيون
 زیبایی : جمال
 پر نعمتی : الوفرة
 دلپذیری : الرّوعة
 گفته های اينان : أقوال هؤلاء
 برمی آید : يظهر، يبدو (برآمدن)
 اين است كه : أن
 دارای : يملك
 هوأ : جو
 فراوان : وفير، كثير
 كوچه : شارع صغير، حارة

نشانه : دلیل
 توجّه : اهتمام
 خُفتگان : نائمون (خفته)
 نهفتگان : مختفون
 سبزه : نبتة خضراء
 جویی : نهر (جوی + یای
 التنکیر)
 رستن : أن ینبت (روی)
 گویی : کأن
 ز = از : من
 فرشته خوئی : ملائکي، فرشته :
 ملاک، خوی : طبع
 شاخ : غصن
 بنفشه : بنفسج
 زمین : أرض
 خال : کلمة عربية الأصل تعني
 الخال على خد الفتاة الجميلة
 رخ : وجنة، وجه
 نگار : حسناء

فرسنگ : فرسخ
 صنف : أهل حرفة : (اصناف :
 أهل الحرف)
 دسته : مجموعة
 بازارچه : سوق صغير (بازار : سوق،
 چه : صغير)
 گوناگون : متنوع
 آبیاری کردن : الريّ
 رودخانه : مجرى نهر
 چاه : بئر
 آب شیرین : ماء عذب
 گشاده : مفتوح (اسم مفعول من مصدر
 گشادن - گشای)
 منطقه ای زلزله خیز : منطقة زلازل
 به چشم خود : بعينه
 وی : هو
 مرگ : موت
 دسته جمعی : جماعي
 ناگهانی : فجائي

نیشابور در زمانِ خیام (*)

نیشابور در زمانِ خیام یکی از آراسته ترین شهرهای خراسان بوده است. می دانیم که رونقِ این شهر در روزگارِ عبدالله طاهر شروع شد که آن را پایتختِ خود کرد، سپس عمرو لیث و امیران سامانی که مرکزِ حکومتِ خود را در آنجا قرار داده بودند، هر یک بر آبادی و اهمیتِ آن افزودند.

مُورخین و جغرافی نویسان، که از یک قرن قبل از خیام تا روزگارِ او نیشابور را دیده و وصف کرده اند، نسبت به زیبایی و عظمت و رونق و پرنعمتی و دلپذیریِ آن اتفاق نظر دارند. آنچه از مجموع گفته های اینان بر می آید، این است که نیشابور شهری بوده است دارای هوایِ خوش و آب فراوان و کُوجه های وسیع زیبا و میدانها و بازارهای پُر متاع و کتا بخانه ها و مسجد ها.

صاحب کتابِ حدود العالم (که تقریباً پنجاه سال قبل از تولدِ خیام نیشابور را دیده بود)، آن را «بزرگترین و غنی ترین شهرهای خراسان» می خواند. امام حاکم صاحب تاریخ نیشابور، شهر را در همین دوران چنین وصف کرده است: «تمامی محلاتِ چهل و هفت بود، یک محلهء متوسط را که نه بزرگ و نه خرد، بنام محلهء جولاهکان، تقریباً سیصد کُوجه داشت...» اگر این رقم را درست

(*) از کتاب «جام جم» تالیف دکتر محمد علی اسلامی - ندوشن، با تصرف.

انگاریم، به این نتیجه^۶ باور نکردنی می‌رسیم که: تعداد کُوجه‌های نیشابور بایستی نزدیک به چهارده هزار بوده باشد، و اگر هر کُوجه را دارای بیست خانه^۶ پنج نفری حساب کنیم، جمعیت شهر به یک میلیون و نیم می‌رسد.

مقدسی در کتاب خود «أحسن التقاسیم» تعداد محله‌ها را چهل و دو ذکر کرده، وی می‌نویسد: «برخی از آن محله‌ها بقدر نصف شیراز است. و خیابانهای بزرگ آن - که به دروازه‌ها منتهی می‌گردد - از پنجاه خیابان کمتر نیست...» با توجه به اینکه شیراز در زمان مقدسی (قرن چهارم) خود شهر نسبتاً بزرگی بوده است، اهمیت نیشابور آشکار می‌شود.

در قرن چهارم مساحت شهر یک فرسنگ در یک فرسنگ بوده است.

این شهر دو بازار بزرگ داشت، و هر صنف و دسته، سرایی و بازارچه‌ای خاص خود داشته‌اند.

قناتهای گوناگون شهر را آبیاری می‌کردند. رودخانه^۶ نیشابور از قریه^۶ «بشتن قان» جاری بوده، یک فرسنگ در داخل شهر عبور می‌کرد. با این حال چاههای آب شیرین نیز در شهر وجود داشته است. نیشابور در منطقه^۶ ای مسطحی قرار دارد، افق گشاده و کوه دور است.

نیشابور منطقه ای زلزله خیز بوده، خیام آثار بعضی خرابیهای زلزله ها را به چشم خود دیده است. به نظر من اشاره^۶ فراوان وی به مرگهای دسته جمعی، به مرگ دختران و پسران جوان، و به مرگهای ناگهانی، نشانه^۶ توجه او به آثار زلزله های نیشابور است.

بَر مَفْرَشِ خَاكِ خُفْتِگَانِ مِی بِنِمِ   دَر زَمِیْنِ نَهْفِتِگَانِ مِی بِنِمِ
 هَر سَبْزِه كِه بَر كِنَارِ جُویِ رَسْتِه اسْت   * * *   گُویِ زَلْبِ فَرِشْتِه خُویِ رَسْتِه اسْت
 هَر شَاخِ بَنْفُشِه كِه اَز زَمِیْنِ رُویَد   خَالِی اسْت كِه بَر رُخِ نِگَارِی بُوْدِه اسْت

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- رونق شهر نیشابور از کی شروع شد؟
- نظر مؤرخین و جغرافی نویسان، در باره^۶ نیشابور چه بوده است؟
- جمعیت نیشابور تقریباً به چند نفر می رسد؟
- مساحت شهر چند فرسنگ بوده است؟
- نیشابور، چند بازار داشت؟
- نشانه^۶ توجه خیام به آثار زلزله های نیشابور چیست؟

* * *

الدرس السادس

معاني المفردات :

يَادُ : ذكرى	نَامُ بُرْدُنْ : أن يذكر
آلَايشُ : التلوث، الاندماج فى	شَايِدْ : ربما
بى هَمَتَا : بغير نظير	پَيْدَا شُدُنْ : أن يظهر
خَاوَرَشْنَاَسْ : مستشرق	مُوْجَهْ تَرْ : أكثر تبريراً
هُوِيْدَا : واضح	أُسْتُوَارْ : ثابت
تَكِيَهْ كَرْدُنْ : أن يعتمد	بُلَنْدْ : عال، مرتفع
بَالِيْدُنْ : أن يفتخر	وَآرَسْتَهْ : حر، طليق (وارسنگى :
رُوشْنْ : وضأء، واضح	حرية)
آرَاَسْتَهْ : مُزْدَانْ	آرَاَسْتَهْ : مُزْدَانْ، مُهَابْ
سَبْكْ : خفيف	سِيْمَا : وجه
أَنْدَاخْتَنْ : أن يقذف، يدفع	پَرَهِيْزْ گَارْ : ذو عفة
مِيْدَاَنْدْ : يُعْد، يُعْتَبِر (دانستن)	فَرَزَانْ گِيْ : عبقرية

اشعار عربی خیام (*)

نخستین کسی که از خیام بعنوان شاعر نام برده است عماد الدین کاتب قزوینی در کتاب معروف خود «خریفة القصر» است. این کتاب که قریب نیم قرن پس از وفات خیام تألیف گردیده - مجموعه معتبریست از شاعران ممالک اسلامی. مؤلف کتاب پس از آنکه خیام را بعنوان بزرگترین حکمای عصر و در قسمت ریاضیات بی همتا میگوید، سه بیت عربی از وی نقل میکند، و مدعی است آنرا در اصفهان برای وی روایت کرده اند.

قفطی در تاریخ الحکمای خود (که در اواخر قرن ششم تألیف شده) عین آن سه بیت را (باضافه چهار بیت نقل میکند) که مجموعاً قطعه ایست مرکب از هفت بیت بدین قرار :

إِذَا رَضِيَتْ نَفْسِي بِمَيْسُورِ بُلْغَةِ
يُحْصِلُهَا بِالْكَدِّ كَفِّي وَسَاعِدِي
أَمِنْتُ تَصَارِيفَ الْحَوَادِثِ كُلِّهَا
فَكُنْ يَا زَمَانِي مَوْعِدِي أَوْ مَوْاعِدِي
وَلِي فَوْقَ هَامِ النَّيِّرِينَ مَنَازِلٌ
وَفَوْقَ مَنَاطِ الْفَرَقْدَيْنِ مِصَاعِدِي

(*) رجوع کنید به کتاب «دمی باخیام» از علی دشتی، تهران، سال ۱۳۳۴، ص ۶۲.

أليس قُضِيَ الأفلاكِ من دورِها بأنْ
تُعيدَ إلى نحسِ جميعِ المُساعدِ
فيا نفسُ صبراً عن مقيلكِ إنّما
تخرُّ ذراها بانقضاضِ القواعدِ
متى ما دنتُ دنياكِ كانتِ بعيدةً
فوا عَجَبِي من ذا القريبِ المُبعدِ
إذا كانَ محصولُ الحياةِ منيةً
فسيانِ حالاً كلُّ ساعٍ وقاعدِ

«شهرزوري» در نزهة الأرواح (أوائل قرن هفتم) قطعه فوق را

بإضافه دو قطعه دیگر به خیام نسبت میدهد، که عبارتند از:

تدين لي الدنيا بل السبعة العلى
بل الأفق الأعلى إذا جاش خاطري
أصوم عن الفحشاء جهراً وخفيةً
عافاً، وإفطاري بتقدیسِ فاطري
وكم عصبه ضلت عن الحق فاهتدت
بطرق الهدى من فيضي المتقاطرِ

فِيَانِ صِرَاطِي الْمُسْتَقِيمَ بِصَائِرٍ
نُصِبْنَ عَلَيَّ وَادِي الْعَمَى كَالْقَنَاظِرِ

***

رَجَيْتُ دَهْرًا طَوِيلًا فِي التَّمَاسِ أَخٍ
يُرَاعِي وَدَادِي إِذَا ذُو خِلَّةٍ خَانَا
فَكَمْ أَلْفَتْ وَ كَمْ آخَيْتُ غَيْرَ أَخٍ
وَ كَمْ تَبَدَّلْتُ بِالْإِخْوَانِ إِخْوَانَا
وَ قَلْتُ لِنَفْسِي لِمَا عَزَّ مَطْلُبُهَا
وَ اللَّهُ مَا تَأَلَّفِي مَا عَشْتُ إِنْسَانَا

شاید بعضی از خاورشناسان در انتساب این ابیات به خیام شک کنند، ولی چون قرینه ای در دست ندارند و دلیلی وجود ندارد که از خیام نباشد و صاحب دیگری برای آنها پیدا نشده است، علاوه سه نفر از مورخان نزدیک به عصر خیام آنرا بنام وی ثبت کرده اند، احتمال اینکه ابیات نامبرده از خیام باشد موجه تر و معقول تر است، چون مضامین این ابیات مطابق ذوق و فکر خویش می باشد.

از خلال این ابیات مخصوصاً اگر تعبیرات عربی آن در نظر باشد مردی قوی الروح، دارای سجایای استوار، با وقار و بلکه قدری عبوس هویدا میشود. به همت بلند خود تکیه میکند، به راستگی و استغنائی خود میبالد. مخصوصاً بیت دوم قطعه دوم معبر شخصیت و قوت سجایای اوست:

أصومُ عن الفحشاءِ جَهْرًا وَخَفِيَةً

عَفَافًا، وَإِفْطَارِي بِتَقْدِيسِ فَاطِرِي

این سیمای روشن و با صفوت، این فطرت پرهیزگار و انسانی، این طبیعت و ارسته و آراسته با اعتدال و فرزانیگی بکلی مباین آن صورتیست که (از رباعیات جلف و سبک) در ذهن عامه^۶ مردم نقش بسته است، و ما را بیاد عقیده ای میاندازد که قفطی (قفطی مخالف و منتقد خیام) در باره^۶ وی میگوید که «خیام پرهیز از آرایش به شهوات را اساس انسانیت و ارتقا بطرف مبدأ اعلی میداند».

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- عماد الدین قزوینی، راجع به خیام چه می گوید؟
- چرا احتمال نسبت این ابیات به خیام صحیح است؟
- آیا سیمای خیام در ابیات عربی او موافق صورتی که در ذهن عامه^۶ مردم نقش بسته است؟

* * *

الدرس السابع

معاني المفردات :

سَر و صَدَا : تهليل، صياح	يَادُ كَارِهَا : ذكريات
حَضْرَات : السّادة الحاضرون	هَنْكَامِيكِه : عندما، حين
مُورِدِ تَحْسِينِ وَأَقَعِ كَرْدِيدِن : أن	رُوزْنَامِه : صحيفة، جريدة
يَصْبِحُ مَوْضِعَ إِعْجَابٍ	رُوزْنَامِهٴ كَاوِه : جريدة « كاوه » كانت
حِكَايَتِ كَرْدِن : أن يحكي، أن	تَصْدُرُ بِاللُّغَةِ الْفَارْسِيَّةِ فِي أَلْمَانِيَا (بِرْلِين)
يَنْمُ عَنْ	جَنْگِ جَهَانِي أَوَّل : الحرب العالمية الأولى
نِگَاه : نظرة	بِإِيَانِ رَسِيدِن : أن ينتهي
تُنْدُ وَ تِيَز : حادّ	كُونَاكُون : متنوع
دُوخْتِن : أن يرمق، يركّز (النظر)،	سَخْنِ رَانْدِن : الحديث
أَنْ يَحِيكَ، يَخِيطُ (دُوز)	سَرِ انْجَام : في النهاية
تَمَجِيد : الثناء	دَلِ بَدْرِيَا زَدِن = خَطِر كَرْدِن : أن يخاطر
تَشْوِيْق : تشجيع	تَرَس : خوف
سَبَقْتِ جَسْتِن : أن يسبق	لَرَز : ارتجاف، ارتعاش، رُعب
چِنَان ... كِه : حتى إن	دَاسْتَان : قصة
كَفْتِنِي نِيَسْت : لا يمكن وصفه	سِرْگَرْمِي : تسلية، هواية
(البياء لاحقة تفيد اللياقة)	پَرخَاش : مقاطعة واعتراض
فِي الْمَجْلِس : فوراً، في الحال	گُوشِ دَادِن : أن يُنصت
مَقْرَر دَاشْتِن : أن يقرر	بِيشْتَر : في الأغلب
چِنْدِي بَعْد : بعد مرة	سَرْتَا پَا گُوش : كله أذن صاغية
شُكْر : شكر	هَنُوز دَاسْتَان بِإِيَانِ نَرَسِيدِه بُود :
شُمَارِه : عدد	لِم تَكُنِ الْقِصَّةُ قَدْ وَصَلَتْ بَعْدَ إِلَى النِّهَايَةِ
بِچَابِ رَسِيدِن : أن يُطبع	مُورِدِ تَحْسِينِ : موضع إعجاب

یادگار هائی از روزهای جوانی

از: سید محمد علی جمالزاده (*)

هنگامیکه روزنامه^۶ « کاوه » در برلین انتشار می یافت و جنگ جهانی اول پایان رسیده بود، نوبت بمن رسید. آن شب خود را سخت معذب دیدم. یاران همه اهل فضل و کمال بودند و آنهمه کتاب به زبانهای گوناگون و علی الخصوص به زبان فارسی و عربی خوانده بودند که حتی اسم آنها بگوش من جوان بیست و چندساله نرسیده بود. متحیر بودم که درباره^۶ چه موضوعی می توانم سخن برانم.

سراجمام دل بدریا زدم و باترس و لرز داستانی را که برای سرگرمی خود نوشته بودم با تقدیم معذرت برایشان خواندم. منتظر پرخاش بودم ولی همه ساکت مانده بودند و بدقت گوش می دادند. قزوینی

(*) السید محمد علی جمالزاده من روآد کُتاب القصة الفارسية في العصر الحديث، وهو يتحدث هنا عن ذکریاته حين كان شاباً في العشرينيات من عمره یقیم في العاصمة الألمانية « برلین ». وكانت إدارة تحرير مجلة « کاوه » - التي كانت تصدر بالفارسية هناك - تعهد إليه ببعض المهام. وذات ليلة جاء عليه الدور للحديث في موضوع من الموضوعات أمام كبار محرري المجلة، وكان من بينهم العلامة محمد بن عبد الوهاب القزويني، فأحس جمالزاده بالهيبة، لكنه استجمع شجاعته وقرأ عليهم قصة كان قد كتبها على سبيل التسلية، فادهشه أن القصة أثارت إعجابهم.

– که ترس و رعب من بیشتر از ناحیه^۶ او بود – سر تا پا گُوش شده بود.

هنوز داستان پ پایان نرسیده بود که مورد تحسین با سر و صدای حضرات واقع گردیدم. قزوینی با حالی که از اعجاب حکایت میکرد نگاه تند و تیز خود را بمن دوخته بود و در تمجید و تشویق بر دیگران سبقت می جست. چنان در تعجب و حیرت بودم که گفتنی نیست. فی المجلس مقرر داشتند که داستان در روزنامه^۶ کاوه بچاپ برسد. چندی بعد با عنوان «فارسی شکر است» در شماره^۶ اول از دوره^۶ جدید آن روزنامه (شماره غره^۶ جمادی الاولی ۱۳۳۹ قمری مطابق با ۱۱ ژانویه ۱۹۲۱ میلادی) بچاپ رسید. این اولین داستانی است که بقلم من بچاپ رسیده است.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية :

- ۱ – روزنامه^۶ «کاوه» در کجا انتشار می یافت؟
- ۲ – جمالزاده، چرا آن شب خود را مُعذَّب دید؟
- ۳ – او، برای ایشان چه خواند؟
- ۴ – چرا ترس و رعب جمالزاده از ناحیه^۶ قزوینی بیشتر بود؟
- ۵ – اسم آن داستان چیست؟
- ۶ – آن داستان، در کدام شماره^۶ مجله^۶ کاوه بچاپ رسید؟

* * *

الدرس الثامن

معاني المفردات :

دُور مَانَد : يبقى بعيداً	بَانْگ : صوت
بَاز جُوید : يُدِيم البَحْث ، يَظَل يَبْحَث (بَاز جُسْتَن)	نَای = نَی : ناي (الآلة الموسيقية)
رُوز گَارِ وَصَل : وقت الوصال ، وقت اللقاء	چُون : عندما
جَمعیت : جمع من الناس	حکایت می کُند : يحكي
نَالان : نائحا	جُدائی : الانفصال (يعني انفصال الإنسان عن أصله العلوي وهبوطه من الجنة ومقام القرب من الله إلى الأرض)
جُفت : قرين	نِیستان : منبت الغاب (الذي هو الموضع الذي تُقطع منه قطعة من الغاب تُستخدم نايًا)
بَدحال : بائس	تَا : منذ أن
خوشحال : سعيد ، مسرور	مَرا = مَن را : أنا في حالة المفعولية ببريده اند : قطعوا
يَار : رفيق ، حبيب	نَفيرم : نفيري ، صوتي (نفير + م ضمير ملكية)
ازِ ظَن خُود : ظناً منه	نَاليده اند : قد ناحوا
وز = واز : ومن	سَينه : صدر
دِرون من : أعماقي	شَرحه شرحه : ممزق
نَجست : لم يبحث (جُستن)	بِگويِم شرح = شرح گويِم : اشرح
سَر من : سري	درد : ألم
نَاله : نواح	اشتياق : الشوق (إلى الأصل الأول)
ليک : ولكن	هَر کَسی کَاو : كل من (کاو = كه أو)
چشم و گوش را آن نور نيست :	
ليس للعين والأذن ذلك النور	
(أي أني للعين أن ترى وللأذن	
أن تسمع ما لا يقع في دائرة الحس ، بل هو نور)	

آتَش : نار

بَاد : هواء، نفخ

هَرَكَة اَيْنِ آتَش نَدَارَد : كل لا يملك
هذه النار

نِيسْت بَاد : لا كان، لا وُجد

كَانْدِر = كِه اَنْدِر : الذي هو في

جُوشَش عَشَق : فورة العشق

حَرِيف : جليس، أنيس

پَرْدِه : لها معنيان : الحجاب أو الستار،

الأنين

پَرْدِه هَايش پَرْدِه اِي مَآ دُرِيد :

مزقت أصوات أنينه حجابنا، بمعنى

أن صوت الناي كشف أسرارنا وجعلنا

نعلم عما نخفيه من أسرار في صدورنا

زَهْر : سُم

تَرِيَاق : الدواء الذي يشفي السم

كِه دِيد : من رأى

پَر خُون : مخضب بالدم

قِصَّه هَا ... مِي كُنْد : يقص قصص

دَر نِيَابَد : لا يعرف، لا يدرك

(دَر يَافْتَن - درياب)

پِخْتِه : ناضج، مجرب

خَام : ساذج

پِس : إذن

سَخِن كُوتَاه بَايد : يجب اختصار الكلام

بِگَسَل : فُك (فعل أمر من گَسَسْتَن)

بِنْد بِگَسَل : فك القيد

چِنْد بَاشِي : كثيراً ما كنت

چَاك : ممزق

حَرَص : طمع

پَاك : طاهر، خال من الكدر

شَاد بَاش : اهناً

سُودَا : حُب، هيام، جنون بـ

جَمَلِه : كل

عَلِت : مرض

نَخُوت : فخر

نَامُوس : شرف

اَفَلَاطُون : الفيلسوف اليوناني المعروف

جَالِينُوس : الطبيب اليوناني المعروف

بِر أَفلاك شَد : صعد على الأفلاك،

تجاوز الأفلاك

دَر رَقْص آمَد : اندمج في الرقص

چَالَاك : نشيط، خفيف الحركة

پِنِهَان : مُخْتَفٍ

زِير : الوتر الأدنى من آلة العود

الموسيقية، الصوت الحاد الرفيع

بِم : الوتر الأعلى من العود،

الصوت الغليظ

فَاش اگَر گُويِم : لو أنني أبوح (فاش

گُفْتَن)

بَرَهَم زَنَم : أحطم (بَرَهَم زَدَن)

فَهَم اگَر دَارِيد : إن كان لديك فهم

جَان رَا رِه دِهِيد : اعط للروح سبيلاً

بَعْد اَز آن : ومن ثمَّ

پَا دَر رِه نَهِيد : ضع القدم في الطريق

بانگِ نای (*)

بَشْنُو از نِی چُون حِکایت می کُند   و ز جُدا ییها شِکایت می کُند
 کَز نِیستان تا مَرا بُریده اند   از نَفِیرم مَرْد و زَن نالیده اند
 سِینه خَواهم شَرحه شَرحه از فِراق   تا بِگویم شَرح دَرْدِ اِشتِیاق
 هَر کِسی کِاو دُور مَاند از اَصْلِ خَویش   باز جُوید رُوزگارِ وِصلِ خَویش
 مَن بِه هِر جَمعی تی نالان شُدم   جُفتِ بَدحالان و خُوشحالان شُدم
 هَر کِسی از ظَن خُود شُد یارِ مَن   و ز دَرُونِ مَن نَجُست اَسرارِ مَن
 سِرِّ مَن از نالهٔ مَن دُور نیست   لیک چَشم و کُوش را آن نور نیست
 آتَشست این بانگِ نای و نیست باد   هَر کِ که این آتَش نَدارد نیست باد
 آتَشِ عِشَقست کاندَر نِی فِتاد   جُوشِ عِشَقست کاندَر می فِتاد
 نِی ، حَریفِ هَر کِ که از یاری بُرید   پَرده هَایش پَرده های مَا دُرید
 هَمچُونِی ز هری و تِریاقی کِه دید   هَمچُونِی دَمساز و مُشتاقی کِه دید
 نِی ، حَدیثِ راهِ پَر خُون می کُند   قِصه های عِشَقِ مَجنونِ می کُند
 در نیابد حالِ پُخته هِیچ خَام   پَس سُخَن کُوتاه باید و السلام

* * *

بند بگسل، باش آزاد ای پسر   چند باشی بند سیم و بند زر

(*) از مثنوی جلال الدین رومی معروف به «مولوی».

هر که را جامه ز عشقی چاک شد	اُو ز حرص و عیب کُلّی پاک شد
شاد باش ای عشق خوش سودای ما	ای طبیب جمله علت‌های ما
ای دَوایِ نخوت و ناموسِ ما	ای تو افلاطون و جالینوسِ ما
جسم خاک از عشق بر افلاک شد	کوه در رقص آمد و چالاک شد
سر پنهانست اندر زیر و بَم	فاش اگر گویم جهان بر هم زنم
این حقیقت را شنو از گوش و دل	تا برون آیی بکُلّی ز آب و گل
فهم اگر دارید جان را ره دهید	بعد از آن از شوق پا در ره نهید

* * *

الدرس التاسع

معاني المفردات :

يَادَدَ أَشْتَهَا : مذكرات

دَرْبَارَه : حول

رَوَابِطُ : علاقات

زَبَان : لغة، لسان

پَيُوسْتَه : دائماً

از يكديگر : من بعضهما

بِه عَارِيَتِ گِرَفْتَن : أن يستعير

دَادُ وِستَد : العطاء والأخذ

(مصدر مرخم من دَادَن وِستَدَن)

أَنهَا : هُم، هُن، أولئك

مِي تَوَان : يُمكن

هَر چَند : رغم أن

مَرز : حد

نَمِي تَوَان : لا يُمكن

مُشَخَص سَاخْتَن : أن يحدد

أز ... گِرَفْتَه تَا : من ... إلى

شَهْرِي : حضري، مدني

(منسوب إلى المدينة)

أَبزَار : وسيلة، آلة، أداة

أَز لِحَاظ : من ناحية

تَحْسِين : إشادة، مدح

شِعْر دُوست : مُحب للشعر

بدين = باين : بهذا، بهذه

كُونَه : نوع

نُفُوز : سيطرة

دُوم : الثاني، الثانية

هَمَان : نفس

أَغَاز : بداية

أَغَاز شَدَن : أن يبدأ

هَنگَام : وقت

رُوبَرُ گَرْدِيدَن : أن يواجه

دَاشْتَن : أن يملك، أن يكون له

شَنَاخْتَه : معروف (اسم مفعول من

شَنَاخْتَن)

گُونَا گُون : متنوع

بِيشْتَر : مُعْظَم

رِشْتَه : فرع، خيط، قطاع

زِنْدِگِي : الحياة

پیشہ وران: أهل الحرف والصنائع	به پای ... نرسید: لم یصل لدرجة
(مفردها: پیشہ ور)	بطوریکه: بحيث أن، حتی إن
خُورَاك: مآكل	گردیدن: أن یصبح (گرد)
پُوشَاك: ملبس	گذاشتن: أن یترك (گذار)
گُل: ورد	بازشناختن: المعرفة، الیقین
گیاه: عشب	جداگانه: منفصل
هر آنچه: كل ما	شروع گردیدن: أن یبدأ
آشنا شدن: أن یعرف	دو سه: اثنان أو ثلاثة
طُولَانِي: طویل	فترت: خمود، خمول، فترة
همه: جميع	دور ماندن: أن یتعد
پُرْمَايه: قوي، متین	گفتگو: الكلام، الحوار
كُمَاك: عَوْن، مُسَاعَدَة	دوباره: مرة أخرى
(كمك کردن: أن یساعد)	بازگشتن: أن یرجع (بازگرد)
فِرَاوَان: کثیر	نویسندگان: الكُتَّاب
زیرا: لأن	پرداختن: أن یعمد إلى - یقوم بـ
نَتَوَانَسْتَنَد: لم یستطیعوا	(پرداز)
(توانستن - توان)	گسترش: اتساع
به کار بردن: أن یتعمل	یافتن: أن یجد (یاب)
خَوَانَدَن: أن یُسْمِي، یقرأ،	جامعه: مجتمع
یستدعی (خوان)	نیرومند: قوی
با اینکه: مع أن	کاروان: قافلة
به عاریت گرفته شده: مستعار	دانش: علم
هیچکدام: أي منها	عقب مانده: متخلف

شَتَافَتُنْ : أن يسارع (شتاب)	كَمْ مَائِهْ : ضعيف، قليل البضاعة
يَارِي نِمُودَنْ : أن يساعد، يُعين	نَاتَوَانْ : عاجز
بَدِين تَرْتِيبْ : وعلى هذا النحو	جَهَّتْ : سبب، من أجل
تَا اِينجَا : إلى هنا	جُبْرَانْ : تعويض
هِنِگَامِ نِيَازْ : وقت الحاجة	كَمْبُودْ : نقص
يَارِي : معونة، مساعدة	رُوي آوَرْدَنْ : أن يتجه، يلتفت
دِيگَرْ : آخر	كَمْ : ناقص
بَر خُورْدَار شُدَنْ : أن يتمتع بـ	گِرْفَتَنْ : أن يأخذ (گیر)

یادداشت‌هایی در بارهٔ روابطِ دو زبان : فارسی و عربی (*)

دو زبانِ فارسی و عربی از روزگارِ قدیم پیوسته از یکدیگر کلمات و اصطلاحاتِ زیادی به عاریت گرفته اند. دادوستد لغوی بین آنها را می‌توان به دو دوره تقسیم کرد، که هر چند مرز بین آن دو را نمی‌توان مشخص ساخت، ولی از لحاظ صفت غالب بر هر دوره می‌توان آنها را بدین گونه تعریف کرد که : دورهٔ اول دورهٔ نفوذِ زبانِ فارسی در عربی است، و دورهٔ نفوذِ زبانِ عربی در فارسی.

نفوذِ زبانِ فارسی در عربی از همان آغاز انتشارِ اسلام در ایران آغاز شد. در آن هنگام زبانِ عربی که با اسلام از جزیرهٔ العرب خارج شده بود در ایران با اشیاء و مفاهیمی روبرو گردید که برای آنها کلمات و اصطلاحاتی نداشت، چون آنها در زندگی صحرائی عربها قبلاً شناخته نبودند. این اشیاء و مفاهیم متعدد و گوناگون بودند و بیشتر رشته‌های زندگی را شامل می‌شدند از: اصطلاحاتِ دیوانی و اداری و علمی گرفته تا وسائلِ زندگی شهری و ابزار و آلاتِ پیشه‌وران و انواع خوراکیها و پوشاکها و گلها، گیاهها و هرآنچه در ایران و با نامهایِ فارسی با آنها آشنا شدند.

(*) از دکتر محمد محمدی، استاد دانشگاه تهران، و استاد دیدار (زائر) الجامعة اللبنانية،

بیروت.

در این دوران زبان فارسی که در این منطقه سابقه ای طولانی در همه این امور داشت و از این لحاظ پرمایه تر از عربی بود به زبان عربی کَمک فراوان کرد، زیرا عربها آنچه از این کلمات و مفاهیم را نتوانستند به زبان خود ترجمه کنند آنها را عیناً در زبان خود به کار بردند و آنها را مُعرب خواندند. و با اینکه در زبان عربی از زبانهای دیگری هم کلمات و مفاهیم بسیاری به عاریت گرفته شده، ولی از بین همه آن زبانها هیچکدام از لحاظ کثرت و شمول کلمات مُعرب به پای زبان فارسی نرسیدند، بطوریکه زبان فارسی مهمتترین زبانی گردید که بیشترین اثر را در زبان عربی گذاشت تا حدی که در زبان عربی برای بازشناختن اینگونه کلمات مُعرب از فارسی رساله ها و کتابهای جداگانه ای تألیف گردید.

دوره دوم از وقتی شروع گردید که زبان فارسی پس از دوسه قرن فترت که از دایره علم و ادب و تألیف دور مانده و فقط زبان گفتگو و محاوره شده بود دوباره به جهان علم و کتابت باز گشت، و برخی از شعرا و نویسندگان ایرانی به نظم شعر یا نوشتن کتاب به زبان فارسی پرداختند. در این دوره زبان عربی بسبب قدرت و گسترشی که یافته بود (و زبان علم و ادب و دین و سیاست جامعه ای بسیار بزرگ شده بود) زبانی نیرومند و پرمایه بود. و برعکس آن، زبان فارسی در اثر فترت طولانی که از کاروان علم و دانش عصر - که همه به زبان عربی بود - عقب مانده بود، زبانی کم مایه و ناتوان شده بود، به این جهت

نویسندگان ایرانی که در این عصر عموماً با زبان عربی آشنا بودند برای جبران کمبودهایی که در زبان فارسی می یافتند به زبان عربی روی آوردند، و آنچه کم داشتند از آن گرفتند.

در این دوره زبان عربی بود که به کُمکِ فارسی شتافت و آن را با کلمات و اصطلاحات خود یاری نمود. و بدین ترتیب زبان عربی مهمّترین زبانی گردید که بیشترین اثر را در این زبان به جای گذاشت.

تا اینجا وضع هر دو زبان، در این دادوستد لغوی، طبیعی و عادی بود، یعنی هر دو - هنگام نیاز - از کُمک و یاری دیگری برخوردار شدند.

***

أجب عن الأسئلة التالية :

- از روزگار قدیم، دو زبان عربی و فارسی از یکدیگر چه به عاریت می گرفتند؟
- آیا می توان دوره های داد و ستد لغوی بین دو زبان را تقسیم کرد؟
- نفوذ زبان فارسی در عربی از کی شروع شد؟
- اشیاء و مفاهیمی را که زبان عربی در ایران از آغاز انتشار اسلام - روبرو گردید، نام ببرید؟
- چرا عرب ها کلمات و مفاهیم فارسی را عیناً در زبان عربی به کار بردند؟
- اسم این کلمات و مفاهیم چیست؟
- زبان فارسی، چرا پس از اسلام، کم مایه و ناتوان شد؟
- نویسندگان ایرانی، برای جبران کمبود های زبان فارسی آنروزها چه کار کرده اند؟

***

الدرس العاشر

معاني المفردات:

گرم است بازارِ محبت = بازارِ محبت	بترس: خَفُ (ترسیدن)
گرم است: سوق المحبة رائحة	مِيازَارُ: لا تؤذ (آزردن - آزار)
دُوخْتَم: حِكْتُ (دُوختن)	رِه = راه: طريق، سبيل
پود و تار: السُّدَة واللُّحْمَة (في الأقمشة)	رَسْتِگَارِي: الاستقامة، الصدق
دی: اَمَس	هَمِين: هذا هو
يَاد مَكُن: لا تتذكر، لا تعباً	بَس: كفى
فرياد مَكُن: لا تبك، لا تَنح	زِ دَسْت = آز دَسْت: بسبب
نَامْدِه = نِيَامْدِه: ما لم يات	دِيدِه: عين
بُنِيَاد مَكُن: لا تَوَسَّس	فَرِيَاد: آه
خوش باش: اَسْعَد	كُنْد يَاد = يَاد كُنْد: يتذکر
بِر بَاد مَكُن: لا تَضِيَع	(يَاد کردن)
گُل: وِرْدَة	بِسَارْم: اَصْنَعُ (ساختن - ساز)
خوشبوی: عَطِر	نِيش: سِن، نَصَل
مَشْکِي = مَشْک هستی: اَأَنْتِ مَسْک	فُولَاد: الفولاذ
دَلَاوِيز: جَذَاب	زَنَم: اَضْرِبُ، اَطْعِنُ (زَدَن)
مَسْتَم = مَسْت + ام: اَنَا ثَمَل	گَرْدَد آزاد = آزاد گَرْدَد:
بِگفتا = گُفْت: قال	يَصْبَح حُرّاً
گُل: طِين	خَرِيدَار: مُشْتَرِي
	کَز = که از: مَنِ

زیک = از یک : من ... واحد

گوهر : جوهر

چو = چون : إذا، عندما

به درد آورد : آلم، أصابه بالألم

روزگار : الزمان

نماند قرار = قرار نماند : لا تستقر

توکز = تو که از : يا مَنْ أَنْتَ مِنْ

بی غمی - بی غم هستی : لستَ حزيناً

نشاید : لا يجوز

نامت = نام تو را نهند : يسمونك

آدمی : إنسان

ناچیز : حقیر

همنشین : جلیس، صاحب

وگرنه : وإلا

خاک : تراب

که هستم : الذي هو أنا

توانا : قادر

هر که : كل من

دانا : عالم

دانش : العلم، المعرفة

برنا : شاب

پیگر : جسد، قوام، هیكل

آفرینش : الخلق

زیک = از یک : من ... واحد

گوهر : جوهر

چو = چون : إذا، عندما

به درد آورد : آلم، أصابه بالألم

روزگار : الزمان

نماند قرار = قرار نماند : لا تستقر

توکز = تو که از : يا مَنْ أَنْتَ مِنْ

بی غمی - بی غم هستی : لستَ حزیناً

نشاید : لا يجوز

نامت = نام تو را نهند : یسمونک

آدمی : إنسان

ناچیز : حقیر

همنشین : جلیس، صاحب

وگرنه : وإلا

خاک : تراب

که هستم : الذي هو أنا

توانا : قادر

هر که : کل من

دانا : عالم

دانش : العلم، المعرفة

برنا : شاب

پیگر : جسد، قوام، هیكل

آفرینش : الخلق

گزیده شعر

رَه رَسْتِگاری هَمین است و بَسْ

سَعْدی شیرازی

کِه هَر چِه دیدِه بَیند دِل کُنْد یَاَد

زَنَم بَر دِیده تَا دِل گَردَد آزاد

بَاباطاهر هَمدانی

کَزاو گَرم است بَازارِ مَحَبَّت

زِیُودِ مَحنت و تَارِ مَحَبَّت

بَاباطاهر هَمدانی

فَردا کِه نِیامده است فَریاد مَکُن

حَالی خُوش باش و عُمَر بَر باد مَکُن

عُمَر خِیام

رَسید از دَسْتِ مَحبُوبی بِه دَسْتَم

کِه از بُوی دِلاویزِ تُو مَسْتَم

وَلِیکن مُدتی با گُل نِشَسْتَم

و گَرَنه مَن هَمان خَاکَم کِه هَسْتَم

سَعْدی شیرازی

زِ دَانش دِل پِیــــر بَرنا بُود

فِر دُوسی طُوسی

کِه در آفَرینش زِیکِ گُوهَرند

دِگَر عَضُوها را نِماند قَرار

نِشاید کِه نَامت نِهند آدمی

سَعْدی شیرازی

بِتَرس از خُدا و مِیازارِ کَسْ

زِ دَسْتِ دیدِه و دِل هَر دُو فَریاد

بِساژم خِنجَری نِیشش زِ فُولاد

دِلی دارم خَریدارِ مَحَبَّت

لِباسی دُوختم بَر قَامتِ دِل

از دِی کِه گُذشت هِیچ از او یَاَد مَکُن

بَر نَامده و گُذشته بُنیاد مَکُن

گُلی خُوشبُوی در حَمامِ رُوزی

بِدُو گُفتم کِه مِشکی یا عَبیری

بِگُفتا مَن گُلی ناچیز بُودم

کِمالِ هَمنشینِ دَر مَن اَثَر کُرد

تَوانا بُود هَر کِسه دَانا بُود

بَنی آدمِ اَعضایِ یِکِ پِیکَرند

چُو عَضُوی بِه دَرَد آوَرَد رُوزگار

تُو کَز مَحنتِ دِیگرانِ بِی غَمی

الدرس الحادي عشر

معاني المفردات :

سپس : ثم	دوره : مرحلة
تحقيقات : أبحاث، دراسات	منابع : مصادر (منبع)
در آوردن : إدخال	دوره پیش از تاریخ :
بر جای ماندن : أن يبقى، أن	مرحلة ما قبل التاريخ
يتخلف	هیچگونه : أي نوع من أنواع
استخوان : عظم	مدرك : دليل مادي
ظرف : إناء، طبق	سند : وثيقة
طرحها : رسوم	ادامه داشتن : الاستمرار
نقاشی ها : نقوش	اقدامات : إنجازات، أعمال
باستان شناس : أثري، باحث في	آغاز شدن : البدء
الآثار	هنوز : حتى الآن
بشر شناس : عالم في الأجناس	خاور میانه : الشرق الأوسط
البشرية	کتبی : مكتوب
کاوش : الحفر، التنقيب	قدمت : قدم
گور : قبر، مقبرة	عمده : رئيسي
طرز : طريقة، أسلوب	تقسیم شدن : أن ينقسم
پی بردن : أن يدرك، يفهم	انقلاب : ثورة
تکامل : تطور، ارتقاء	تاریخ نویس : المؤرخ
آگاه شدن : العلم الاطلاع	نخست : أولاً، أول
سند رسمی : وثيقة رسمية	آنچه که روی داده است : ما قد حدث
کتیبه : نقش على الحجر أو غيره	روی دادن : أن يحدث

دوره های مهم تاریخ عمومی و منابع تاریخ

بسیاری از مورخان، تاریخ را به دو دوره تقسیم کرده اند:

۱- دوره پیش از تاریخ: این دوره که در باره آن هیچگونه مدارک و سندی در دست نیست تقریباً از یک میلیون سال قبل از میلاد تا چهار هزار سال قبل از میلاد ادامه داشت.

۲- دوره تاریخی: برای این دوره مدارک و اسنادی در خصوص اقدامات بشر موجود است. دوره تاریخی در مکانها و زمانهای مختلف آغاز شده است و هنوز هم ادامه دارد. در مصر و خاورمیانه قدیمترین مدارک کتبی قریب شش هزار سال قدمت دارد. دوره تاریخی به چهار مرحله عمده تقسیم می شود:

الف - تاریخ قدیم، از قدیمترین مراحل تاریخی تا سال تقسیم امپراتوری روم به روم شرقی و غربی (۳۹۵ میلادی).

ب - تاریخ قرون وسطی، از تقسیم امپراتوری تا فتح قسطنطنیه پایتخت روم شرقی به دست ترکان عثمانی (۱۴۵۳ میلادی).

ج - تاریخ قرون جدید، از فتح قسطنطنیه تا ظهور انقلاب کبیر فرانسه (۱۷۸۹).

د - تاریخ قرونِ معاصر ، از انقلابِ کبیرِ فرانسه تا عصرِ حاضر .

منابع تاریخ : تاریخِ نویسِ نخست در بارهٔ آنچه که روی داده است تحقیق می کند و سپس تحقیقاتِ خود را به صورتی منظم و مرتب در می آورد . تاریخِ نویس از دو منبع مهم استفاده می کند :

۱- آثارِ غیرِ مکتوب : آثارِ غیرِ مکتوب عبارت از اشیایی است که از بشر بر جای مانده است مانند : آلاتِ مختلف ، استخوانها ، ظرفها ، طرحها و نقاشیهایی که در غارها کشف شده است . در این مورد تاریخِ نویس از تحقیقاتِ باستان شناسان و بشرشناسان استفاده می کند . باستان شناسان در نتیجهٔ کاوش در شهرها و گورها و غارهای قدیم به طرزِ زندگیِ بشر در دورهٔ پیش از تاریخ پی می برند ، و بشرشناسان ، دقت در بقایایِ استخوانهایِ بشر از تکاملِ او آگاه می شوند .

۲- آثارِ مکتوب : از بشر چند نوع اثرِ مکتوب مانند : سندِ رسمی ، کتاب ، نامه ، کتیبه بر جای مانده است .

* * *

أجب عن الأسئلة التالية :

- دورهٔ پیش از تاریخ تا سال چند قبل از میلاد ادامه داشت ؟

- آیا برای دورهٔ پیش از تاریخ مدارک و اسنادی در دست است؟
- قدمتِ مدارک کتبی در مصر و خاورمیانه چند سال است؟
- تاریخ نویسی چگونه باید کارش را تنظیم کند؟
- آثار غیر مکتوب در کجا کشف شده است؟
- باستان شناسان برای پی بردن به طرز زندگی بشر در تاریخ قدیم چه کار می کنند؟
- بشرشناسان برای آگاه شدن از تکامل زندگی بشر، چه کار می کنند؟

* * *

الدرس الثاني عشر

معاني المفردات :

أَبْشَارِ نِيَاگَارَا: شلالات نياجرا، تقع في أمريكا الشمالية، وترتفع عن سطح البحر ٤٧ متراً، تستخدم لتوليد لكهرباء، وهي منطقة سياحية مشهورة

رشته: فرع

دانش: معرفة

لغت نامه: قاموس كبير موسّع، ويطلق عليه بالفارسية أيضاً: فرهنگ در بر گیرنده: مشتمل على

لغات: كلمات

دايرة المعارف كونه: من نوع دائرة المعارف

به وجهی: على وجه ما

به شمار آمدن: أن يعد

مفاتيح العلوم للخوارزمي: كتاب

بالعربية ألفه أبو عبد الله محمد الخوارزمي في معاني المصطلحات والكلمات الفقهية والنحوية والبلاغية، والشعر والتاريخ والفلسفة والمنطق والطب والهندسة والفلك والموسيقى وغيرها

از جمله: من بين

اطلاع اجمالی: معرفة عامة

مراجعه کردن: أن يرجع إلى

هیچگاه: أبداً

دیده یا شنیده نشد: لم يُر أو يُسمع

باز کردن: أن يفتح

محقق: باحث

محصّل: طالب، تلميذ

خواننده: قارئ

خود را: نفسه

خواستار: يرغب في

موشك: الصاروخ

رستم: البطل الإيراني القديم

آقمار مصنوعي: الأقمار الصناعية

تاریخچه: تاريخ مختصر

مسجد شیخ لطف الله: مسجد

أثري من القرن السابع عشر الميلادي

موجود في إصفهان، كان اسم الإمام

الذي يؤم الصلوات فيه: لطف الله.

دریاچه خزر: بحيرة الخزر، ويعني

به بحر قزوين، الواقع في شمال إيران

كشاف اصطلاحات الفنون: كتاب

مؤلف بالعربية والفارسية معاً، في تعريف

وشرح الاصطلاحات المتداولة في الكتب

العلمية والفنية والأدبية، ألفه محمد

التهانوي الهندي في القرن

السابع عشر الميلادي

شايسته: لائق بـ

كتابخوان: قراء الكتب

أعمّ از: سواء كان

أفزايش يافتن: أن يزداد

برخورد کردن: أن يُصادف، يُواجه

آلبته: حتماً، لا شك

تسلط داشتن: الإلمام بـ

(في مجال اللغة)

خارجی: أجنبي

موارد: مواضع

فرنگی: إفرنجي، غربيّ

جستن: البحث

بسته: مُغلق

مآخذ: مراجع

بی اطلاع: لا علم له

کم بهره: قليل البضاعة

گمراه کننده: مُضلل، اسم

فاعل من مصدر: گمراه کردن

دایرة المعارف

دایرة المعارفها، از جمله^۶ کتابهای مرجع هستند، یعنی کتابهایی که شخص برای کسب اطلاع اجمالی در موضوع معین، به آنها مراجعه می کند.

هیچگاه دیده یا شنیده نشده است که کسی دایرة المعارف باز کند و از اول تا آخر بخواند.

هدف هر دایرة المعارف این است که وقتی محقق یا محصل، یا خواننده ای عادی، عنوان خاصی را می خواند یا می شنود یا در ذهن دارد و خود را محتاج یا راغب به کسب اطلاع در باب آن می بیند، بتواند بدون اتلاف وقت، عنوان مورد نظر را در آن دایرة المعارف به دست آورد و اطلاعاتی در باب آن حاصل کند، مثلاً ممکن است شخصی اسم کتاب کلیله و دمنه را بشنود و بخواهد بداند که تلفظ صحیح اسم کتاب چیست، به چه زبانی است، موضوع آن چیست و مؤلفش کیست. یا آن که کسی خواستار اطلاع اجمالی در باب اکتشافات جغرافیایی، تمدن بین النهرین، جنگهای ایران و عثمانی، موشک، رستم، افلاطون، رادیو تلسکوپ، رادار، مذهب شیعه، اقمار مصنوعی، تاریخچه ریاضیات، مسجد شیخ لطف الله، دریاچه خزر، آبشار نیاگارا و یا، سید جمال الدین اسدآبادی (افغانی) است؛ برای مطلوب خود به دایرة المعارف مراجعه می کند.

دایرة المعارف، عنوانِ عمومیِ هر يك از كتابهايى است كه حاوى زبده^۶ مختصرى از همه رشته هاى دانشِ انساني باشد.

تفاوتِ اساسى آن با لغت نامه ها، در اين است كه لغت نامه ها در بر گيرنده لغات و معانى آنهاست و حال آن كه دایرة المعارف شامل موضوعهاي مختلف و بحثِ مختصرى درباره آنهاست.

در ميان مسلمانان، تاليف كتابهاي جامع دایرة المعارف گونه، مشتمل بر مباحث و علوم و فنون مختلف، سابقه^۶ نسبتاً مفصلى دارد، چنان كه مفاتيح العلوم خوارزمي، و ذخيره^۶ خوارزمشاهي وغيره، هر يك به وجهى نوعى دایرة المعارف به شمار مى آيند. بخصوص كتاب كشاف اصطلاحات الفنون تهانوي كه بحق شايسته^۶ اين عنوان است.

در سالهاي اخير تعداد افراد كتابخوان، اعم از محصل و غيره افزايش يافته است و اين افراد محتاج به كتابهاي مرجع هستند تا وقتى كه به مسئله اى برخورد مى كنند بتوانند جواب آن را در اين گونه كتابها بيابند، البته كساني كه به يكي از زبانهاي خارجي تسلط كافي دارند، در بعضي موارد مى توانند حل مشكل خود را در كتابهاي مرجع فرنگي بجويند، اما بر كساني كه زبان خارجي نمى دانند، اين راه بسته است و بعلاوه، در مسائل و موضوعهاي مربوط

(*) از مثنوي جلال الدين رومي معروف به «مولوي».

به ایران و اسلام و کشورهای اسلامی، دانستن زبان خارجی هم کافی نیست و اعتماد به مآخذ فرنگی، خاصه برای کسانی که از فرهنگ ایرانی و اسلامی بی اطلاع یا کم بهره اند، گمراه کنند است.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- دائرة المعارف یعنی چیست؟
- هدف دائرة المعارف ها چیست؟
- اگر مُحقق یا مُحصل محتاج کسبِ اِطْلَاعِ عُمومی در موضوع خاصی می شود، چه کار کند؟
- تفاوتِ دائرة المعارف با لُغَتِ نَامه ها و فَرْهَنگِ ها چیست؟
- آیا می توانید چند کتابِ دائرة المعارفِ گونه نام ببرید؟
- در مسائلِ اسلامی، اعتماد به مآخذِ فرنگی کافی است؟

* * *

الدرس الثالث عشر

معاني المفردات :

گردآوری : جمعُ	آغاز خلقت : بدء الخليفة
به کار بردن : أن يستخدم، يراعي	آفرینش : خلق (مصدر شینی
به همین جهت : لهذا السبب	من آفریدن - المادة آفرین)
شمرده می شود : يُعدّ، يُحسب	داستان : قصة
متن : نصّ	رأنده شدن : طرد
بخشی از : قسم من	بهشت : الجنة
پایان : نهاية	فرزندان : أبناء
متأسفانه : للأسف	پیامبر (پیغمبر) : نبيّ
انجام دادن : إتمام	تولد : مولد
کفاف نداد : لم يف، لم يكف	از آن پس : ومن ثمّ
درگذشت : تُوفي	سال به سال : سنة بسنة
باز ماندن : التوقف	دهه : العقد، السنوات العشر
سرانجام : أخيراً	آنذاك : قليل (آندي قبل از :
به پایان رساند : أنهى، أتمّ	قبل قليل)
برخی : بعض	نتوان یافت : لا يُمكن
به جهاتی : لأسباب	العثور على
خود داری کردن : الامتناع	به ویژه : خصوصاً
برگرداندن : أن يترجم، ينقل	پراکنده : متفرق
توسط : بواسطة، عن طريق	همزمان با : مُعاصراً،
جزو : من بين، جزء	متفق في الزمن مع
پیشگفتار : مقدمة، تمهيد	استيلا : سيطرة
شرح حال : سيرة، تعريف بحياة أحد	می توان گفت : يمكن القول إن
الأشخاص	از لحاظ زمانی : من ناحية الفترة
درج : مُتضمن، مدرج	الزمنية
	وقائع : أحداث، وقائع

الكامل فی التاریخ (*)

تألیف عز الدین علی بن الاثیر (۵۵۵ - ۶۳۷ هـ . ق .) ؛ الکامل فی التاریخ یا کامل التواریخ که به تاریخ ابن اثیر نیز مشهور است ، کتابی است شامل وقایع از آغاز خلقت تا سال ۶۲۸ هـ ؛ یعنی از آفرینش حضرت آدم و داستان ابلیس و رانده شدن آدم و حوا از بهشت و احوال فرزندان آدم و همه پیامبران و ظهور زردشت و تولد حضرت مسیح تا بعثت حضرت رسول اکرم ، صلی الله علیه و آله وسلم .

از تاریخ قدیم ایران نیز پادشاهان کیانی و اشکانی و ساسانی را تا انقراض سلسله ساسانیان و ظهور اسلام شرح داده ، از آن پس وقایع تاریخ بعد از اسلام را سال به سال نقل کرده است .

چون ابن اثیر چهار دهه نخستین قرن هفتم در قید حیات بوده ، تاریخی که از زمان خود و اندکی قبل از آن در کامل التواریخ آورده است ؛ در جای دیگر نتوان یافت . به ویژه تاریخ ایران که قبل از حمله مغول پراکنده و غیر منظم بوده و در کتاب ابن اثیر جمع و تدوین شده است ؛ و چون همزمان با استیلای مغول بوده می توان گفت از لحاظ زمانی نخستین مورخی است که وقایع عصر مغول را به تفصیل آورده و در گردآوری مواد کتاب نهایت دقت را به کار برده است ؛

(*) از کتاب مرجع شناسی ، تألیف دکتر غلامرضا ستوده .

به همین جهت کتاب او یکی از منابع مهم تاریخ مَغول شمرده می شود.

مَن عَرَبِي تَارِيخِ الْكَامِلِ كِه دَر بِيْرُوْت چَآپ شُدِه ۱۲ جِلْد، و تَرَجْمَهٗ فَارْسِي آن ۳۳ جِلْد اسْت.

عَبَاسِ خَلِيْلِي بَخْشِي اَز كِتَابِ تَارِيخِ ابْنِ اَثِيْر رَا اَز تَوْلِدِ پَيْغَمْبَرِ اِسْلَامِ تا وَقَايِعِ سَالِ ۳۵۸ هـ. ق. (تا پَايَانِ جِلْدِ ۱۵)، بِه فَارْسِي تَرَجْمَه كَرْد كِه مُتَاسَفَانِه عُمَرَش بَرَايِ اَنْجَامِ دَاْدَنِ بَقِيَهٗ تَرَجْمَه كَفَافِ نَدَاد و دَر سَالِ ۱۳۵۰ هـ. ش. ۱۹۷۱ م / دَر گُذْشْت.

سِيْپَسِ عَلِي هَاشِمِي حَاثِرِي اَز وَقَايِعِ سَالِ ۳۵۹ تا ۴۹۹ (از جِلْدِ ۱۶ تا ۱۸) رَا تَرَجْمَه كَرْد، و بِه عَلْتِ ضَعْفِ قُوَهٗ بَصْرِ اَز اِدَامَهٗ تَرَجْمَه بَازْمَانْد؛ و سَرانْجَامِ ابوالقاسمِ حَالْتِ تَرَجْمَهٗ كِتَابِ رَا تا جِلْدِ بِيْسْت و هَفْتَمِ دَر سَالِ ۱۳۵۵ هـ. ش. / ۱۹۷۶ م رَسَانْد، با اِيْن تَفَاوْتِ كِه تَرَجْمَهٗ او با بَرْخِي حَوَاشِي دَر تُوْضِيْحِ بَعْضِي شَهْرَهَا هَمْرَاه اسْت.

ابوالقاسمِ حَالْتِ، پَسِ اَز اِتْمَامِ كَارِ اِيْنِ تَرَجْمَه، جِلْدِ اوْلِ تَارِيخِ ابْنِ اَثِيْر رَا كِه خَلِيْلِي بِه جِهَاتِي اَز تَرَجْمَهٗ آن خُوْد دَاْرِي كَرْدِه بُوْد، بِه فَارْسِي بَر گَرْدَانْد و دَر ۶ مُجْلِدِ مُنْتَشَرِ كَرْد.

بَخْشِي اَز مُطَالِبِ مُجْلِدِ اوْلِ كَامِلِ التَوَارِيخِ، قَبْلًا تَوْسَطِ دُكْتَرِ مُحَمَّدِ اِبْرَاهِيْمِ بَاسْتَانِي پَارِيْزِي بِه فَارْسِي تَرَجْمَه و تَحْتِ عُنْوَانِ «اَخْبَارِ اِيْرَانِ اَز الْكَامِلِ ابْنِ اَثِيْر» دَر سَالِ ۱۳۴۹ هـ. ش. ۱۹۷۰ م / جُزُو اِنْتِشَارَاتِ دَانِشْگَاهِ تِهْرَانِ چَآپِ و مُنْتَشَرِ شُدِه بُوْد.

أجب عن الأسئلة التالية :

- كتاب تاريخ ابن أثير از کی شروع می شود؟
- این کتاب از تاریخ قدیم ایران چه شرح می دهد؟
- ابن أثير وقایع تاریخ بعد از اسلام چگونه نقل کرده است؟
- چرا کتاب ابن أثير یکی از منابع مهم تاریخ مغول شمرده می شود؟
- متن عربی کامل این کتاب در کجا چاپ شده است؟
- چند نفر از ایرانیان متن عربی کتاب را به فارسی ترجمه کرده اند؟

* * *

الدرس الرابع عشر

معاني المفردات :

سَفَرٌ بِخَيْرٍ : بِسَلَامَةِ اللَّهِ، مَعَ السَّلَامَةِ
جُنَيْنٌ : مِثْلُ هَذَا (جُونِ أَيْن)
كَوْنٌ : شَجَرَةُ الصَّبَّارِ
أَز... پُرْسِيدٌ : سَأَلَ (پُرْسِيدِن - پُرس)
دَلٌّ مِّنْ كَرَفْتِهِ : قَدْ ضَاقَ قَلْبِي
هُوسٌ سَفَرٌ نَدَارِي؟ : أَلَيْسَتْ لَدَيْكَ رَغْبَةٌ
عَارِمَةٌ فِي الْإِرْتِحَالِ
بِيَابَانٌ : الصَّحْرَاءُ
هَمَّهُ آرْزُومٌ : هُوَ كُلُّ مَا أَمْتَنَاهُ
أَمَّا : لَكِنْ
بَسْتَهُ پَايِمٌ : قَدَمِي مُقَيَّدَةٌ
بِهِ جِزْءٌ : عَدَا، سَوَى
سَرَا سَرَايِمٌ : كُلُّ مَا يُحِيطُ بِي
خُدَا رَا : بِاللَّهِ عَلَيْكَ
كَوِيرٌ : الْبَادِيَّةُ، الصَّحْرَاءُ الْقَاحِلَةُ
وَحْشَتٌ : الْخَوْفُ
بِهِ سَلَامَتِي : سَالِمًا
شُكُوفُهُ : بُرْعَمَةٌ، الْوَرْدَةُ قَبْلَ أَنْ تَتَفْتَحَ
بَارَانٌ : الْمَطَرُ
بِرَسَانٌ : أَوْصَلَ، أَبْلَغَ (رَسَانِيدِن)

سفر بخیر (*)

- «به کجا چنین شتابان؟»

گون از نسیم پرسید.

- «دل من گرفته زین جا،

هوس سفر نداری؟

ز غبار این بیابان؟»

- «همه آرزویم، اما

چه کنم که بسته بایم ...»

- «به کجا چنین شتابان؟»

- «به هر آن کجا که باشد به جز این سرا سرایم.»

- «سفرت به خیر اما، تو و دوستی، خدا را

چون از این کویر وحشت به سلامتی گذشتی،

به شکوفه ها، به باران،

برسان سلام ما را.»

(*) از دکتر شفیع کدگنی - شاعر معاصر.

الدرس الخامس عشر

معاني المفردات :

خسته نمی شود: لا یمل، لا یسام	بې هیچ تردید: بدون شك
درخت: شجرة	بزرگترین: أعظم
می نشیند: یجلس (نشستن)	باید اورا... دانست: ینبغی
خسته کننده: یبعث علی الملل	آن نعد
(التعب)، متعب	بنده دعوی نمی کنم: أنا لا أزعم
ساده: بسیط	نمی توان: لا یمکن
روان: سلس	رجحان نهادن: تفضیل، ترجیح
شیرین: عذب	جوهر عرض این بنده: مجمل
لذت بخش: ممتع	القول عندي
نه تنها: لیس فقط	چون: مثل
در می یابند: یفهمون، یدرکون	نمی شود گفت: لا یلیق أن یقال
(در یافتن)	امروزه: فی هذه الايام
می فهمند: یفهمون (فهمیدن - فهم)	حرف می زنند: یتکلمون
کدام يك: أي واحد منها	مکتب خانه: الکتاب
بهتر: أفضل	دانشگاه: الجامعة
وقتی: عندما	بدان: به (بآن = باو)
بوستانش: کتابه المعروف بالبوستان	آشنا شده ایم: قد تعرفنا
باشکوه تر: أعظم	سرتاسر: من أوله إلى آخره
زیباتر: أجمل	يك نواخت: علی نسق واحد
گلستانش: کتابه المعروف بالگلستان	کلیات: مجموعة آثار الشاعر
(یعنی الروضة)	من شعر ونثر
گام می نهد: یخطو (گام نهادن)	گونه گون: متنوعه
بوی: رائحة	مطایبات: مزاح، هزل
	خواننده: القارئ

سعدی شیرازی : شاعر و معلم بزرگ (*)

شیخ سعدی شیرازی، بی هیچ تردید بزرگترین شاعری است که زبان فارسی را در جهان ادب رواج و رونق داده است و به حق و انصاف باید او را پدر و معلم ادب فارسی دانست.

بنده دعوی نمی کنم که سعدی بزرگترین شاعر ایران است زیرا رودکی، فردوسی، حافظ، مولانا رومی در این صف مقدم اند و نمی توان یکی را بر دیگری رجحان نهاد، و هر یک از این بزرگان را در عالم بشریت مقامی عالی است.

جوهر عرض بنده این است که هیچ شاعر و نویسنده ای چون شیخ سعدی زبان فارسی را نضج و قوام نداده است. نمی شود گفت که مردم ایران امروزه به زبان مولانا و حافظ و فردوسی حرف می زنند اما می توانیم بگوئیم که مردم این عصر به زبان سعدی سخن می رانند، و زبان امروز ما همان است که حضرت شیخ به ما تعلیم داده است و از مکتب خانه تا دانشگاه بدان آشنا شده ایم.

مزیت دیگر سعدی انواع اشعار اوست. شاهنامه فردوسی سر تاسر به بحر متقارب است. مثنوی مولانا به بحر مسدس مقصور از

(*) از استاد حبیب یغمائی.

رَمَل، غَزَلِیَاتِ حَافِظِ تَقْرِیْباً یَکِ نَوَاحِثُ وَخَمْسَهُ نِظَامِی مَقْصُورٌ دَرِ
 چَندِ بَحْرِ... أَمَّا کُلِیَاتِ سَعْدِی گُونه گُونِ است، بُوسْتَانُ دَارَدُ،
 گُلَسْتَانُ دَارَدُ، غَزَلِیَاتُ دَارَدُ، قَصَائِدُ دَارَدُ، مُطَایِبَاتُ دَارَدُ. خَوَانَدَه
 خَسْتَه نِمِی شُود وَ اَزِینِ دَرِخْتُ چُو بُلْبُلِ بَرِ آنِ دَرِخْتِ مِی نِشِینَد؛ بِه
 عِبَارَتِ دِیْگَرِ زَبَانِ سَعْدِی خَسْتَه کُنَدَه نِیست.

سَادَه، رَوَان، شِیرِین، لَذَّتُ بَخْشِ کِه نَه تَنهَا خَوَاصِّ بَلِ عَوَامِّ هَمِ
 دَرِ مِی یَابَنَد، وَ مَعَانِی آنِ رَا مِی فَهَمَنَد، وَ تَعْرِیْفِ بَلَاغَتِ دَرِ کُتُبِ اَدَبِی
 هَمِینُ اسْت: الْبَلَاغَةُ مَا فَهِمَتُهُ الْعَامَّةُ وَرَضِیَّتُهُ الْخَاصَّةُ.

نِمِی تَوَانِیمِ بِگُوئِیمِ کِه اَزِ کِتَابِ هَا یِ عَزِیزِ شِیْخِ کُدَامِ یَکِ اَزِ هَمِه
 بَهِتَرِ اسْت. وَ قَتِی اِنْسَانِ بِه بُوسْتَانِشِ مِی رُودِ دَرِ مِی یَابَدِ کِه بَاغِی اَزِ
 آنِ بَاشِکُوه تَرِ وَ زِیْبَاتَرِ نِیست، وَ قَتِی دَرِ گُلَسْتَانِشِ گَامِ مِی نِهَدِ بُو یِ
 گُلَشِ اِنْسَانِ رَا مَسْتِ مِی کُنَد.

***

أَجِبْ عَنِ الْأَسْئَلَةِ التَّالِيَةِ:

– چِرا بَا یَیْدِ سَعْدِی رَا پِدرُ وَ مُعَلِّمِ اَدَبِ فَارْسِی دَانَسْت؟
 – آ یَا مِی تَوَانِ دَعْوِی کَرْدِ کِه سَعْدِی بُزْرگَتَرِینُ شَاعِرِ اِیرَانِ اسْت؟
 – مَرْدَمِ اِیرَانِ اَمْرُوزِه بَا کُدَامِ زَبَانِ – اَزِ زَبَانِ هَا یِ شُعْرَا یِ بَزْرگِ – حَرْفِ مِی
 زَنَنَد؟

– چِرا خَوَانَدَه شِعْرِ سَعْدِی خَسْتَه نِمِی شُود؟
 – تَعْرِیْفِ بَلَاغَتِ دَرِ کُتُبِ اَدَبِی چِیست؟

***

الدرس السادس عشر

معاني المفردات :

رَهْوَار: حصان	خُداوَنَد: الله
مَار: ثعبان	جَان آفَرِين: خالق الروح
مَرارَه نَمای = مَن رَا رَاه نَمای:	سُخَن: الكلام، النطق
دلني على الطريق	سُخَن دَر زُبَان آفَرِين: خالق النطق
دَرَنده: وحش مفترس	باللسان
رَام: أليف	بَخشَنده: الوهاب
نَگِين: فصّ الخاتم	دَسْتگِير: المعين
أَر = اَگر: إذا	خَطابَخَش: غافر الذنب والخطأ
پَلَنگم = پَلَنگ + مَن رَا: النمر +	پوزش پَذِير: قابل التوب والمعذرة
لِي	گَرَدَن فَرَاز: عزيز، مرفوع الرأس
زَبُون: مذل، مسخر	دَرگَاه: عتبة (أعتاب)
پِيل: الفيل	زَمِين: أرض
گَرگَس: النسر	زَمِين نِياز: أرض الاحتياج والتضرع
تَعَجِب مَدَار: لا تتعجب (نهى من	(موضع السجود)
مصدر تعجب داشتن)	پیشوا: هادي، رائد
گَرَدَن: رقبة	خواجه: سيد
گَرَدَن پيچيدَن: أن يعصي (گردن	حكايت کنند: يحكون، يحكى
پيچ: لا تعص)	أز: عن، من
دَاور: الحكيم (من أسماء الله	حَقِيقَت شَناس: العارف بالحقيقة
الحسنى)	صَاحِبِدَل: ذو قلب محبٌ لله تعالى
هيچ: شيء قطّ	پَلَنگ: نمر

ز خاك = از خاك : من التراب

أَفْرِيدَت = تورا آفرید : خلقت

خُدَاوَنَدِ پَاك : الله سبحانه وتعالى

بَنده : العبد

أُفْتَادِ گِي كُن : تواضع (افتادگی کردن)

چُو = چون : مثل

جَهَانسوز : مُحرق للعالم

سَرگَش : جامع، عنید

مَباش : لا تكن (نهی من بودن

– باش)

أَفْرِيدَنَدَتُ = تورا آفریدند :

خَلقوك، خُلقت

آتش : نار

«درسهایی از بوستان سعدی»

به نام خداوند جان آفرین   حکیم سخن در زبان آفرین
خداوند بخشندهء دستگیر   کریم خطابخش پوزش پذیر
سر پادشاهان گردن فراز   به درگاه او بر زمین نیاز
* * *

کریم السجایا جمیل الشیم   نبی البرایا شفیع الامم
امام رسل پیشوای سبیل   امین خدا مهبط جبرئیل
شفیع الوری خواجهء بعث و نشر   امام الهدی صدر دیوان حشر
شفیع مطاع نبی کریم   قسیم جسیم نسیم وسیم
* * *

حکایت کنند از بزرگان دین   حقیقت شناسان عین الیقین
که صاحبدلی بر پلنگی نشست   همی راند رهوار و ماری به دست
یکی گفتمش: ای مرد راه خدای   بدین ره که رفتی مرا ره نمای
چه کردی که درنده رام تو شد   نگین سعادت به نام تو شد؟
بگفت ار پلنگم زبونست و ماس   و گر پیل و کرکس، تعجب مدار
توهم گردن از حکم داور مپیچ   که گردن نیچد ز حکم تو هیچ!
* * *

ز خاك آفریدت خداوند پاك   پس ای بنده، افتادگی کن چو خاك
خریص و جهانسوز و سرکش مَباش   ز خاك آفریدنت آتش مَباش

* * *

الدرس السابع عشر

معاني المفردات :

أُستَان : إقليم	زِنْد گَانِي : حياة
ايرَاد : إلقاء (إيراد كردن)	دَرَه : واد
خَطَابَه : خطاب	كُوجِيدَن : الهجرة (كُوج)
سَالِيَانَه : سنوي	تَحْصِيَلَات : تعليم
پيشنهاد : اقتراح	گُواهينامه : شهادة
تَجْزِيَه : تقسيم	دوره : مرحلة
شِرْكْت : الاشتراك في	فُوق ليسانس : الماجستير
كُنفرانس : مؤتمر	أَنْجَام گِرْفْتَن = أَنْجَام شَدَن : الإتمام
مِيَز گِرْد : المائدة المستديرة	رِشْتَه : فرع
نَمَاينْدَه : مندوب، ممثل	تَحْصِيل : تعليم
دِيدَارِي : زيارة	چِنْدِي : فترة من الزمن
أَتْفَاق أُفْتَادَن : الحدوث	أُسْتَادِيَار : أستاذ مُساعد
دَر وِرُودِي : باب الدخول	خَاوَر شِنَاسِي : الاستشراق،
قَرَار دَارْد : يقع	التخصص في علوم الشرق
يَاد كَرْدَن : أن يذكر	دُولْتِي : حُكُومِي (دُولْت : حكومة)
اينَك : الآن	مُطَالَعَه : دراسة
گُويَا : وكان	تَحْقِيق : بحث
جُزُو ... قَرَار گِرْفْتَن : أصبح جزءاً	پَر دَاخْتَن : أن يقوم، أن يعمل
پيشرفت : تطوّر	دَرِيَاْفْت : الحصول على
خُودِي : النفس، الذات	دَانَشْنَامَه : دبلوم
بَانْگ دَرَا : صلصلة الجرس	نَايِل آمْدَن : الحصول على
پيام : رسالة	وَكَالْت : المحاماه
	گُلشَن : روضة

راز: سرّ
بندگی: العبودية
دو بار: مرّنان
چاپ گردیدن: أن يُطبع
بال جبریل: جناح جبریل
پس چه باید کرد: ما الذي ينبغي عمله
یکجا: سوياً، مع بعض
حاکمی: يحكي
پیرامون: حول
بیداری: يقظة
مفلوک: مستضعف، مسکین
می توان: يمكن
کلیم: الکلیم، موسی علیه السلام
آرمغان: هدية
دو بیت: بیتان، ضرب من ضروب الشعر الفارسي والعربي
درگذشت: وفاة

مختصری دربارهٔ محمد اقبال شاعر و مفکر بزرگ اسلامی

زندگانی اقبال:

روز جمعه ۹ نوامبر سال ۱۸۷۷ میلادی در شهر سیالکوت - ایالت پنجاب (پاکستان) - متولد شده است اجداد اقبال از برهمن کشمیر بوده اند و در قرن یازدهم هجری دین اسلام را پذیرفته از درهٔ جمو و کشمیر به سیالکوت کوچیده اند.

تحصیلات ابتدائی وی تا اخذ دیپلم و گواهینامهٔ متوسطه در سیالکوت (۱۸۹۶) و تحصیلات دوره‌های لیسانس و فوق لیسانس در لاهور (۱۸۹۶ الی ۱۸۹۹) انجام گرفت. رشتهٔ اصلی تحصیل وی فلسفه بود، و یکی از اساتذهٔ او در این رشته استاد دکتر توماس آرنولد (م ۱۹۳۰) بوده است.

چندی استادیار عربی در دانشکدهٔ خاور شناسی دانشگاه پنجاب، و از سال ۱۸۹۹ الی ۱۹۰۵ استاد فلسفه در دانشکدهٔ دولتی لاهور بوده است.

به مطالعه و تحقیق در رشته‌های فلسفه و حقوق در دانشگاههای کمبریج و لندن انگلستان و مونیخ آلمان (۱۹۰۵-۱۹۰۸)

پرادخته، و در سال ۱۹۰۷ بدریافتِ دکتريِ فلسفه از دانشگاهِ مونیخ و در ۱۹۰۸ بکسبِ دانشنامهٔ عالیِ علومِ قضایی از دانشگاهِ لندن نایل آمد.

استادِ عربی در دانشگاهِ لندن به مدتِ ششماه در سال ۱۹۰۸ .

استادِ انگلیسی و فلسفه در دانشگاهِ دولتیِ لاهور (۱۹۰۸ و

۱۹۰۹).

اشتغال به وکالت در دیوانِ کشورِ لاهور از ۱۹۰۸ تا اواسطِ سالِ

۱۹۳۴ .

عضوِ منتخبِ مجلسِ مؤسسانِ اُستانِ پنجاب (۱۹۲۶ تا

۱۹۲۹).

ایرادِ خطابهٔ تاریخی بعنوانِ رئیسِ سالیانهٔ حزبِ مسلمانانِ هند

(= مسلم لیگ) در شهرِ اله آباد و پیشنهادِ مُبرم و جدی برای

تجزیهٔ هند و تشکیلِ دولتِ مُستقلِ مسلمانانِ شبه قارهٔ روزِ ۲۹

دسامبرِ سالِ ۱۹۳۰ .

شرکت در کنفرانسِ دوّمِ میزگردِ لندن بعنوانِ نمایندهٔ سیاسیِ

مسلمانانِ هند، سپتامبرِ ۱۹۳۱ .

شرکت در کنفرانسِ جهانیِ مسلمانانِ در فلسطین، دسامبرِ

شرکت در کنفرانس سوّم میزگرد لندن، نوامبر ۱۹۳۲ .

مُسافرت به اسپانیا و دیدن آثارِ اسلامی شهرهای قرطبه و غرناطه
و غیره، ژانویه ۱۹۳۳ .

مُسافرت به افغانستان بدعوتِ آن کشور، اکتبر و نوامبر ۱۹۳۳ .

درگذشتِ اقبال روز پنجشنبه ۲۱ آوریل ۱۹۳۸ در لاهور اتفاق
افتاده است. مزارِ اقبال در جنبِ درِ ورودیِ مسجدِ پادشاهی لاهور
قرار دارد.

اقبال را بعنوان شیخ یا دکتر و نیز بالقاب «سیر Sir»، شاعرِ
مشرق، شاعرِ فلسفی، حکیمِ اُمت، مُصوّرِ پاکستان و ترجمانِ
حقیقتِ یاد کرده اند ولی اینک «عَلامه» گویا جزو اسمِ وی قرار
گرفته است.

بعضی آثارِ اقبال :

تالیف «پیشرفتِ ماوراء الطبیعة در ایران» (*) بزبانِ انگلیسی
بعنوانِ رسالهٔ دکتری در سالِ ۱۹۰۷ که در سالِ بعد در لندن انتشار
یافت. ترجمهٔ فارسیِ آن بعنوان «سیرِ فلسفه در ایران» (مترجم :

(*) The Development of Metaphysics in Persia.

دکتر ا. ح آریانپور) تاکنون ۳ بار در تهران چاپ گردیده، و ترجمهٔ
عربی آن کتاب بعنوان «تطور الفکر الفلسفی فی ایران» (مترجم
دکتر حسن محمود الشافعی و دکتر محمد السعید جمال الدین) در
قاهره در سال ۱۹۸۶ انتشار یافته است.

انتشار مثنوی فارسی «أسرار خودی» و مثنوی دیگر «رموز
بیخودی» از لاهور بترتیب در سالهای ۱۹۱۵ و ۱۹۱۸. این دو
مثنوی را اینک «أسرار و رموز» می نامند.

انتشار کتاب «پیام مشرق» بفارسی در جواب دیوان شرقی و غربی
گوته آلمانی، ۱۹۲۳.

انتشار دیوان اول اردو بعنوان «بانگ درا»، لاهور، ۱۹۲۴.

انتشار کتاب «زبور عجم» فارسی شامل غزلیات و دو مثنوی
گلشن راز جدید و بندگی نامه، ۱۹۲۷.

انتشار کتاب «احیای فکر دینی در اسلام» (*) بانگلیسی که
شامل ۷ مقاله می باشد، ۱۹۳۰. اقبال این ۷ خطابه را در سال
۱۹۲۸ در دانشگاههای مدراس و حیدرآباد دکن و علی گره ایراد
کرده بود. و ترجمهٔ فارسی این کتاب با همین عنوان در تهران
تاکنون دوبار چاپ گردیده است، ترجمهٔ عربی کتاب به عنوان

(*) The Reconstruction of Religious Thought in Islam.

«تجدید التفکیر الدینی فی الإسلام» در قاهره در سال ۱۹۵۴ صادر شد.

انتشار کتاب «جاوید نامه» بفارسی که در صورت مثنوی و غزلها تنظیم گردیده و شامل مسافرتهاى تخیلی شاعر به افلاک و عوالم غیب می باشد، ۱۹۳۲. ترجمه عربی این کتاب به وسیله دکتر محمد السعید جمال الدین با تحقیقات و شرح مفصلی از متن در قاهره سال ۱۹۷۴ انتشار یافت.

انتشار دیوان دوم اردو بعنوان «بال جبریل» ۱۹۳۵.

انتشار مثنوی های «مسافر» (۱۹۳۴) و «پس چه باید کرد ای اقوام شرق» (۱۹۳۶) که اینک بهمین عناوین یکجا چاپ می شود. «مسافر» حاکی مسافرت شاعر بکشور افغانستان است و در مثنوی دیگر افکار متعدد شاعر پیرامون بیداری مسلمانان و مردم مفلوک جهان می توان دید.

انتشار دیوان سوم اردو بعنوان «ضرب کلیم» (جنگ با قوای استعمار) در سال ۱۹۳۶.

کتاب «ارمغان حجاز» شامل دو بیتی ها و قطعه ها بفارسی (۷۰ درصد کتاب) و چند منظومه اردو، بعد از درگذشت اقبال در اواخر سال ۱۹۳۸ در لاهور انتشار یافته بود.

نمونه ای از شعر اقبال :

از خطاب اقبال به مُسَلِّمانِ مُعاصر :

ای غُنْجَهٗ خوابیده چو نرگس، نگران خیز

کاشانهٔ ما رفت به تاراج، غَمَّانِ خیز (۱)

از نالهٔ مُرغِ سَحَر، از بانگِ اذان، خیز

وز گرمیِ هِنْگامهٔ آتَشِ نَفْسان، خیز (۲)

از خوابِ گِران، خوابِ گِران، خوابِ گِران، خیز (۳)

از خـوابِ گـِرانِ خـیـز

فَریادِ زِ اِفْرانْگِ و دِلاوِیزِ اِفْرانْگِ

فَریادِ زِ شِیرینی و پِروِیزیِ اِفْرانْگِ (۴)

عالمِ هَمه ویرانه زِ چَنگِیزیِ اِفْرانْگِ

مِعمارِ حَرَم، باز به تَعْمیرِ جِهانِ خیز (۵)

از خَوابِ گِران، خوابِ گِران، خوابِ گِرانِ خیز

از خـوابِ گـِرانِ خـیـز

***

(۱) غُنْجَه: بُرعمه. خوابیده: نائمة. نگران: قلق. خیز: قم، انهض (قم قلعا) کاشانه: عَش. رفت به تاراج: ذهب فی الغارة. غَمَّان: معتما.

(۲) ناله: مُرغِ سَحَر: نُواح طائر الفجر، بانگِ اذان: صوت الاذان وز = واز: ومن گرمی: حرارة هِنْگامه: اضطراب. آتَشِ نَفْسان: ذوو الانفاس الحارة. (۳) خَوابِ گِران: النوم الثقیل.

(۴) فَریاد: آه. اِفْرانْگِ: الفرغ، الغرب. دِلاوِیزی: الافتتان ب. شِیرینی: حلاوة. پِروِیزی: انتصار، غلبة.

(۵) ویرانه: خرابه. چَنگِیزی: نسبة إلى چَنگِیزخان، تدمیر. مِعمارِ حَرَم: یا من عَمَّرت البیت الحرام. باز: مرة اخرى، به تَعْمیرِ جِهانِ خیز: قم لتعمیر العالم.

الدرس الثامن عشر

معاني المفردات :

دیده: عین	گوشه: ناحية، زاوية، صوب
نگریستن: أن ينظر (نگر)	دانا: عالم
کشتی: سفینه	فراخ: واسع
سنگ ریزه: صغار الحصى	گرفتن: أن يأخذ (گیر)
خوش بوی: طيب الرائحة	نشستن: أن يجلس (نشین)
تر: غض	چیدن: أن يقطف
تازه: طازج	لختی: بعض
بی شمار: بلا عدد، بلا حساب	خوردن: أن يأكل (خور)
میوه ها: فواكه	تماشا: التفرج
ناسازگار: غير مستساغ	هنگام: وقت
خوش آواز: حسن الصوت	شتافتن: أن يسرع (شتاب)
خوب دیدار: جميل الصورة	انداختن: أن يرمي (انداز)
کشتی بان: الربان	جایگاه: مكان
مردم: الناس	تنگ: ضيق
بیرون روید: اخرجوا	نهادن: أن يضع (نه)
بگزارید: ادوا (گزاردن)	بار: حمل
زود: بسرعة	گران: ثقیل
بازگردید: ارجعوا	ساختن: أن يتواءم، يتطبع
روانه شدن: أن يسير، يُبحر	فریفته: مبهور بـ
پراکنده شدن: أن يتفرق	شیفته: مفتون بـ

دیوانه : مجنون

بهار : ربیع

یار : رفیق

فراموش کردن : آن ینسی

دور رفتن : آن یبتعد (دور رو)

بانگ : صوت ، صیاح

یاد : ذکر ، فکر

در یافتن : آن یدرك (دریاب)

بیشه ها : الأدغال

گروه : مجموعة

گرما : الحرارة

سرما : البرودة

سوی : نحو

بردن : آن یحمل (بر)

روزی چند : بضعة أيام

گشتن : التحول ، التغير ، الصيرورة

پژمرده شدن : آن یدبُل

گنده گشتن : آن یفسد

انداختن : إلقاء

دریا : بحر

چاره : حيلة

رنجور شدن : آن یتألم ، یصاب

بالتعب

بازشدن : آن یعود ، یرجع

میراث بر : وارث

میراث بران ایشانند : ورثتهم ،

یعنی ورثة الأنبياء

چند گونه : متنوع ، عدة أنواع

بازماندن : آن یتخلف ، آن یخلد إلى

سپردن : آن یسلك (سپر)

دوستی : حب

زحمات : مشقات (مفردها :

زحمت)

بازخواست : مطالبة ، محاسبة

حَالِ دُنْيَا (*)

حَالِ دُنْيَا بَا قَوْمِي كِه بَدِيدَهٗٔ عَقْلِ دِرُ وَي نِگَرَنَدِ مِثْلِ حَالِ
قَوْمِيست كِه دَرِ كَشْتِي نِشْسْتَنَدِ، وَبِجَزِيرَهٗٔ اِي رَسِيدَنَدِ، وَدَرِ آن
جَزِيرَهٗٔ سَنَگِ رِيْزَهٗٔ رَنگِيْنِ بَسِيَارِ بُوْدِ، وَكُلّهَايِ خُوشِ بُوِي وَخُوشِ
رَنَگِ، وَدَرِخْتَانِ تَرُوْتَازَهٗٔ بِي شُمَارِ، وَمِيوَهٗٔ هَايِ خُوشِ طَعْمِ، اَمَّا نَاسَازِ
گَارِ، وَمُرْغَانِ بَسِيَارِ خُوشِ آوَازِ وَخُوبِ دِيدَارِ.

كَشْتِي بَانَ مَرْدَمِ رَا گُوِيْدِ كِه اَز كَشْتِي بِيرونِ رُوِيْدِ، وَحَاجْتِي كِه
دَارِيْدِ بَگَزَارِيْدِ، وَزُوْدُ بَازِ گَرْدِيْدِ! كِه كَشْتِي رَوَانَهٗٔ خَوَاهَدِ شُدِ.

ايشان دَرِ جَزِيرَهٗٔ پَرَاكَنْدَهٗٔ شُدَنَدِ، وَهَرِ كَسِي بَگُوشَهٗٔ اِي رَفْتَنَدِ.

وَبَعْضِي دَانَا بُوْدَنَدِ، چُونِ اَز حَاجْتِي كِه ضَرُورِي بُوْدِ فَاَرِغِ شُدَنَدِ
وَزُوْدُ سُوِي كَشْتِي اَمْدَنَدِ؛ جَايِي فَرَاخِ بَگَرِفْتَنَدِ وَبِنِشْسْتَنَدِ.

وَبَعْضِي اَز كَشْتِي غَافِلِ شُدَنَدِ، وَسَنَگِ رِيْزَهٗٔ وَكُلّهَا مِي چِيْدَنَدِ، وَاَز
آن مِيوَهٗٔ لَخْتِي بَخُورْدَنَدِ، وَبِآوَازِ بَلْبُلِ وَتَمَاشَايِ كُلِّ مَشْغُولِ شُدَنَدِ.
چُونِ هِنْگَامِ رَفْتَنِ كَشْتِي اَمْدِ، بَشِتَافْتَنَدِ، وَبِجَهْدِي بَسِيَارِ بَكَشْتِي
رَسِيدَنَدِ، وَخُودِ رَا دَرِ كَشْتِي اَنْدَاخْتَنَدِ. جَايِگَاهِ تَنَگِي يَافْتَنَدِ،
نَتَوَانِسْتَنَدِ سَنَگِ رِيْزَهٗٔ هَا وَكُلّهَا دَرِ كَشْتِي بِنِهَنَدِ، اَنْرَا بَرَسَرِ خُودِ
نَهَادَنَدِ، وَبَا بَارِ گِرَانِ وَجَايِ تَنَگِ مِي سَاخْتَنَدِ.

(*) از نصير الدين طوسي.

وَبَعْضِي اِزَّانِ مَرْدُمٍ كِهْ غَفَلَتِ بَرِ ايشان مُسْتُولِي شُدْ، چُنَانِ فَرِيْفْتَهٗ
سَنَگْهَآ وَشِيْفْتَهٗ گُلْهَآ وَمَفْتُونِ اَوَازِ بُلْبَلَانِ وَدِيَوَانَهٗ بَهَارِ دَرِخْتَانِ
گَشْتَنْدِ، كِهْ بَكْلِي كَشْتِي وَيَارَانِ رَا فَرَامُوشِ كَرْدَنْدِ، وَچَنْدَانِ اَزِ سَاحِلِ
دُورِ بَرْفَتَنْدِ كِهْ بَانِگِ يَارَانِ بَدِيْشَانِ نَمِي رَسِيْدِ.

بَعْضِي رَا كَشْتِي يَادِ اَمَدِ، بَا بَارِ گِرَانِ شِتَاْفْتَنْدِ، كَشْتِي رَا دَرِنِيَاْفْتَنْدِ
وَبَعْضِي رَا كَشْتِي بَكْلِي فَرَامُوشِ گَشْتِ، دَرِ مِيَانِ بِيْشَهْ هَا گَشْتَنْدِ.
وَاِيْنِ هَرِ دُو گُرُوْهْ هَلَاكِ شُدَنْدِ. وَبَعْضِي بَگَرْمَا وَسَرْمَا تَلْفِ شُدَنْدِ.

وَآنِ گُلْهَآ وَسَنَكِ رِيْزَهْ هَا كِهْ سُوِي كَشْتِي بُرْدَهْ بُوْدَنْدِ، چُونِ رُوْزِي
چَنْدِ بَرِ اَمَدِ رَنَگِ سَنَگِ هَا بَگَشْتِ، وَگُلْهَآ پُژْمُرْدَهْ شُدِ، وَبَعْضِي
گَنْدَهْ گَشْتِ، وَجُزْ اَنْدَاخْتِنِ اَنِ دَرِ دَرِيَا چَارَهْ نَدِيْدَنْدِ. وَبَعْضِي اَزْخُوْرْدِنِ
مِيُوْهْ هَا رَنْجُوْرِ شُدَنْدِ، چُونِ بَشَهْرِ رَسِيْدَنْدِ بِمُدَاوَاتِ بَسِيَاْرِ بِحَالِ
صَحْتِ بَازِ شُدَنْدِ.

كَشْتِي مِثَالِ رَاهِ شَرِيْعَتِ وَعَقْلِ اسْتِ، وَكَشْتِي بَانِ مِثَالِ پِيْغَمْبِرَانِ
عَلَيْهِمُ السَّلَامِ وَعَالِمَانِ رَبَّانِي كِهْ مِيْرَاثِ بَرَانِ اِيْشَانَنْدِ.

وَجَزِيْرَهْ مِثَالِ دُنْيَاْسْتِ، وَسَنَگِ رِيْزَهْ هَا وَگُلْهَآ وَمُرْغَانِ مِثَالِ
شَهْوَاتِ دُنْيَاْسْتِ كِهْ اَزِ چَنْدِ گُوْنَهْ اسْتِ، وَمَرْدَمِ كِهْ دَرِ كَشْتِي
نِشَسْتَنْدِ مِثَالِ اَهْلِ عَالَمَنْدِ كِهْ بَعْضِي بَدِنِيَا بَازِ مَانْدَنْدِ وَهَلَاكِ شُدَنْدِ،
وَبَعْضِي بَا بَارِ گِرَانِ اَزْمَالِ وَجَاهِ رَاهِ شَرِيْعَتِ سِيْپَرْدَنْدِ، وَدَرِ آخِرِ تُوْبَهْ
كَرْدَنْدِ، وَدُوْسْتِي دُنْيَا اَزِ دِلِ بِيْرُوْنِ كَرْدَنْدِ، هَمِ دَرِ دُنْيَا خَلَاصِ يَاْفْتَنْدِ.
وَبَعْضِي چُونِ بَاخِرْتِ رَسِيْدَنْدِ زَحْمَاتِ وَحِسَابِ وَبَازْخَوَاسْتَهَا

کشیدند، پس آنگاه خلاص یافتند. و آن قوم از دنیا بقدر حاجتِ ضروری بیش نداشتند، ایشانرا هیچ رنج و زحمت نرسید خوش بمنزل رسیدند.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- وقتی که کشتی بان به جزیره رسید، به مردم چه گفت؟
- دانایان، چون در جزیره رفتند، چه کار کردند؟
- آنها که از کشتی غافل شدند، هنگام رفتن کشتی، چه کار کردند؟
- چرا بعضی از آنها کشتی را بکلی فراموش کردند؟
- برای قومی که از دنیا بقدر حاجتِ ضروری گرفتند، چه اتفاق افتاد؟
- کشتی و کشتی بان مثال چیست؟

* * *

وقد وردت هذه القصة نفسها بصورة أخرى في كتاب آخر من كتب نصير الدين الطوسي هو كتاب «أخلاق محتشمي» وقد أوردها الطوسي أولاً باللغة العربية ثم قام بترجمتها بنفسه إلى الفارسية، على النحو التالي:

مَثَلُ الْإِنْسَانِ وَشَغْفُهُ بِهَذَا الْحَجَرِ، يَعْنِي: الذَّهَبَ، وَسَائِرَ الْأَعْرَاضِ الدُّنْيَاوِيَّةِ: كَرَآكِبٍ فِي سَفِينَةٍ إِلَى أَفْضَلِ بَلَدٍ، فَانْتَهَى بِهِمُ الرِّكْبُ إِلَى جَزِيرَةٍ ذَاتِ أَسْوَدٍ وَأَسَاوِدَ، فَأَمَرُوا بِالْخُرُوجِ لِيَتَهَيَّئُوا لِلطَّهَارَةِ، وَأَنْ يَكُونُوا عَلَى حَذَرٍ، فَرَأَوْا حَجْرًا مُرَوَّجًا، وَزَهْرًا مُنُورًا، فَأَعْجَبَهُمْ ذَلِكَ، وَشَغَفُوا بِهَا، فَتَبَاعَدُوا عَنِ الْمَرْكَبِ، وَنَسُوا مَقْصِدَهُمْ وَمَرْكَبَهُمْ، فَبَقُوا لَاهِينَ، حَتَّى سَارَتِ السَّفِينَةُ، فَثَارَتْ عَلَيْهِمُ الْأَسْوَدُ تَفْتَرِسُهُمْ، وَالْأَسَاوِدُ تَنْهَشُهُمْ، فَلَمْ يَغْنِ عَنْهُمْ حَجْرُهُمْ وَزَهْرُهُمْ! فَصَارُوا كَمَا قَالَ تَعَالَى حِكَايَةً عَمَّنْ هَذِهِ حَالُهُ: ﴿مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيهِ (٢٨) هَلْكَ عَنِّي سُلْطَانِيهِ﴾ (الحاقة: ٢٨، ٢٩).

ترجمه: مَثَلِ مَرْدُمِ (١) وَحِرْصِ او بَرِ طَلْبِ زَرِّ وَ دِيْغَرِ نَفَايسِ وَأَعْرَاضِ دُنْيَاوِي چُنَانِسْتِ كِه: جَمَاعَتِي دَر كَشْتِي نِشِسْتِه بَاشَنْد، تَا بِيَهْتَرِين شَهْر رَوْنَد، چُون دَر مِيَانِ دَرِيَا بِيَجْزِيرِه اِي رَسَنْد كِه شِيرَانِ وَ مَارَانِ سِيَاهِ (٢) بَسِيَار بَاشَنْد. كَشْتِي بَانِ بَايِشَانِ كُوِيْد: دَر اَيْنِ جَزِيرِه شُوِيْد! وَ طَهَارَتِي كُنِيْد! وَ بَرِ حَذَرِ بَاشِيْد اَز مُوْذِيَانِ! وَ زُوْد بِه كَشْتِي

(١) مَرْدُم: الْإِنْسَان.

(٢) مَارَانِ سِيَاه: الثَّعَابِينِ السُّود، الْأَسَاوِد.

آیید! ایشان چون در جزیره شوند سنگهای منقش و شکوفه های آراسته (۱) یابند، ایشان را خوش آید، و بآن شیفته شوند، در طلب آن بروند، تا از کشتی دور افتند، و مقصد و راه فراموش کنند، و مشغول شوند، تا کشتی برود. پس شیران قصد ایشان کنند، تا ایشان را هلاک کنند، و ماران ایشان را بگزند، نه سنگ از ایشان چیزی بازدارد، و نه شکوفه! پس چنان شوند که خدای تعالی، (از زبان اهل شقاوت) فرموده است: مال من از من باز نداشت، حجت من از دست من بشد.

* * *

---

(۱) آراسته: مزین
ایشان را خوش آید: تروق لهم، تعجبهم.
شیفته: مفتون
بگزند: ینهشون، یعضون (گزیدن - گز)
بازدارد: یمنع (بازداشتن)
از دست بشد = از دست رفت: ضاعت

الدرس التاسع عشر

معاني المفردات :

بِنْدَه : عبد
 بَرِگْزِيْدَه : مُختار من
 حَق : الحق، اسم من أسماء الله الحسنى
 شَايِسْتَه : لائق
 پِيغَمْبَر : رسول
 گَاهِي : أحياناً
 دَبِير : مدرّس
 پِيَرِ تَعْلِيم : شيخ التعليم (الأستاذ)
 پَايَه : أساس
 رِيْشَه : جذر
 كَه هَمَان : الذي هو
 نُكْتَه : حقيقة
 سِرْمَايَه : رأس مال
 هِنَر : فن
 مَوْلُود : ناتج عن
 جِزْو : جزء
 زِرِه بَافْتَن : نسج الدرّوع
 خُود : خوذة
 جُوشَن : درع
 شَمَشِير : سيف
 سِپَر : درع
 خِداوَنْدِي : الإلهية
 فَرِشْتِگَان : ملائكة (مفردها: فرشته)
 سِر حِد : حدّ

فَرُهَنگ : ثقافة
 گَفْتَن : القول، الكلام
 نُوْشْتَن : الكتابة
 خَوَانْدَن : القراءة
 يَكِي : الأول
 دِيگَر : الثاني
 مِمْتاز سَاخْتَن : أن يميز
 هَمِين : نفس
 أَنْكَه : مَنْ
 پَس : إذن
 بَه مَنْزَلَه : بمنزلة، بمثابة
 دَانَشْ آمُوز : تلميذ
 دَانَشْجُو : طالب
 پَرُورْدِ گَار : رَبّ
 بَه طُورِ خِصُوصِي : بشكل خاص
 هَر كِدَام : كل منهم
 آمُوزِش : تعليم
 پَرُورِش : تربية
 آرِي : نعم
 شَاگَرْد : تلميذ
 بَرِجِسْتَه : بارز
 مَكْتَب : مدرسة
 بَاز : مرة أخرى
 هَمْرَاه : رفيق

بَارِي: إِلَّا أَنْ

در صورتیکه: في حالة ما إذا

نَاخَوَانِدِ گَان: الْأُمِّيُون، من لا يعرفون

تَنَهَا: فقط

القراءة (مفردها: ناخوانده)

هزار بار: ألف مرة

گَنَاهَان: الذنوب (گناه)

رُجْحَان دَارِد: يرجع (رجحان

پَاك و پَاكِيْزِه بگرددَانَد: يُطَهَّر وَيُزَكِّي

داشتن)

هر چند: مع أَنْ، وَإِنْ كَانَ

جَاه گَرَان: النفوذ والجاه الكبير

أَزِ پِيْش: من قبل

فَتْنَه آرَد: يأتي بالفتنة (آوردن)

گَمْرَاهِي: الضلال

بَد گُوهرَان: الأشرار (مفردها:

آشكار: واضح، بَيِّن

بَد گُوهر)

يَادَاوَرِي كَرْدَن: أَنْ يُذَكَّر

نَا حَكِيْم: الأحمق

هَمْدُوش: مصاحب (دُوش: كتف)

حُلَّه هَايِ عَارِيْت: ثياب مستعارة

پِيْرَا سْتَن: تطهير

دَان: اعلم

پَلِيْد: خبيث

اِي سَلِيْم: أيها السليم القلب

آوَرْدَه: أُوْرَد (آوردن)

بَد گُوهر رَا ... آموختن: تعليم الشرير

شَايِد: يجوز

دَادَن تِيغِ دَسْتِ رَاهَزَن: وضع سيف

في يد قاطع طريق

اساس فرهنگ و علوم و معارف بشری (*)

گفتن - نوشتن - خواندن

اساس فرهنگ و علوم و معارف بشری سه چیز است، یکی مکالمه و سخن گفتن، دیگر کتابت و خط نوشتن، سوم قرائت و خط و کتاب خواندن.

آنچه بشر را از دیگر حیوانات ممتاز می سازد، همین سه چیز است که خلاصه آن را در صدر عنوان نوشته ایم: گفتن، نوشتن، خواندن؛ و معلم حقیقی این هر سه امر، خدای تعالی است.

در مقام تعلیم کتابت فرمود: «عَلَّمَ بِالْقَلَمِ»، و در مقام تعلیم سخن گفتن و کتاب خواندن فرمود: «عَلَّمَ الْقُرْآنَ» و «عَلَّمَهُ الْبَيَانَ»، یعنی آنکه گفتن و نوشتن و خواندن را به انسان آموخت، خداوند رحمان رحیم است.

پس عالم صنع به منزله مدرسه ای که افراد بشر به تفاوت مراتب، دانش آموزان و دانشجویان آن مدرسه باشند؛ و معلم اول حقیقی آن مدرسه پروردگار عالم است جل جلاله، که نوع انسان را به طور کلی و افراد متعاقب آن به طور خصوصی، هر کدام را به حسب استعداد و لیاقت ذاتی، تعلیم و تربیت می کند؛ یعنی هم معلم است و هم مربی، هم آموزش با اوست و هم پرورش.

(*) از استاد جلال الدین همائی.

آری خداوندِ علیمِ کریم، هم معلمِ عمومی است و هم معلمِ خصوصی. آیاتی که خواندم همه در مقامِ تعلیمِ خصوصی، که شاگردِ اولِ برجسته^۶ مکتبِ او: انبیاء و اولیاءِ عظام باشند سلام الله علیهم اجمعین، باز از آیاتِ کلامِ الله مجید بشنوید:

در سوره^۶ کهف داستانِ موسی و خضر می فرماید: «فوجدنا (یعنی موسی و غلامی که در سفر همراه وی بود) عبداً من عبادنا (یعنی خضر) آتیناه رحمة من عندنا و علمناه من لدنا علماً»، یعنی بنده ای از بندگانِ برگزیده^۶ حق که مشمولِ رحمتِ خاصِ الهی بود و خداوندِ تعالی او را تعلیم کرده بود.

خداوند در اینجا معلمِ خصوصی واقع شده که یکی از بندگانِ با استعدادِ شایسته^۶ خود را به مرتبه^۶ علمِ لدنی که مراد «علمِ موهوبی» در مقابلِ «علمِ کسبی» است ترقی داده است.

در حدیث است که پیغمبرِ اکرم علیه السلام فرمود: «ادبنی ربی فأحسن تأدیبی». می دانید که کلمه^۶ ادیب را هم در قدیم گاهی مرادفِ مؤدب و معلم و استادان می گفته اند، چنانکه دبیر و معلمِ کتاب «به تشدیدِ تاء» و پیرِ تعلیم نیز مرادفِ مطلق «معلم» گفته می شد:

در مکتبِ حقایق و پیشِ ادیبِ عشق

هان ای پسر، بکوش که روزی پدرِ شوی

(حافظ)

خُلاصه اینکه پایه و ریشهٔ اصلی همهٔ علوم و فنون اکتسابی بشر - که همان خط و زبان باشد - در قرآن کریم به عنوان «قلم» و «قرآن» و «بیان» خلاصه شده، و این نکته خود یکی از معجزات آیات کلام الله مجید است.

تعلیم صنایع

همانطور که خداوند تعالی به تعلیم و هدایت تکوینی، خط و زبان را که سرمایهٔ تمام علوم و معارف است به انسان آموخته؛ صنایع و هنرهای بشری نیز مولود تعلیم تکوینی اوست.

شواهد این امر هم از آیات کلام الله مجید بسیار است؛ از جمله در سورهٔ انبیاء (جزو هفدهم قرآن) دربارهٔ صنعت زره یافتن حضرت داوود علیه السلام - که گویند وی اولین مردی بود که این هنر را در بشر پیدا کرد - می فرماید: ﴿وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ﴾ یعنی صنعت زره یافتن را ما به حضرت داوود در آموختیم.

بعضی مفسران کلمهٔ (لبوس) را به مطلق سلاحها - که شامل خود وزره و جوشن و شمشیر و نیزه و سپر باشد - تفسیر کرده اند. اما معروف همان خصوص: زره و جوشن است.

معلم ثانی

بعد از خداوند عالم که معلم اول خلاق بود، انبیاء و رسولان الهی معلم ثانی اند؛ یعنی شاگردان برگزیدهٔ مکتب حق اند که بر

حسبِ مَشِيَّتٍ و عِنَايَتِ خُداوندی به مقام و رتبهٔ معلمی دیگر افرادِ بشر رسیده و به نیلِ این منزلت اعتبار و افتخار یافته اند.

این گروه به مددِ وحی و الهامِ ربانی، بدونِ واسطهٔ یا با واسطهٔ یکی از فرشتگانِ برگزیدهٔ الهی که او را «امینِ وحی» و «جبرئیل» می نامند؛ و در آیت کریمهٔ قرآن مجید «شَدِيدُ الْقُوَى» فرموده است: ﴿عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى﴾ و تعلیم و تربیت یافته تا به سر حدِّ خلافتِ معلمِ اولی ترقی کرده اند.

باری، در اثباتِ مقامِ معلمی انبیا هم از آیاتِ کریمهٔ قرآن مجید دلیلِ صریح بشنوید که می فرماید: ﴿هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمَمِينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾ (سورهٔ جمعه)؛ یعنی خداوند عالم در میان ناخواندگان یا در میان مردمِ أم القری (مکه) پیغمبری از خود برایشان فرستاد تا آیات الهی را بخواند و ایشان را از مفساد و رذایل اخلاقی که سرمایهٔ همهٔ گناهان است پاک و پاکیزه بگرداند و کتاب و حکمت یعنی معرفت و دانشِ حقیقی به ایشان بیاموزد، هر چند که از پیش در ضلالت و گمراهی آشکار بودند.

باز نظیر این آیت است در سورهٔ دیگر از قرآن کریم: ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾ (آل عمران آیهٔ ۱۶۴) و نیز در

سورهٔ دیگر می فرماید: ﴿ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾ (بقره آیه ۱۵۱).

اینجا بطور جملهٔ معترضه پاره ای از نکات و دقایق تعلیم و تربیت را که در آیات فوق مندرج است یادآوری می کنیم.

تعلیم و تربیت یا آموزش و پرورش

یکی از نکته های مهم که در آیات فوق درج شده است که همه جا تعلیم را با تربیت و آموزش را با پرورش همدوش و همراه کرده است؟ و نکتهٔ مهمتر اینکه تربیت را بر تعلیم مقدم داشته؛ یعنی در هر سه آیه جملهٔ «یزکیهم» و «یزکیکم» را که مأخوذ از مصدر «تزکیه» به معنی پاک کردن روح از خبثات و رذایل اخلاقی، و پیراستن و تطهیر باطن از لوث شرور و شهوات پلید نفسانی است که هدف عالی تربیت و غایت کمال انسانی باشد، قبل از فعل «یعلمهم» و «یعلمکم» آورده؛ و شاید بطور دلالت ضمنی اشاره به تقدیم رتبه و مقام تربیت بر تعلیم نموده است؛ و در بعضی آیات دیگر که تزکیه بعد از تعلیم است (۱)؛ شاید این نکته باشد که علم

(۱) ﴿ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ بقره آیه ۱۲۹، توضیحاً فقط در همین آیه که در جزو دعای حضرت ابراهیم علیه السلام است «تزکیه» بعد از «تعلیم» آمده؛ و در سایر آیات قرآن مجید هر گجا به سیاق این آیه آمده باشد «تزکیه» قبل از «تعلیم» است.

مقدمه^۶ تربیت است، بهر حال باید تعلیم با تربیت همراه و همدوش باشد، و در صورتیکه امر دایر شود، ما بین علم تنها و تربیت تنها، تربیت هزار بار بر علم بی تربیت رجحان دارد.

علم و مال و منصب و جاه گران   فتنه آرد در کف بد گوهران
حرف حکمت بر زبان ناکیم   حله های عاریت دان ای سلیم
بد گهر را علم و فن آموختن   دادن تیغ است دست راهزن
خلاصه اینکه باید آموزش با پرورش توأم باشد، و اگر امر دایر
مابین یکی از آن دو چیز باشد، پرورش را بر آموزش باید ترجیح داد.

***

أجب عن الأسئلة التالية:

- بشر را از خلائق دیگر چه ممتاز می سازد؟
- معلم حقیقی، که نوع بشر را تعلیم و تربیت کند، کیست؟
- بعد از خداوند - که معلم اول خلائق است - معلم ثانی کیستند؟
- تربیت یا تعلیم، کدام یک مقدمتر است از دیگر؟

***

=بعض مفسران گفته اند که هر کجا «تعلیم» قبل از «تزکیه» آمده باشد مراد علم تقلیدی است؛ و هر کجا بعد از تزکیه ذکر شده باشد مقصود علم تحقیقی است، اما آنچه در متن نوشته ام استنباط خود نگارنده است، والله اعلم.

الدرس العشرون

معاني المفردات :

نومیدی : الیاس	آنديشه : فکر
بد : سيء	مَا بَقِيَ تَوْ : ما بقي مِنْكَ
باری : الباری، الخالق	استخوان : عظم
بیحد : لا حدود لها	بخشنده : الوهاب
ای بسا : رَبُّ	ریشه : غُلاف
کارا = کارها : الأعمال،	گر = اگر : إذا
الأمور	گُلست = گل است : ورد وزهر
گشاده شد : فتح (مجهول من	گُلشني = گلشن هستی : أنت روضة
گشادن)	ور = واگر : وإذا
سختی : شدة	بودی خاری = خاری بودی : كُنْتَ شوكة
بسی - بسیار : كثير	هیمه : حطب
از پس : بعد	گُلخن : موقد، النار، جهنم
خورشید : شمس	گفت عیسی را : قال لعیسی
تنها : وحده	یکی هشیار سر : واحد ذو رأس واعیه
آتش زد : أشعل النار	ز جمله = از جمله : من بین الجميع
ز = از : من	خشم : غضب
بیبیگی : التجرؤ	دوزخ : جهنم
گستاخی : الوقاحة	همی لرزد : ترتعد، ترتجف
سخاست = سخا است : هو	(لرزیدن - لرز)
سخاء	چو = چون : مثل
فروشُد : غاص، غرق (فرو	چبود = چگونه : كيف
شدن)	اندر زمان : في الحال، في التو
برنخاست : لم يطفُ	
(برخاستن : الطفو)	

درس هایی از مثنوی (*)

«اندیشه»

ای برادر تو همیشه اندیشه ای   مابقی تو استخوان و ریشه ای
گر گلست اندیشهء تو، گلشنی   و ربودی خاری، تو همیشه گلخنی

«زیانِ خشم»

گفت عیسی را یکی هشیار سر   چیست در عالم ز جمله صعب تر؟
گفت: ای جان، صعب تر خشم خدا   که از آن دوزخ همی لرزد چو ما
گفت: از خشم خدا چبود امان؟   گفت: تركِ خشم خود اندر زمان

«امید و نومیدی»

انبیاء گفتند: نومیدی بد است   فضل و رحمتهای باری بیحد است
ای بسا کارا که اول صعب گشت   بعد از آن بگشاده شد، سختی
بعد نومیدی بسی امید هاست   گشتند
از خدا خواهیم توفیقِ ادب   از پسِ ظلماتِ بسی خورشید هاست
بی ادب تنها نه خود را داشت بد   بی ادب محروم شد از لطفِ رب
هر چه بر تو آید از ظلمات و غم   بلکه آتش در همهء آفاق زد
تركِ شهوتها و لذتها سخاست   آن زیباکی و گستاخِیست هم

(*) مثنوی جلال الدین رومی معروف بمولوی.

الدرس الحادي والعشرون

معاني المفردات :

سَرْتِراش : حلاق	دَایر گشتن : الدوران
نِگْرِیست : نظر، (نِگْرِیستن - نِگَر)	سَلیم : إحدى القبائل العربية
پَس : ثم	عشق آوردن : أن يعشق
خوبتر : أحسن	زَار : كثير البكاء
گناه : ذنب، جرم	نزار : نحيف، هزيل
رَاسْت مِی گویی : الحق ما تقول	پِیوسته : دائماً
گذاشتن : أن يترك	بَر زبَان رَاندن : يُجري على اللسان، يلهج
شُتر : جمل، بعير	چنان ... که : حتى ... أن
نشانندن : أن يُجلس (متعدي نشستن)	اتفاق افتادن : الحدوث
أو را نِگاه دَار : عليك بمراقبته، (نِگاه داشتن)	بِه گوشي او آمد : تناهى إلى سمعه
دوست داشتن : المحبة	رُوز دِیگر : في اليوم التالي
	حاضر گردانیدن : أن يُحضر (حاضر کردن)
	شيفته : مفتون
	زایل گردانیدن : أن يُزيل
	بِینداخت : أطاح به ، ألقى به (أنداختن - أنداخ)

از امثالِ عربی (*)

أَصَبٌ مِنَ الْمُتَمَنِّيَةِ : عاشقتر است از متمنیه

این مثلی است از امثالِ اهلِ مدینه، و در اسلامِ سایرِ بوده است و بر زبانِ مردمانِ دایر گشته است. و این متمنیه زنی است از مدینه و او بر پسری از سلیم، نام او نصر بن حجاج - که آن پسر زیباترین اهلِ روزگار بود - عشق آورد، و در غمِ او زار و نزار گشت، و پیوسته ذکرِ او بر زبانِ می راند، تا چنان اتفاق افتاد که يك شب عمر بن الخطاب - رضی الله عنه - در دیارِ این متمنیه می گذشت. بیتی به گوشِ او آمد که متمنیه می گفت، بیت :

أَلَا سَبِيلَ إِلَى خَمْرٍ فَأَشْرَبَهَا   أَمْ لَا سَبِيلَ إِلَى نَصْرِ بْنِ حَجَّاجٍ؟

روزِ دیگر عمر - رضی الله عنه - مردی فرستاد و این پسر را حاضر گردانید. جمالی دید که در آن متحیر گشت. او را گفت :
تویی ای پسر، آن که زنان بر تو شیفته می شوند؟ والله که من ردای جمال از تو زایل گردانم. بفرمود تا سر تراش بیامد و موی این پسر را بینداخت. عمر - رضی الله عنه - در او نگریست پس گفت که ای پسر، تو بعد از انداختن موی خوبتر شدی. پسر گفت : یا

(*) از کتاب لطایف الامثال و طرایف الاقوال، تالیف رشید الدین و طواط (متوفی ۵۷۳ هـ)، مؤلف در آن کتاب حدود سیصد مثلِ عربی شرح می دهد.

امیرالمؤمنین در این، گناه من چیست؟ عمر - رضی الله عنه - گفت: راست می گویی، گناه تو نیست، اما گناه من است که تو را در دار هجرت پیغمبر - صلی الله علیه - گذاشته ام. فوراً بفرمود تا او را بر شتری نشانند، و به سوی بصره بردند، و به مجاشع بن مسعود السلمی - که امیر بصره بود - نوشت که نصر بن حجاج السلمی را که متمنی غانیات است به بصره فرستادم، او را نگاه دار. زنان مدینه لفظ عمر را - رضی الله عنه - یعنی کلمه متمنی را بگیرند و آن زن را که نصر بن حجاج را دوست می داشت و بیت می گفت، متمنیه خواندند. و این مثل بگفتند: «أصب من المتمنية».

***

أجب عن الأسئلة التالية:

- متمنیه که بوده است؟
- عمر، چون از متمنیه شعر را شنید، چه کار کرد؟
- چرا عمر، نصر بن حجاج را از مدینه به سوی بصره فرستاد؟
- زنان مدینه، چگونه لفظ «متمنی غانیات» را تغییر کردند؟

***

الدرس الثاني والعشرون

معاني المفردات :

مَادِهْ گَاوُ: ثور	ثَمَرِ دَادِن: أن يثمر
هِنْدِوَانِه: بطيخ	أَوَازِ دُهْل: صوت الطبول الضخمة
نَبَايِد ... بَرْدَاشْت: لا يجب حمل ...	دَهْنِه: لجام
پَر: جناح، ريش	شُوهر: زوج
رُوى: وجه، صفحة	بِه دَسْتِ گِرْفَتِن: الإمساك
مِي دَرْخَشْد: يُنِير (دَرْخَشِيدِن -	مَارْگَزِيدِه: الملدوغ
دَرْخَش)	رِيسْمَان: حبل
خُون: دماء	تَرْسِيدِن: الخوف (ترس)
پُرَارِزِش: غال، عزيز	چَشْمِه: بئر
گَدا: الشحاذ، المتسول	شُويدَ: تغسل (شستن)
دُوست نَدَارْد: لا يحب	تِيز: حاد
گُرْسَنگِي: الجوع	زَايدَ: يلد، (زائيدِن - زای)
غُرور: الكرامة، العزة	مَهتاب: القمر، ضوء القمر
خَفِه كَرْدِن: أن يخنق	بَرَامْد: سطمع
مِي كُشْد: يقتل (كُشْتِن - كُش)	تِيرِه نِمِي شُود: لا يتكدر
	بُز: عنز

ضَرْبُ المَثَلِ هَايِ فَارَسِي

دَرخْتِ بَدِ ، دَرخْتِي اَسْت كِه ثَمَرِ نَمِي دَهْدِ .

شَنِيدِنِ آوازِ دُهْلِ اَز دُورِ خُوشِ اَسْت .

دَهْنَه شُوهرشِ رَا كَامِلًا بِه دَسْتِ گِرْفْتِه اَسْت .

مَارِ گَزِيْدِه اَز رِيْسْمَانِ سِيَاهِ و سِفِيْدِ مِي تَرَسَدِ .

عَدَالْتِ نِيْمِي اَز اِيْمَانِ اَسْت .

كِتَابِ بُوْسْتَانِ عُلْمَا اَسْت .

عَالِمِ بِي عَمَلِ و چِشْمَه بِي آبِ يَكِ اَسْت .

دَسْتِ دَسْتِ رَا مِي شُوِيْدِ .

مَرِگِ دُوا نَدَارْدِ .

نَانِ خَشَكِ ، دَنْدَانِ تِيْزِ مِي خَواهدِ .

سَگِ گُربِه نَمِي زَايِدِ .

مَا كِه دُزْدِ شُدِيْمِ مَهْتَابِ بَرِ آمَدِ .

آبِ بَا بِيْسْمِ اللّهِ تِيْرِه نَمِي شُودِ .

بُزِ آدَمِ فَقِيْرِ مَادِه گَاوِ اَسْت .

نَبَايِدِ بَا يَكِ دَسْتِ دُو هِنْدِيْوانِه بَرِ دَاشْتِ .

پَرْنَدِه بِي پَرِ نَمِي پَرْدِ .

بِه هر کُجا رُویِ آسِمانِ هَمینِ رَنگِ است .
خُورشیدِ بَرایِ هَمه می دَرخُشد .
قَلَمِ عُلَما هَم مِثْلِ خُونِ شُهَدا پُراَرِشْ است .
پادِشاهِ عَادلِ سَایهٔ خُدا رُویِ زَمینِ است .
گَدا، گَدا را دُوست نَدارد .
گَرُسَنگیِ غُرورِ را خَفِه می کُند، می کُشد .

* * *

الدرس الثالث والعشرون

معاني المفردات :

رَأْسَتَيْنِ : الصادق، المخلص

بَرُّ رَوِيَّ آبٍ مِي رَوَدَ : يمشي على الماء

چَغَزَ : ضُفدع

صَعُوهُ : طائر يشبه العصفور، الحجلة

دَرُ هَوَا مِي پَرَدَ : يطير في الجو

زَغْنُ : الحداة

مَكْسُ : الذباب

این چنین چیزها را چندان قیمتی نیست : ليسَ لمثل هذه الأشياء قيمة

كبيرة

سَتَدُ وَدَادُ كُنْدُ : يأخذ ويعطي

زَنَ خَوَاهَدُ : يتزوج

دَرُ آمِيزَدُ : يختلط

كَبِي : متي

گَرْدَدُ : يصبح

آن کدام است : ما هي؟

آزادگان : الأحرار

شَرْمُ : خجل

دُوشِيزِگانَ : البنات، الفتيات (مفردها : دُوشِيزه)

بَنَدِگانَ : عبيد

پِيرَانُ : الشيوخ، كبار السن (مفردها : پير)

نِهَانُ : مختفٍ، مُسْتَكِنٌ

از احوالِ صوفیه (*)

انسانِ راستین

به شیخ ما گفتند: که فلان بر روی آب می رود. گفت: سهل است چغزی و صعوه یی نیز بر روی آب می رود. گفتند: فلان در هوا می پرد، گفت: زغن و مگس نیز در هوا می پرد. گفتند: فلان در یک لحظه از شهری به شهری می رود، شیخ گفت: شیطان نیز در یک نفس از مشرق به مغرب می رود. این چنین چیزها را چندان قیمتی نیست، مرد آن بود که در میان خلق بنشیند و برخیزد و بخورد و بخوابد و بخرد و بفروشد و در بازار در میان خلق، ستد و داد کند وزن خواهد و با خلق درآمیزد و یک لحظه از خدای غافل نباشد.

مردِ شریف

شیخ ما گفت: پادشاهی به وزیر گفت که کی مرد شریف گردد؟ گفت چون هفت خصلت در وی جمع گردد. گفت آن کدام است؟ گفت اول، همت آزادگان. دوم، شرم دوشیزگان. سوم تواضع بندگان. چهارم، سخاوت عاشقان. پنجم، سیاست پادشاهان. ششم، علم و تجربت پیران. هفتم، عقلِ غریزی در او نهان.

***

(*) از کتاب اسرار التوحید فی مقامات الشیخ ابی سعید بن ابی الخیر، تالیف محمد بن المنور.

الدرس الرابع والعشرون

معاني المفردات :

زَر : ذهب	گُریزان : هارباً (صفة حالية
رَی : الريّ، مدينة إيرانية قديمة،	من گریختن، المادة : گریز)
أصبحت الآن جزءاً من العاصمة طهران	پُرسیدن : أن يسأل (پُرس)
بُودِيعت گُذاشتن : أن يُودع	قِصهء خويش : قصته
بَطول اَنجامیدن : أن يطول	باز : مرة ثانية
باز آمدن : أن يعود	بُردن : أن يحمل (بر)
خَواستن : أن يطلب (خواه)	گُرفتاری : مشكلة
وِی : هو	رُوزی چَند : بضعة أيام
پاسُخ : جواب	مهمان : ضيف
مَگَر : هل	بَاش : كُنْ (فعل أمر من بودن : الكينونة)
دِیوانه : مجنون	سَتن : أن يأخذ (ستان)
اَگَر : إذا	رَسانیدن : أن يوصل (رسان)
دَعوى كَردن : أن يزعم	خَواندن : أن يستدعي، يقرأ (خوان)
بَار دِیگَر : مرة أخرى	نِمودن : أن يظهر، (نمای)
تِمارستان : مصحة	خِيره گُشتن : الذهول
فِرستادن : أن يرسل (فِرست)	سِپَرْدن : أن يودع (سِپار - سِپَر)
تَرسیدن : أن يخاف (تَرس)	پَنهان : خفية، سرّاً
نُومید : يائس	نَگاه دَاشتن : أن يحفظ (نگاه دار)
نَالان : نائحاً (صفة حالية من	مَرگ : وفاة
نَالیدن، المادة : نال)	چَه : لان

بیرون رفتن: آن یخرج	دادن: آن یعطی (ده)
پس دادن: آن یرد، یعید	برو: اذهب (فعل امر من رفتن المادة رو)
بی کم و کاست: دون نقصان	ساز: اصنع، ابن (فعل امر من ساختن)
معذرت خواستن: آن یعتذر	گنجایش: طاقة، اتساع
بر داشتن: آن یاخذ، یحمل (بردار)	بنمای: أظهر
شتافتن: المسارعة، (شتاب)	تمام: کامل
بی درنگ: بلا إبطاء	اندیشیدن: آن یفکر (اندیش)
شناختن: المعرفة (شناس)	بخت: حظ
بازگرفتن: استرداد (بازگیر)	یاری کردن: آن یساعد
به کار بردن: آن یستعمل، یدبر	گنج: کنز
پریدن: آن یطیر (پر)	به زودی: بسرعة
رنگ از رویش برید: امتقع لون وجهه	رایگان: مجاناً
برگرفتن: آن ینزع	خواستن: آن یطلب (خواه)

عَضُدُ الدَّوْلَةِ

در زمانِ عَضُدِ الدَّوْلَةِ دَیْلَمِی، جوانی دُو کِیْسَه زرِ پِیشِ قَاضِی رَی به ودیعت گذاشت، و خود به سفر رفت. غیبتش به طول انجامید. چون پس از چند سالی باز آمد، نزد قاضی رفت، و امانت خویش را خواست. قاضی بوی پاسخ نداد. چون اصرار کرد، قاضی گفت: «مگر دیوانه شده ای که چنین دعوی می کنی؟ اگر بار دیگر از این سُخنان گویی، ترا به تیمارستان می فرستم. جوان ترسید، و از پیش قاضی نومید و نالان و گریزان بیرون رفت.

یکی از خاصانِ عَضُدِ الدَّوْلَةِ او را دید، و از حالش پرسید. جوان قصه خویش باز گفت. آن شخص وی را به خدمت عَضُدِ الدَّوْلَةِ برد، و گرفتاری او را گفت. عَضُدِ الدَّوْلَةِ به او گفت: «روزی چند، مهمان این مرد باش، تا زر ترا از قاضی بستانم، و به تو برسانم.»

آنگاه، کسی را بطلب قاضی فرستاد، و او را در خلوت به حضور خواند. و با خود به خزانه برد، و چندان زر و سیم و جواهر به وی نمود که خیره گشت. پس گفت: «می خواهم این مال را به تو بسپارم که پنهان نگاه داری، سر آن به هیچ کس نگویی. و بعد از مرگ من، جمله آن اموال را به دختران من دهی، چه می ترسم پسران من چیزی از مال بایشان ندهند. اکنون برو، و در سرای خود سردابی

مُحکَمِ بَسَازِ کِه گُنْجَایِشِ اینِ اَمَوالِ دَاشْتِه بَاشَد، وَ چُونِ سَاختِه شَد
اَنرا بِه مَن بِنمایِ.»

قَاضی قَبولِ کَرْد، وَ بَا مَسْرَتِ تَمَامِ بَرِفت. دَر رَاهِ بَاخودِ می
اَندیشید کِه: «بَخْتَمِ یاری کَرْد، وَ گَنجی بزرگِ بِه دَسْتَم اُفتاد. عَضدِ
الدَّولِه عَلیلِ است، وَ بِه زودی خَواهد مُرد، وَ مَن اینِ اَمَوالِ را بِه
رَایگانِ خَواهم بُرد.» چُونِ بِه خانِه رَسید، فُورا مِعماریِ خَواست،
وَ فرمود تا سِرْدابی مُحکَمِ دَر سَرایِ ویِ سَاختِه شُد. امیرا اَگاهی
دَاد. امیر شَبانِه بِه سَرایِ ویِ رَفت. وَ آن سِرْدابِ را دید وَ پَسَندید
وَ گُفت: « مُنتظرِ باش کِه هَمینِ رُوزها اَمَوالِ را بِه خانِه تُو خَواهم
فِرستاد.»

اَنگاهِ عَضدِ الدَّولِه بِه سَرایِ خُودِ بازِ گُشت، وَ آن جَوانِ را اِحْضارِ
کَرْد، وَ بِه او گُفت: «فَردا پِیشِ قَاضیِ بَرُو، وَ زَرِ خُودِرا اَز ویِ بَخَواه.
وَ بگو اَگر زَرِ مَرا نَدَهی، شِکایتِ بِه عَضدِ الدَّولِه می کُوم. جَوانِ
اَنچنانِ کَرْد. قَاضیِ بَاخودِ اَندیشید کِه: اَگر اینِ جَوانِ شِکایتِ بِه
امیرِ بُردِ اَمیرِ دَر امانتِ مَن شِکِ وَ تَردید پَیدا می کُوند، وَ اَمَوالِ خَویشِ
را بِه مَن نَسپَرَد، وَ آن گَنجِ اَز دَسْتِ مَن بیرونِ می رُود. بَهِترِ آنِ است
اینِ زَرِ اَندکِ را پَسِ بَدَهم، وَ دَر عِوضِ گَنجیِ بَبرَم. پَسِ زَرِ آنِ جَوانِ را
بِی کَمِ وَ کَاستِ بِه ویِ تَسَلیمِ کَرْد وَ اَز ویِ مَعذرتِ بَسیاریِ خَواست کِه
نَخُستِ تَرا نَشِناخَم.»

جوان زر را برداشت، و بیدرنگ به خدمتِ عضد الدوله شتافت
و حال را گفت، و زر بنمود.

عضد الدوله قاضی را احضار کرد، و به وی گفت: «ای قاضی!...
این جوان را می شناسی؟». قاضی که چشمش بر آن جوان و کیسه
های زر افتاد، دانست که عضد الدوله آنهمه تدبیر، برای کشف
خیانتِ وی و باز گرفتنِ امانتِ جوان به کار برده است. رنگ از رویش
پرید. عضد الدوله فرمود عمامه از سرش بر گرفتند، و از منصب
خویش معزولش کردند.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- چرا آن جوان زرِ خود را پیشِ قاضی به ودیعت گذاشت؟
- چون قاضی انکار کرد، حالِ جوانِ چطور بود؟
- عضد الدوله، از قاضی چه خواست؟
- قاضی، پس از دیدنِ عضد الدوله، چه می اندیشید؟
- قاضی، چرا زر را بی گم و گاست به جوان تسلیم کرد؟
- عضد الدوله، چرا آنهمه تدبیر را به کار برده است؟

* * *

الدرس الخامس والعشرون

معاني المفردات :

كُشْتَن : قتل	هزار ویک شب : ألف ليلة وليلة
صَرَفِ نَظَرِ مِی كُنَد : يصرف النظر	آن را ... می گویند : يُقال له
قُول ... مِی دَهد : يَعِد ب ، يعطي	دَاستانی : قصصي
وعدأ ب	بیدادگر : ظالم
(قُول دَادَن : أن يَعِد)	زَنی تازِه مِی گِیرَد : يتزوج زوجة جديدة
شیرین تر : أحسن ، أعذب	(زَن گِرفتن : الزواج)
ادامه پَیدا مِی كُنَد : يستمر (ادامه	رُوزِ بَعَد : في اليوم التالي
پَیدا کردن)	فَرمان ب ... مِی دَهد : يأمر ب
دَل مِی بَنَدَد : يتعلق قلبياً	دُخترِ زیبایی : فتاة جميلة
چَشمِ مِی پُوشَد : يُغمض العين	بِه عَقَدِ وِی دَر مِی آید : تتزوج به ،
بَرخی : بعض	تدخل في عقده (عصمته)
دَانستِه اند : قد عدُوا	رَهایی : النجاة
نَخستین بار : لأول مرة	نَقشه : خطة
گِردِ آوری شُدِه است : قد جُمعت	طَرَحِ اَفكَنَدَن : أن يطرح
(گِردِ آوری : الجمع)	شَبِ نَخست : في الليلة الأولى
رَوَان و سَلیس : سهل سَلِس	دَل اَنگیز : مثير ، جذاب
گُذاشت : وَضَع (گُذاشتَن)	بِه این اُمید کِه : على أمل أن

هزار و يك شب

هزار و يك شب آن را عربی الف ليله و ليله می گویند از کتابهای مشهور داستانی جهان است. در این کتاب می خوانیم که پادشاهی سفاک و بیدادگر هر روز زنی تازه می گیرد و روز بعد فرمان به قتل او می دهد، تا روزی دختر زیبایی به نام شهرزاد به عقد وی درمی آید. شهرزاد برای رهایی نقشه ای طرح می افکند.

شب نخست قصه ای دل انگیز برای شاه حکایت می کند و می گوید شب بعد قصه ای دیگر خواهد گفت. شاه به این امید که قصه ای شیرین خواهد شنید از کشتن او صرف نظر می کند. شب بعد، شهرزاد قصه ای شیرین می گوید و قول قصه شیرین تری می دهد؛ و این کار شبهای بسیار ادامه پیدا می کند.

شهرزاد مدت هزار و يك شب، هر شب قصه ای می گوید، و در این مدت شاه باو دل می بندد و از قتل او چشم می پوشد.

اصل داستانهای هزار و يك شب را برخی ایرانی و برخی هندی و برخی عربی دانسته اند. زمان تألیف کتاب معلوم نیست. برخی از محققان معتقدند که این داستانها نخستین بار در زمان خلفای عباسی و پیش از قرن نهم هجری گردآوری شده است. اصل کتاب به زبان عربی است. در زمان محمد شاه قاجار، عبد اللطیف طسوجی

تبریزی آن را به فارسی روان و سلیس ترجمه کرد، و سُروشِ اصفهانی - شاعر معروفِ دورهٔ قاجار - به جای شعرهای عربی آن، شعرهای مناسبِ فارسی گذاشت.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- شاه سفاک چه کار می کرد؟
- نام دختری که به عقد آن شاه در آمد چیست؟
- نقشه ای که آن دختر طرح می افکند، چه بود؟
- چرا شاه از کشتن دختر صرف نظر کرد؟
- داستانهای دختر، چند شب ادامه پیدا کرد؟
- آیا شاه، در آخر کار، دختر را کشت؟
- اصول داستانهای کتاب را نام ببر.
- این داستانها کی گردآوری شده اند؟

* * *

الدرس السادس والعشرون

معاني المفردات :

اشتباه کردن : أن يخطئ	دزد : لص
نامدار : مشهور	پیراهن : قميص
بینوا : مسکین، فقیر	آورده اند که : وَرَدَ أَنْ، حَكَوْا أَنْ
بینوا تر : أكثر فقراً	خدا شناس : عارف بالله
هر چه : كُلَّمَا	دوران : عصر
گشت : طاف، دَارَ (گشتن - گرد)	شب و روز : لیل نهار
پیدا نکرد : لم يجد (پیدا کردن)	(شب و روزش : ليله ونهاره)
برای اینکه : لِكَي، من أجل أن	به دنبال : وراء
دست خالی : بيد خاوية	برای همین : من أجل هذا
بر نگشته باشد : أن لا يعود (ماضی)	چیزی : شيء (الياء الاخيرة للتذكير)
شکي من برگشتن : العودة، برگرد)	آفاق = اطاق : حُجْرَة
کنار : بجوار، بجانب	مُحَقَّر : حَقِير
بستر : سرير	مطالعه : القراءة، الاطلاع
برداشتن : أن يأخذ، يحمل	تحقیق : البحث، الدرس
رفت پی کارش : ذهب إلى حال سبيله	راهنمایی : إرشاد، هداية
در شدن : الدخول	گذشتن : أن يقضي، يمضي
می نیافت = نمی یافت : لم يكن يجد	روزگار : الزمن
(یافتن، ياب)	بد شانس : سئ الحظ
متوجه شد : لاحظ أن	وارد شدن : الدخول
نیست : غير موجود	به این امید که : على أمل أن
با دیدن به : بنظرة إلى	گرانها : قِيم، ثمين
هم ریختگی : اضطراب، اختلاط،	خانه اش : بيته
فوضی (ریختن - ریز)	وقتی : عندما
وسایل خانه : أثاث البيت	در باره : في شأن

مثل خودش: مثله	فردای آن روز: صباح اليوم التالي
بی اعتبار: لا قيمة له	بفروشد: يبيع (فروختن - فروش)
آشنا: شخص معروف	ناخواندگان: الأميون، من لا يعرفون
درست در همان لحظه: في الوقت ذاته تماماً	القراءة (مفردها: ناخوانده)
جلو رفت: تقدم إلى الامام	دلال: سمسار
رنگش پرید: امتقع لونه =	می شناخت: كان يعرف
رنگش: لونه، پرید: طار (پریدن: الطيران - پر)	(شناختن - شناس)
خریدار: مشتري	دست دوم: مستعمل
بخر: اشتر (فعل أمر من خریدن)	نشان دادن: أن يري، يظهر
به راستی: بصدق	درد سر: صداع
بخشیدن: أن يمنح (بخش)	خوشم نمی آید: لا يروق لي، لا أحب
اختیار دارد: له الحرية في	مال دزدی: المال المسروق
پول: مال	(دزدی: مسروق)
دستی... تکان داد: هزّيداً	نمی خرم: لا أشترى (خریدن - خر)
خدا حافظی: الانصراف	چون: كيف
به راه افتاد: مضى في طريقه	بیچاره: مسكين
چشمان: عينان	حاضر نشد: لم يبد استعداداً
گرد شده: تدور	به ناچار: مضطراً
بزرگواری: العظمة	تصمیم گرفتن: أن يقرر
زیرورو: مضطرب	به دست گرفتن: أن يمسك
چنان... که: حتى إن	بایستد: يقف (ایستادن - ایست)
بیخود: ذاهل	پیدا شدن: الظهور
فراموش کردن: أن ينسى	پسندیدن: الرضا عن، الإعجاب بـ
مرتباً: بصورة متكررة	از آنجا که: لأن، من حيث أن
زیر لب گفتن: الهمس	فروشنده: البائع (اسم فاعل فروختن)
	خواست: طلب (خواستن - خواه)
	مال خود اوست: ملك له هو

دُزدِ پیرَاهَنِ (*)

آورده اند که در زمانهای قدیم، پیرمردِ مؤمن و خدانشناسی بود به نام جنید^(۱). او از علمای بزرگ دوران خود بود، و شب و روز به دنبال کسب علم و دانش بود. برای همین هم، از مال دنیا چیزی نداشت. در اُتاقِ محقری زندگی می کرد و شب و روزش به مطالعه و تحقیق و عبادتِ خدا و ارشاد و راهنمایی مردم می گذشت.

از قضای روزگار، یک شب دُزدِ بدشانسی، وارد خانه^۶ او شد، به این امید که مرد بزرگی چون جنید، بی شک چیزهای گرانبهایی در خانه اش دارد. دُزدِ بدشانس وقتی داخل خانه^۶ جنید شد و خانه را خالی یافت، فهمید که درباره^۶ این مرد بزرگ اشتباه می کرده است، و این دانشمند نامدار فقیر و بینواتر از اوست. هرچه خانه را گشت، چیزی پیدا نکرد. برای اینکه دست خالی برنگشته باشد، پیراهن جنید را که کنار بسترش بود، برداشت و از خانه بیرون آمد و رفت پی کارش.

خانه ای داشت، ای عجب، خالی جنید

دُزد در شد، می نیافت او هیچ صید!

(*) از داستانهای دیوان «مصیبت نامه»، شعر فرید الدین عطار.

(۱) جنید: یکی از صوفیان بزرگ بوده است. پدرش نهاوندی و خود او در بغداد به دنیا آمده است. او بین سالهای ۲۹۷ تا ۲۹۹ از دنیا رفته، و آرامگاهش در بغداد است.

صُبح شد و جُنید خَواست لِباسِ پِوشد که مُتوجه شد پِراهنش
نیست. بادیدن به هم ریختگی و سایلِ خانه، فهِمید که شبِ قَبْل دُزد
به خانه اش آمده و چُون چیزی نیافته، پِراهن او را برداشته و رفته
است.

***

فردای آن روز، دُزد بدشانس پِراهنِ جُنید را برداشت و به بازارِ
شهر بُرد تا آن را بفروشد. دُزد دَلالی را می شناخت که لباسهایِ
دستِ دُوم می خرید. وقتی پِراهن را به آن دَلال نشان داد، او گفت:
«از دردِ سر خوشم نمی آید مالِ دُزدی نمی خرم. چُون مُطمئن هستم
که پِراهن را از کسی دُزدیده ای!».

دُزد بیچاره پِراهن را به هر کس نشان داد، حاضر نشد آن را
بخرد. به ناچار تصمیم گرفت که خود، پِراهن را به دست بگیرد و
کنارِ بازار بایستد، تا آن را بفروشد. پس از ساعتی، بالاخره یک
مُشتری پیدا شد.

خَریدارِ پِراهن را پسندید و حاضر شد که آن را بخرد؛ ولی از
آنجا که می دانست فُروشنده دُزد است، برای خریدِ پِراهن، شَاهدی
خَواست. یعنی باید دُزدِ کَسی را می آورد به عُنوانِ شَاهد و ضَامنی
که بگوید: آن پِراهن دُزدی نیست و مالِ خود اوست. دُزد بیچاره
می دانست که هیچ کس حاضر نمی شود ضامن او بشود. کسانِ

هم که حاضر به این کار می شدند، از دوستان خود او بودند و مثل خودش دزد و بی اعتبار؛ و کسی ضمانت آنها را قبول نداشت. دزد بینوا نمی دانست چه کند و يك آشنای معتبر و ضامن مطمئن از کجا پیدا کند. بدون ضامن و آشنا هم که کسی پیراهن را از او نمی خرید.

از قضای روزگار، درست در همان لحظه، جنید از بازار می گذشت، او پیراهن خود را دست دزد دید و جلو رفت. دزد با دیدن او رنگش پرید. جنید، که قضیه را فهمیده بود به خریدار پیراهن گفت: «ای مرد، پیراهن را از او بخر. من ضامن می شوم!».

خریدار با تعجب از جنید پرسید: «آیا به راستی ضامن این مرد می شوی؟»

جنید گفت: «چرا نشوم؟ این پیراهن مال من بود و من خود، آن را به این مرد بخشیده ام. او اختیار دارد که این پیراهن را بفروشد یا نفروشد!».

می گذشت آنجا جنید را هبر

گفت: «این را آشنایم من، بخر!»

خریدار پیراهن را خرید. پول پیراهن را داد و رفت. جنید هم دستی به علامت خدا حافظی برای دزد تکان داد و به راه افتاد و رفت.

دُزد ماند، با پولی در دست و چشمانی گرد شده از تعجب! او از آن همه بزرگواری چنان زیرو رو شده بود و چنان از خود بیخود شده بود که حتی نام خود را هم فراموش کرد و مرتباً زیر لب می گفت: «جنید! جنید!».

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- جنید چگونه زندگی می کرد؟
- دُزد، وقتی وارد خانهٔ جنید شد چه یافت؟
- دُزد، برای اینکه دستِ خالی برنگشته باشد، چه کار کرد؟
- دلال به دُزد چه گفت؟
- چرا خریدار برای خرید پیراهن شاهی خواست؟
- چرا دُزد با دیدن جنید رنگش پرید؟
- دُزد، مرتباً زیر لب چه می گفت؟

* * *

الدرس السابع والعشرون

معاني المفردات :

دَاد خواهی کردن : طلب العدل	تَقاضا : طلب
ایستادن : الوقوف (ایست)	مُراجعه کننده : زائر
بَا اینکه : مع آن	رَسیدگی کردن : التحقيق،
رَفْتار : سلوك، تصرف	البحث، التفتیش
بی ادبانه : أحق	نِسبت بَهر کُدام : بالنسبة
خَشْمگین : غاضب	لكل واحدة
بملايتم : بهدوء	دَسْتور : أمر (دَسْتور دَادَن :
کیستی = که هستی ؟ : من أنت ؟	أن یامر)
تجارت پیشه : تاجر، محترف للتجارة	مُراجعات : طلبات
کالا : بضاعة	خَسْتِه : مُتَعَب، مرهق
دُزد : لص	بَر خاستن : النهوض،
تَاختن : المهاجمة (تاز)	القیام (برخیز)
آنچه : ما، الذي	سرا، سراي : القصر
رُبودن : السرقة (رُبا)	ناگاه : فجأة
خَشَن : فظاً	دِهاتی : قروی
دُور : بعيد	ژنده : ممزق
عَصَبانی کردن : أن يُغضب	گُرد آلود : مُغْبِر
بِهانه : سبب	فَریاد : صياح، صراخ
قَلمداد کردن : أن يُظهِر	فَغان : نواح

سَادَگی: بساطة، سداجة

مُطَابِقِ مِيلِ خُود: وفقاً لرغبته

خُرْسَنَد: راضٍ

مِی بایستی: كان يجب عليك

بِی دَرَنگ: بدون تاخر

قُرْبَان: یا سیدی

بِیدار: مستيقظ

من از آن جهت خوابیده بودم که:

كنت قد نمتُ لأن ...

پاسُخ: جواب، ردّ

تُوب: مدفع

صدا کردن: أن يتردد الصدى

سُكُوت: صمت

فَرا گَرفتن: أن يشمل

مُجَازات: عقوبة

رو به ... کردن: أن يلتفت إلى

غَرامت دادن: أن يتحمل الغرامة

سِپَس = پَس: ثم

پَس گَرفتن: أن يستردّ

أز نَزْد: من عند

خُوشحال: سعيد، مسرور

انصاف

یکی از شاهان ایران در قرن هفدهم میلادی - که به نام کریم خان زند معروف بود - هر روز در «دیوان خانه» یا «دیوان مظالم» می نشست، و تقاضاهای مراجعه کنندگان رسیدگی کرده و نسبت به هر کدام دستور مناسب صادر می کرد.

هنگام ظهر، چون از کثرت مراجعات خسته شده بود برخاست، تا از دیوانخانه به داخل سرا برود، ناگاه یک نفر دهاتی با لباس ژنده گرد آلود وارد شد، و با فریاد و فغان دادخواهی کرد.

کریم خان ایستاد، و با اینکه از رفتار بی ادبانه آن مرد خشمگین شده بود باز بملایمت پرسید که: کیستی، و چه می گوئی؟ آن مرد گفت: مردی تجارت پیشه ام و از شهری بشهر دیگر کالا می برم و می فروشم، دیشب در راه دزدان بمن تاخته و آنچه داشتم از من رُبوده و برده اند.

کریم خان زند که هم خسته بود و هم رفتار خشن و دور از ادب آن مرد او را عصبانی کرده بود، برای اینکه بهانه ای بجوید و او را مقصر قلمداد کند و خود را از مضایقه او راحت نماید، با نهایت خشونت گفت:

- مال ترا در کجا رُبوده اند؟

گفت: در فلان جا.

کریم خان گفت: وقتی که دزدان مال تو را بردند تو چه کار می کردی؟

دهاتی با سادگی گفت: من خوابیده بودم.

کریم خان که این جواب را مطابق میل خود یافت خرسند شد و گفت: می بایستی نخوابی تا دزدان مال ترا نبرند.

مرد دهاتی بی درنگ و با سادگی و در کمال شهامت گفت: قربان، من از آن جهت خوابیده بودم که ترا بیدار تصور می کردم.

این پاسخ صریح و منطقی، مانند توپ در دیوانخانه صدا کرد، و سکوئی همه جا را فرا گرفت.

همه تصور می کردند که کریم خان عصبانی شده و حکم مجازات آن مرد را صادر می کند، ولی این جواب در کریم خان اثر عجیبی کرد، و رو به وزیر کرد و گفت: حق با این مرد است. عدالت و انصاف حکم می کند که ما غرامت مال او را بدهیم، و سپس اگر توانستیم اموال را از دزدان پس بگیریم.

پس دستور داد مال را از خزانه به آن مرد بدهند، و مرد از نزد کریم خان خوشحال رفت.

***

أجب عن الأسئلة التالية :

- کریم خان، چرا هر روز در دیوان مظالم می نشست؟
- کریم خان، چرا می خواست که به داخل سرا برود؟
- پیشهٔ مرد دهاتی چه بود؟
- دزدان یا مرد دهاتی چه کار کرده بودند؟
- چرا جواب مرد دهاتی در کریم خان اثر عجیبی کرد؟
- دستوری که کریم خان داد چه بود؟
- مرد دهاتی از نزد کریم خان چطور رفت؟

* * *

الدرس الثامن والعشرون

معاني المفردات :

تَنگي موضع : ضيق مكان	هَامُون : هضبة
گَماشتن : الاختيار (گمار)	آب وهَوَا : جو
دَبير : كاتب	گَز : ذراع
زيبا : جميل	فُرو بُردن : أن يحفر
آهسته : وديع	ديوار : جدار
خوش لقا : حَسَن المعشر	بَلند : عال
او را می گُفتند : كان يُقال له ، يُسمي	دروازه : بوابه
فضل دوست : محب للفضائل	جنگ گاه : استحکامات حربية
خوش سخن : عذب الكلام	جوى : نهر
چيز : شيء	روان : جار
نخواهند : لا يطلبون (خواستن)	مسجد آدينه : مسجد الجمعة
بر آن می رفت : كان يسير على ذلك	بارو : قلعة
پراکنده : متفرق	آبادان : عامر
روى نهادن : التوجه	کاروانسرا : نُزل
قحط : مجاعة	پاکيزه : أنيق ، زكي
جو : شعير	کُوچه : حارة ، حي
درویدن : الحصاد	همراه : رفيق الطريق
پارسی گو : ناطق بالفارسية	بار : حمل
گندم : قمح	در رفتن : الدخول
تباہ شدن الفساد	فُرو د آمدن : النزول
	بطورى كه : حتى إن

اصْفَهَان

از سفرنامه^۶ ناصر خسرو

هشتم صفر سنه^۶ اربع و اربعین و اربعمائه بود که به شهر اصفهان رسیدیم. از بصره تا اصفهان صد و هشتاد فرسنگ باشد. شهری است برهامون نهاده، آب و هوایی خوش دارد، و هر جا که ده گز چاه فروبرند آبی سرد و خوش بیرون آید، و شهر دیواری حصین و بلند دارد، و دروازه‌ها و جنگ گاهها ساخته، و در شهر جویهای آب روان و بناهای خوب و مرتفع، و در میان شهر مسجد آدینه^۶ بزرگ. فاصله میان شهر و بارو حدود سه فرسنگ و نیم است.

و اندرون شهر همه آبادان که هیچ از وی خراب ندیدم، و بازارهای بسیار. و بازاری دارد و برای همه^۶ محلها و کوچه‌ها همچنین دربندها و دروازه‌های محکم و کاروانسراهای پاکیزه بود. و کوچه‌ای بود که آن را «کوطراز» می‌گفتند، و در آن کوچه پنجاه کاروانسراهای خوب، و در هر یک بیاعان بسیار نشسته؛ و این کاروان که ما با ایشان همراه بودیم یک هزار و سیصد بار داشتند که در آن شهر رفتیم. همه در کاروانسراها فرود آمدند بطوری که هیچ جاتنگی موضع نبود. و چون سلطان طغرل بیک ابوطالب محمدبن میکال بن سلجوق رحمة الله علیه آن شهر را گرفته بود مردی جوان

آنجا گماشته بود نیشا بوری، دبیری خوب با خط زیبا، مردی آهسته، خوش لقا، و او را خواجه عمید می گفتند، فضل دوست بود و خوش سخن و کریم. و سلطان فرموده بود که سه سال از مردم هیچ چیز نخواهند، و او بر آن می رفت، و پراکندگان همه روی به وطن نهاده بودند...

و پیش از رسیدن ما قحطی عظیم افتاده بود. اما چون ما آنجا رسیدیم جو می درویدند، و من در همه زمین پاری گویان شهری بهتر و جامعتر و آبادانتر از اصفهان ندیدم. و گفتند اگر گندم و جو و دیگر حبوب بیست سال بنهند تباه نشود.

* * *

أجب عن الأسئلة التالية:

- ناصر خسرو کی به اصفهان رسید؟
- ناصر راجع به آب و هوای اصفهان چه گفت؟
- چند صراف در بازار صرافان بود؟
- چرا طغرلبک خواجه عمید را گماشت؟
- وقتی که ناصر به اصفهان رسید آیا در آنجا قحطی وجود داشت؟

* * *

الدرس التاسع والعشرون

امتداد دأشتن: أن يمتد	معاني المفردات:
سكو: رصيف	طويل: ممتد
پهن: عريض	خوش طرح: ذو تخطيط رائع
دهانه: فتحة، فوهة	سالم: سليم
طاق: سقف	پابرجا: قائم، راسخ
بلند: مرتفع	باقیمانندن: البقاء
خوش تناسب: متناسق	تمام: كل
مصالح ساختمانی: لوازم المعمار	بازر گانی: التجارية
گج: مصيص، الجص	خرید و فروش: شراء وبيع
آجر: طوب	كالا: بضاعة
آهك: جير	پا ياپای: متتابع، متعاقب
روی: على، فوق	در یافت: تحصيل
پايه: قاعدة، أساس، فرشة	حوالجات: كمبيالات (حواله)
تخته سنگ: حجارة كبيرة ذات سطح	صرافیها: أعمال الصيرفة
مستور	همگی: جميعا
تراشیده: منحوت (تراشیدن - تراش)	انجام گرفتن: أن يجري، يتم
قرار گرفتن: أن يقوم	مانند: مثل
منشعب شدن: أن يتشعب	به جریان افتادن: أن يجري
سبك ساختمانی: طراز معماري	تشکيلات: منشآت
دلپسند: رائع	امانت: أمن
كارهاری صنعتی: الأعمال الصناعية	بسپارند: يتركون، يدعون
خوانده می شود: تُسمى (خواندن)	(سپردن، سپار)
یافت می شد: كان يوجد	در موقع لازم: في الوقت اللازم

دَرَوَازَه: بوابه

بَزَّاز: تاجر أقمشة

بَلُورُ فُرُوش: بائع الزجاج

كَلَاهِدُوز: خياط لباس الرأس (الطاقية)

سَرَّاج: صانع المنتجات الجلدية

شَمَشِيرِگَر: صانع السيوف

رِدِيف: صف، ضمن

بِه ثَبِت رَاسِيدِن: أن يُسَجَّل

إِدَارَهء كُل: الإدارة العامة

آثَارِ بَاسْتَانِي: الآثار القديمة

حَفَازَت: المحافظة

كُوشَا: مجتهد

شَالُودَه: أساس

كَلَان: ضخم

كَمْتَر: قلما

دِيدَه مِي شُود: يرى

تَرَكَش دُوز: حائك جُعبه

السهم، وهي الجعبة التي كانت

توضع فيها السهام، كنانة

بازارِ طویلِ خوشِ طرحی که از بهترین آثارِ کریمِ خان زَند است
(قرنِ هیجدهم میلادی) و هنوز تقریباً سالم و پا بر جای در
باقیمانده، بنام «بازارِ وکیل» مشهور است. تمامِ کارهایِ بازرگانی،
خرید و فروشِ کالاهایِ داخلی و خارجی و مبادلاتِ پایاپای، صدور یا
دریافتِ حوالجات و صرافیها همگی در حُجره هایِ این بازار انجام
میگرفت.

و در واقع بازارِ وکیل مانند قلبِ واقعیِ شیراز بوده، و تمامِ امورِ
بازرگانی در آنجا به جریان می افتاده.

بازارِ وکیل تشکیلاتی داشته که بازرگانان میتوانند بااطمینان
کامل کالاهایِ خود را در آن به امانت بسپارند و در موقع لازم از آن
استفاده نمایند.

این بازار از نزدیکی دروازهٔ اصفهان تا مدخلِ بازار هایِ قدیمِ امتداد
دارد و مُشتمل بر حُجره هایِ باسکوی پهن در طرفین، و ۷۴ دهانهٔ
طاقهایِ بلند و خوش تناسب بوده است.

مُصالحِ ساختمانیِ این بازارها گچ و آجر و آهک بوده که روی پایه هایِ
ازتختهٔ سنگ هایِ تراشیده قرار گرفته است. سقفِ چهار سُوَق که

(*) از فخری بهاری، با تصرف.

از چهار طرف آن چهار بازار مُنشعب میشود بسیار بلند و باسبک
ساختمانی دلپسندی بنا شده است.

قسمتهای مختلف این بازارها، بنا بر اساس کارهای صنعتی که در
آن انجام میگرفته بنامهای مخصوص خوانده می شود؛ مانند: بازار
بزرگ که انواع کالاها در آن یافت میشود، بازار بزازان، بازار بلور
فروشان، بازار خیاطها، بازار کلاهدوزها، بازار سراج ها و بازار
شمشیر گرها.

بازار وکیل در ردیف آثار تاریخی کشور به شماره ۹۲۴ به ثبت
رسیده، و اداره کُل حفاظت آثار باستانی ایران در حفاظت آن کوشا
می باشد.

فرصت الدوله شیرازی در کتاب آثار عجم درباره این بازار چنین
می نویسد:

«... بازار وکیل یکی از بازارهای کریم خان زند، معروف به وکیل
است، قریب به مسجد وکیل، چهار بازار از آجر و گچ ساخته،
شالوده های آن از سنگ های کلان قرار داده.

کمتر بازاری در ایران بدین اسلوب و بنیان دیده میشود. يك بازار
بزرگ چهل و يك طاق است، آنرا بازار بزازان گویند از هر گونه
اقشمه و امتعه دارد. سمسار و بلور فروش و خیاط و غیره نیز در آن
هست. بازار دیگر چهل و شش طاق است آنرا بازار کلاهدوزان

نامند، از کُلاه‌دوز و اصنافِ دیگر دَارد با بسیاری از صرافان.

«بازارِ دیگر ده طاق است در آن تمام سَرَّاج و تَرکَش دوز اند در
وسطِ بازارِ اول، که بازارِ بزازان باشد، نیز بازاری است یازده طاق در
آن جماعتِ شمشیرگران اند. دربِ این بازار مُنتهی میشود بدربِ
مسجدِ وکیل...»

* * *

أجب عن الأسئلة التالية :

- بازارِ وکیل در کدام شهر ساخته شد؟
- آیا این بازار هنوز باقی مانده است؟
- در حجره های این بازار چه انجام می گرفت؟
- مصالح ساختمانی که بازار از آن ساخته شد، چیست؟
- بعضی از قسمتهایی را که بازار بآن منقسم می شد نام ببرید.

* * *

الدرس الثلاثون

معاني المفردات :

مُنتَفِي شُدُن : أن ينتفي، ينتهي بالسلب
 اَيْن عَدَّة : هم
 بُلُنْد شُدِه : (صيغة وصفية من بُلُنْد
 شُدُن : أن يقوم، ينهض، يقومون)
 تَحْقِيقِ كَرْدُن : أن يحقق
 دَم وَدَسْتِگَاه : الوضع المادي والاجتماعي
 بَلِه بَرَان : حاملو الموافقة، اسم مركب
 من : بَلِه = بلى، نعم + بَر : حامل (من
 مصدر بُرْدن : أن يحمل) + ان : علامة
 الجِمع
 دُورِ هَم : حول بعضهم
 جَمعِ شُدُن : أن يجتمع
 مَهْرِيه : مهر
 جِهيزِيه : جهاز
 شَرَايِط : ظروف، شروط
 مَطْرَحِ كَرْدُن : أن يطرح، يعرض
 سَرِ اِنجَام : في النهاية
 بِه تَوَافِقِ رَسِيدِن : الوصول إلى اتفاق
 سِيس : ثم
 مَعِينِ كَرْدُن : أن يحدد
 بَازَارِ وَكِيل : السوق الرئيسي في شيراز
 پَارچِه هَا : أقمشة

عَرُوسِي : العرس، الزفاف
 جَالِب : مثير للاهتمام، مُمتع
 شَنِيدِنِي : جدير بالاستماع
 (ياء اللياقة)
 مَعْمُولًا : عادة
 قَصْدِ اَزْدَوَاجِ دَاشْتِه بَاشَد :
 ينوي الزواج
 خَانَوَادِه : الأسرة
 دَر مِيَانِ مِي نَهْد : يعرض، يطرح
 دَامَاد : العريس
 دَلَالَه زَن : الخاطبة
 خَوَاهِر : أخت
 نَزْدِيكَانِش : أقاربه
 نَزْدِيكَان : أقارب
 دَر صُورِ تِيكِه : في حالة ما
 عِلَاوَه بَر : علاوة على
 شَرِبَت : شربات
 هَم : أيضاً
 تَنهَا : فقط
 اِكْتِفَا كَرْدُن : أن يكتفي
 نَشَانِه : دليل، علامة
 اَنَسْتِكِه : أن

وَصَلَّتْ : الصلّة، الارتباط

رِضًا : راضٍ

رِخْتِ بَرَانٍ : حَمَلَةُ المَتَاعِ (العَفْشِ)

أَندَاذُهُ : مَقَاسٌ

أَندَاذُهُ كَرَفْتَنَ : أَخَذَ المَقَاسَ

فِي المَجْلِسِ : عَلَى الفُورِ

يَذِيرَائِي : حَفْلَةٌ

بِعَهْدِهِ : عَلَى حَسَابِ

نَآهَارٍ : الغَدَاةُ

مَوْظَفٌ : مُلتَزِمٌ بِـ

شَامٍ مَفْصَلِيٍّ : عِشَاءِ مَوْسَعٍ

تَهْيِيهِ كَرْدَنَ : الإِعْدَادُ، التَّهْيِئَةُ

حَالًا : الآنَ

كَمٌ : قَلِيلٌ

مَوْقِعٌ : وَقْتُ

بَايَدٌ : يَجِبُ

خَوَانَدُهُ مِي شَوَدٌ : يُقْرَأُ (مَبْنِي)

لِلْمَجْهُولِ مَن خَوَانَدَنَ : أَن يَقْرَأُ

بَخْتِشَانِ : حَظُّهُنَّ، بَخْتٌ : حَظٌ

بَسْتَهُ نَشَوَدٌ : لَا يُعْطَلُ

(مَبْنِي لِلْمَجْهُولِ مَن بَسْتَنَ)

أَزِ سَرٌ : مَن فَوْقَ

جَانِمَازٌ : سَجَادَةُ الصَّلَاةِ

جَايِ أَوْ : مَكَانِهَا

شَكَمٌ : بَطْنٌ

شَكَمِ أَوَّلٌ : الحَمْلُ الأَوَّلُ

پَسَرٌ : وِلْدٌ

بَزَايِدٌ : تَلْدٌ، مَضَارِعٌ مَن «زَائِدِنَ»

چِرَاغٌ : مَصْبَاحٌ

رُوغَنِ : سَمْنٌ

مِي سَوَزْدٌ : يَضِيءُ (سُوخْتَنَ)

تَهْيِيهِ كَرْدَهُ : (صَيَغَةٌ وَصَفِيَّةٌ مَن تَهْيِيهِ

كِرْدَنَ : أَن يُهَيِّئُ)، يُعَدُّونَ

رُوشَنِ مِي كَنَنْدٌ : يَشْعَلُونَ (رُوشَنِ كِرْدَنَ)

بِجُوشِنْدٌ : يَتَفَاعَلَانِ، يَتَأَلَّفَانِ (جُوشِيدَنَ، جُوشِ)

بِنْدٌ : عَقْدٌ

أَبْرِيشَمٌ : الحَرِيرُ، القَطِيفَةُ

گَرْدَنٌ : رَقَبَةٌ

أَندَاخْتَنَ : أَن يَرِبِطُ، يَرْمِي (أَندَازُ)

هَمِيشَهٌ : دَائِمًا

سَبِزِ بَخْتِ : سَعِيدِ الحَظِّ (أَخْضَرَ الحَظِّ)

دَسْتِ بُوَسِيٍّ : تَقْبِيلِ اليَدِ

مَعْمُولٌ اسْتٌ : العَادَةُ هِيَ، جَرَّتِ العَادَةُ

مَادَرَزَنَ : الحِمَاةُ

بُوسِيدَنَ : أَن يُقْبَلُ (بُوسِ)

رُويٌ : وَجْهٌ

هَمِچَنِينٌ : كَذَلِكَ، بِنَفْسِ الطَّرِيقَةِ

پَالُودَهُ : الفَالُودِجُ، حَلُوى

مِهْمَانٌ : ضَيْفٌ

چُونِ خَوَاسْتِنْدٌ : إِذَا أَرَادُوا

قِبَالَهُ عَرُوسِيٍّ : عَقْدِ الزَّوَاجِ (الزَّوَاجِ)

تَا... نَغِيرِدٌ : مَا لَمْ يَأْخُذْ

أَجَازَهُ دَادَنَ : السَّمَاحُ

مِي خَوَانَدَنَ : يَغْنُونُ (خَوَانَدَنَ : القِرَاءَةُ، الغِنَاءُ)

دِيرِ آمَدِيدٌ : تَأْخِرْتُمْ (دِيرِ آمَدِنَ)

دَسْتَمَالٌ : مَنْدِيلٌ

شَادٌ : سَعِيدٌ

خُرْمٌ : فَرِحٌ

مراسم عروسی در شیراز (*)

مراسم عروسی در شیراز جالب و شنیدنی است. معمولاً جوانی که بسین ازدواج رسیده و قصد ازدواج داشته باشد، موضوع را با خانواده خود در میان می‌نهد. در اینجا خانواده داماد یا دختر معینی در نظر دارند یا دلآله زنها این کار را می‌کند.

مادر و خواهر داماد و چند نفر از نزدیکانش بخانه دختر می‌روند، خانواده دختر در صورتیکه موافق باشند علاوه بر چای، شربت هم برای آنها می‌آورند. ولی در صورتیکه خانواده دختر تنها به چای اکتفا کردند و شربت نیاوردند، این نشانه آنستکه باین وصلت رضا نیستند، موضوع منتفی شده، این عده بلند شده به خانه دیگری می‌روند.

خانواده عروس حتماً در باره داماد و خانواده اش تحقیق می‌کنند. آنها روزی، بخانه داماد می‌روند که دم و دستگاه او را ببینند. بدنبال آن مراسم بله بران شروع می‌شود.

بله بران

عده ای از بزرگترهای دو خانواده در منزل عروس دور هم جمع می‌شوند، و در باره مهریه، لباس، جهیزیه و سایر چیزهای ضروری

(*) از ابو القاسم فقیری با تصرف.

صُحبتِ می کنند. و اگر طرفین شرایطی داشته باشند در همین مجلس مطرح می کنند، تا سرانجام طرفین به توافق برسند.

سپس روزی را معین می کنند باتفاق عروس به بازار وکیل رفته و پارچه های مورد لزوم را می خرند.

رخت بران

در این مجلس زندهای یاران عروس و داماد شرکت دارند، نزدیکان داماد خیاطی را همراه می آورند که اندازه عروس را بگیرد، و پارچه هائی را که قبلاً خریده اند فی المجلس ببرد. پذیرائی از مدعوین بعهده مادر عروس است.

روز عقد

ناهار روز عقد بعهده پدر عروس است، ولی شب آنروز مادر داماد موظف است شام مفصلی تهیه کند و برای عروس بفرستد.

حالا کمی از معتقدات مردم شیراز در باره عقد بخوانید:

- در موقع عقد، باید دخترها از اطاقی که خطبه عقد در آن خوانده می شود بیرون بروند، تا بختشان بسته نشود.

- هنگام عقد چون عروس از سر جانماز بلند می شود باید پسری جای او بنشیند تا عروس شکم اول پسر بزاید.

- در موقع عقد، چراغی - که با غسل و روغن میسوزد - تهیه کرده و آن را روشن می کنند، تا عروس و داماد چون غسل و روغن در

هم بجوشند .

- در موقع عقد، بندی از ابریشم سبز در گردن عروس می اندازند، تا عروس همیشه سبزبخت باشد .

دست بوسی

معمول است که داماد با چند نفر از نزدیکانش بخانهٔ مادرزن می رود و دست او را می بوسد، و مادرزن هم روی او را همچنین .
ما درزن موظف است هدیه ای به دامادش بدهد .

عروسی

برای آوردن عروس، عده ای بخانهٔ عروس می روند، در این مجلس با شربت و پالوده از مهمانها پذیرائی می شود .
چون خواستند عروس را ببرند پدر عروس تا قبالهٔ عروسی را از یاران داماد نگیرد اجازهٔ بردن عروس را نمی دهد .
در همین مجلس می خوانند :

آمدیم و آمدیم میگوئید دیر آمدید . . . گل بدست، دستمال بدست، شاد و خرم آمدیم
هفته ای بعد از عروسی، پدر عروس، داماد و یارانش را به شام یا ناهاری دعوت می کند . . .

***

أجب عن الأسئلة التالية :

- مراسم عروسی در شیراز چگونه است؟
- اگر جوانی به سن ازدواج رسیده باشد چه کار کند؟
- خانواده دختر، در صورتیکه موافق باشند، چه کار می کنند؟
- خانواده پسر، چون موضوع منتفی می شود، به کجا می روند؟
- بزرگترهای دو خانواده درباره چه صحبت می کنند؟
- اگر آنها به توافق برسند به کدام بازار می روند، و برای چیست؟
- زندهای یاران عروس، که را همراه می آورند؟ و برای چیست؟
- چرا دخترها باید در موقع عقد، از اطاق بیرون بروند؟
- علت روشن کردن چراغی - که باعسل و روغن می سوزد - چیست؟
- تا عروس همیشه سبز بخت باشد چه کار میکنند؟
- در موقع بردن عروس از منزل پدرش و مادرش، چه می خوانند؟

***

الدرس الحادي والثلاثون

معاني المفردات :

تَكَانُ خُورْدَنُ : أن يتحرك	أَسْبُ : حصان
هِيَ زَدَنُ : الصياح	مُلَا نَصْرَ الدِّينِ : شخصية في الآداب
هَيْجُ : قط	الإسلامية تعادل شخصية جحا العربي
دَعَا : مشاجرة	كِنَارُ : طرف
حَرَفُ : كلمة	هَمِينُ كِه : بمجرد أن
پَا به فِرَارِ كُذَّاشْتُ : أسلم قدمه	پِشْتُ : وراء
لِلْفِرَارِ	بِرَآمَدَنُ : الارتفاع
نَفْسِي تَازِه كَرْدُ : تنفس الصعداء	اِيوَانُ : وسط الدار
أَسْوَدَه خَاطِرُ : مرتاح البال	خَمِيَازَه : تثاؤب
اِدَامَه دَا دَنُ : الاستمرار	دَامَنَه : حول، المنطقة المجاورة لـ
دُو بَارَه : مرة أخرى	زِين كَرْدَه : مسرَّج (وُضِعَ عَلَيْهِ السَّرَجُ)
تَعْقِيبُ كَرْدَنُ : أن يتبع	مِي چَرِيدُ : كان يرعى الحشائش
اَيْنَ أَسْبُ وِل كُنْ نِيسْتُ : هذا	(چَرِيدَن)
الحصان لا يترك	مُلَا أَسْبُ رَا كِه دِيدُ : عندما رأى
فُرُو رَفْتُ : غاص	مُلَا الحِصَانِ
اَسْبُ دَسْت بَرْدَار نِيسْتُ : لا	تَكْ وَتَنَهَا : وحيد، منفرد
يُتَخَلَّى عَنْه	أَهْسْتَه : ببطء
سَوَار شَدَنُ : أن يركب	آرَامُ : بهدوء
پیدا کردن : العثور على	سَايَه : ظلّ
روانه : عازم على، متوجه إلى	پِشْتُ سَرُ : وراء
پياده شدن : أن يترجل	دُنْبَالِ رَفْتَنُ : أن يتبع
گوشه : ناحية، زاوية	بَاشُ : كُنْ (فعل أمر من بؤدن) بمعنى ابق

ناگهان : فجأة
 فکری به سرش زد : دارت في
 رأسه فكرة
 جار زدن : الصياح، الإعلان بصوت
 عال
 قدرت : قوة
 جادوئی : سحرية
 شگفت انگیز : بارع، عجيب
 طلايی : ذهبي
 از دست ندهید : لا تضيعوا
 زود باشید : أسرعوا
 جلو : أمام
 عرعر : نهيق
 برخاستن : أن يرتفع
 سر در گم : حيران، عاجز عن
 التصرف
 سر در آوردن : أن يفهم، يُدرك
 راه نمی رود : لا يسير (راه رفتن)
 برای من خیلی گران تمام شده
 است : كلفني غالياً جداً
 صورت حساب : فاتورة
 از جیب در آورد : أخرج من جيبه
 دروغ گو : كذاب
 سر و کله : رأس
 پس گرفت : استرد
 به سزای اعمالش رسانید : عاقبه
 على عمله

رها کردن : أن يترك
 داروغه : رئيس
 گنجایش : طاقة، اتساع
 تازه به میدان قدم گذاشته بود :
 ما إن وضع القدم في الميدان
 پله : سلم
 گوش کردن : الاستماع
 نگه داشتن : الحفظ
 پیدا شدن : الظهور
 که هیچ : فلا شيء، كان شيئاً لم يكن
 خرج : نفقات
 گاه : تب
 جو : شعير
 یونجه : حشائش، علف
 سیاهه : قائمة، بيان
 هزینه : نفقات
 فوری : فوراً
 پول : مال، نقود
 الاغ : بغل
 چموش : جموح
 تحویل دادن : التسليم
 تحویل گرفتن : التسلم
 به تاخت رفتن : أن يسرع، يجمع
 عصبانی : غاضب
 کلک زدن : أن يخدع
 هر طور شده : على أي نحو
 انتقام گرفتن : الانتقام

اسبِ مُلَانَصْرِ الدِّينِ

در گذشته های بسیار دور، آن زمان که مُلَانَصْرِ الدِّينِ جوان بود، در خانه ای کنار شهر زندگی می کرد. يك روز مُلَا صَبْحِ خِیْلِ زود از خواب بیدار شد. همین که آفتاب از پشت کوه ها بر آمد، مُلَا به ایوان خانه اش رفت، خمیازه ای کشید و با خود گفت: امروز هوا آفتابی و خیلی خوب است، بهتر است به صحرا بروم.

مُلا به راه افتاد. رفت و رفت و رفت. در بیابان در دامنهء يك كوه به يك اسب رسید. اسب زین کرده بود و در دامنهء كوه می چرید. مُلا اسب را که دید، با خود گفت: این اسب در این بیابان، تك و تنها چه می کند؟ صاحب اسب کجا است؟

مُلا آهسته و آرام از کنار اسب گذشت و به راه خود ادامه داد. ولی ناگهان دید که اسب سَایه به سَایه او را دنبال می کند.

ملانصرالدین به اسب گفت: نه! نه! ... من که صاحب تو نیستم! چرا پشت سر من می آیی؟

اسب که حرف های مُلا را نمی فهمید، همچنان دنبال مُلا می رفت. مُلا دو باره برگشت و گفت: ای اسب، من که گفتم صاحب تو نیستم! چرا سماجت می کنی و دنبال من می آیی؟ همان جا باش، از جایت تکان نخور، تا صاحب تو برگردد!

مُلاً حَرَفِ هَايِ خُودِ رَا تَكَرَّارِ مِي كَرَد. وَلِي اَسْبُ هَمچنان به دُنْبَالِ
مُلاً مِي رَفْت.

مُلاً بَارِ دِيگَرِ بَه اَسْبِ هِي زَد و كُفْت: اِي اَسْبِ مِهْرَبَان، خَوَاهِش
مِي كُنْمِ هَمَانِ جَا بَاش! كُفْتَم كِه مَن صَاحِبِ تُو نِيستَم. هِيچِ دُوستِ
هَم نَدَارَم بَا صَاحِبِ تُو دَعَوَا كُنْم...

اَسْبِ هَمچنان سَايَهءِ مُلاً مِي رَفْت و هِيچِ بَه حَرَفِ هَايِ او كُوشِ
نَمِي كَرَد.

مُلاً نَصْرِ الدِينِ نَاگِهَانِ پَا بِه فِرَارِ كُذَاشْت و پُشتِ يَكِ دَرخْتِ
تَنُومَنَدِ پِنهَانِ شُد. اَسْبِ هَم بَه دُنْبَالِ او يُورْتَمِه رَفْت، مُلاً رَا نَدِيد و از
كِنَارِ دَرخْتِ كُذَشْت.

مُلاً نَصْرِ الدِينِ نَفْسِي تَازِه كَرَد و آسُودِه خَاطِرِه بِه رَاهِ خُودِ اِدَامِه
دَاد. وَلِي بَعْدِ از چَنَد لِحْظِه دُوبَارِه دِيد كِه اَسْبِ او رَا تَعْقِيْبِ مِي
كُنْد.

مُلاً كِه خِيَلِي تَعَجُّبِ كَرْدِه بُود، بَا خُودِش كُفْت: «اِي خُدايِ
بُزْرَك، مَن بَا اَيْنِ اَسْبِ چِه كُنْم؟ اَيْنِ اَسْبِ وِلِ كُنْ نِيست...».

مُلاً بَه فِكْرِ فُرُو رَفْت و كُفْت: «شَايِدِ هَم خُداوندِ بُزْرَك، اَيْنِ اَسْبِ
رَا بَرَايِ مَن هِدِيَه فِرِستادِه اَسْت. حَالَا كِه اَسْبِ دَسْتِ بَرَدَارِ نِيست،
مَن هَم بَه اَسْبِ سَوارِ مِي شُوم و بِه شَهْرِ مِي رُوم و صَاحِبِ آن رَا پَيِدا
مِي كُنْم...».

مُلاً سَوَارِ بَرِ اَسْبِ، رَوَانَهٗ شَهْرِ شُد. اَن رُوْزِ مُلاً خِیْلِی خِیْلِی
خُوشِحَالِ بُوْد. هَمِیْنِ کِه بِه شَهْرِ رَسِیْد، مُلاً اَز اَسْبِ پِیَادَه شُد، اَسْبِ
رَا دَرِ گُوشَه اِی رَهَا کَرْد و بِه اَسْبِ گُفْت: «اِی اَسْبِ، تُو دَرِ هَمِیْنِ جَا
بِمَان! مَن بِه خَانَهٗ دَارُوغَهٗ شَهْرِ مِی رُوْمِ تَا بِیْنِمِ بَا تُو چِه کُنَم».

مُلاً بِه خَانَهٗ دَارُوغَهٗ - کِه دَرِ مِیْدَانِ شَهْرِ بُوْد - رَفْت. تَا زِه بِه
مِیْدَانِ قَدَمِ گُذَاشْتَه بُوْد دِیْدِ اَسْبِ، بَا زِ هَمِ سَایَه بِه سَایَهٗ اُو آْمَدَه
اَسْت.

مُلاً اَزِ پِلَّهٗ هَایِ کَاخِ دَارُوغَهٗ بَا لَا رَفْت و مُوْضُوعِ رَا بِه دَارُوغَهٗ گُفْت.
دَارُوغَهٗ هَمِ کِه بِه حَرْفِ هَایِ مُلاً خُوبِ گُوشِ مِی کَرْد، دَرِ جَوَابِ مُلاً
گُفْت: خِیْلِی خُوبِ! مَا اِیْنِ اَسْبِ رَا یِکِ مَاهِ دَرِ اِیْنِ جَا نِگِه مِی دَارِیْمِ،
پَسِ اَزِ یِکِ مَاهِ اِگَرِ صَاْحِبِ اَن پِیْدَا شُد کِه هِیْچِ، اِگَرِ صَاْحِبِ اَن پِیْدَا
نَشُد، اَسْبِ رَا بِه تُو مِی دِهِیْمِ.

مُلاً اَسْبِ رَا دَرِ اِصْطَبْلِ دَارُوغَهٗ رَهَا کَرْد و رَفْت. . . .

مُلاً کِه شَبِ و رُوْزِ بِه اَسْبِ فِکْرِ مِی کَرْد، بَعْدِ اَزِ سِی رُوْزِ بِه سُرَاغِ
دَارُوغَهٗ رَفْت. دَارُوغَهٗ بِه مُلاً گُفْت: صَاْحِبِ اَسْبِ پِیْدَا نَشُدَه اَسْت.
اَسْبِ مَالِ تُو، بِه شَرْطِ اَن کِه خَرَجِ یِکِ مَاهِ کَاهِ و جُو و یُوْنَجَهٗٗ اَسْبِ رَا
بِپَرْدَازِی. اِیْنِ هَمِ سِیَاهَهٗٗ هَزِیْنَهٗ هَایِ کَاهِ و جُو و یُوْنَجَهٗٗ اِی کِه اَسْبِ
خُورْدَه اَسْت!

مُلاً سِیَاهَهٗٗ هَزِیْنَهٗ هَا رَا اَزِ دَارُوغَهٗ گِرْفْت و فُوْرِی پُوْلِ اَن رَا

پرداخت. اما داروغه به جای اسب يك الأاغ چموش به او تحویل داد.
ملاً افسارِ الأاغ را گرفت، ولی الأاغ به سختی جلو می رفت، مردم
در سر راه، ملاً را مسخره می کردند و می خندیدند.

يك روز ملاً دید که داروغه شهر به همان اسب سوار شده است
و به تاخت می رود، خیلی عصبانی شد، فهمید که داروغه به او کَلَك
زده است، با خود گفت: « من هر طور شده، باید از داروغه انتقام
بگیرم ».

ملاً ناگهان فکری به سرش زد و همان روز فوری به شهر رفت و
بلند بلند جار زد: « ای مردم، خداوند بزرگ به داروغه شهر ما
قدرت جادویی شگفت انگیزی داده است! داروغه اسب ها را به الأاغ
و الأاغ ها را هم به اسب تبدیل می کند! ای مردم این فرصت طلایی را
از دست ندهید، زود باشید، الأاغ های خود را به داروغه بدهید و به
جای الأاغ از داروغه يك اسب تحویل بگیرید ».

چند ساعت بعد، جلوی کاخ داروغه در میدان شهر پر از الأاغ شد.
هر کس الأاغ داشت آورده بود، میدان پر از الأاغ شده بود، و عرعر
الأاغ ها به هوا برخاسته بود...

داروغه که از عرعرِ الأاغ ها سر درگم شده بود، به ایوان آمد و از
مردم پرسید: ای مردم! چرا با این الأاغ ها در میدان شهر جمع شده
اید؟

مردم يك صدا فریاد زدند: جناب داروغه، ألاغ ما را هم بگیر و به اسب تبدیل کن!

داروغه سر در نمی آورد و هاج و واج مانده بود ...

مردم هم دست بردار نبودند، در همه جای شهر از اسب و ألاغ صحبت می کردند و می گفتند: «ما هم برویم، ألاغ خودمان را به اسب تبدیل کنیم».

موضوع اسب و ألاغ به گوش حاکم شهر رسید. مردم به حاکم شهر گفتند: ملانصرالدین به ما گفت که داروغه شهر قدرت جادویی شگفت انگیزی دارد، ألاغ می گیرد و اسب تحویل می دهد.

حاکم شهر از ملا پرسید: ملا، راست است؟ ملا جواب داد: بله! جناب حاکم. من يك ماه پیش در صحرا يك اسب پیدا کردم. اسب زین کرده بود. صاحب نداشت. اسب را به شهر آوردم و به کاخ داروغه رفتم. داروغه شهر گفت که اسب را در اصطبل کاخ رها کنیم و گفت: پس از يك ماه اگر صاحب اسب پیدا نشد، اسب مال تو. من هم اسب را در اصطبل کاخ رها کردم و رفتم. بعد از يك ماه برگشتم. صاحب اسب پیدا نشده بود. داروغه تمام خرج يك ماه اسب را از من گرفت و به جای اسب يك ألاغ چموش به من تحویل داد که اصلاً راه نمی رود.

مُلاً از حاکم شهر اسبِ خود را می خواست و می گفت: جناب حاکم این اسب بی صاحب برای من خیلی گران تمام شده است. من پول يك ماه كاه، یونجه و جو اسب را به داروغه پرداخته ام و این هم دلیل من.

مُلاً صورت حساب كاه، جو و یونجه را از جیب درآورد، به حاکم داد. حاکم وقتی صورت حساب را دید گفت: حق با مُلاً است، مُلاً راست می گوید.

داروغه هم انکار می کرد و به حاکم می گفت: نه، این مرد دروغ گو است، دروغ می گوید. اسب کجا بود؟

در همین موقع بود که ناگهان سر و کله اسب پیدا شد. اسب به طرف مُلاً آمد، گویی که از مدت ها قبل مُلاً را می شناخت.

حاکم اسب را از داروغه پس گرفت و به مُلاً داد، و داروغه را هم به سزای اعمالش رسانید.

مُلاً خوشحال به اسب سوار شد، و به سوی خانه اش برگشت.

***

فهرس الكتاب

رقم الصفحة	الموضوع
٣	مقدمة
٥	الدرس الأول : وضع سياسى واجتماعى ايران
٩	الدرس الثانى : غزالى در دانشگاه هاى اروپا
١٣	الدرس الثالث : اولين دانشگاه انگلستان
١٧	الدرس الرابع : خيام
٢١	الدرس الخامس : نيشابور در زمان خيام
٢٧	الدرس السادس : اشعار عربى خيام
٣٣	الدرس السابع : يادگارهاى از روزهاى جوانى
٣٧	الدرس الثامن : بانگ ناي
٤١	الدرس التاسع : روابط دو زبان فارسى و عربى
٤٧	الدرس العاشر : گزیده شعر
٥١	الدرس الحادى عشر : تاريخ عمومى و منابع تاريخ
٥٥	الدرس الثانى عشر : دايرة المعارف
٦١	الدرس الثالث عشر : الكامل فى التاريخ
٦٥	الدرس الرابع عشر : سفر بخير
٦٧	الدرس الخامس عشر : سعدى شيرازى
٧١	الدرس السادس عشر : درسهائى از بوستان سعدى
٧٥	الدرس السابع عشر : مختصرى در باره محمد اقبال
٨٣	الدرس الثامن عشر : حال دنيا
٩١	الدرس التاسع عشر : أساس فرهنگ
٩٩	الدرس العشرون : درسهائى از مثنوى

الموضوع	رقم الصفحة
الدرس الحادي والعشرون : از امثالِ عربى	١٠١
الدرس الثاني والعشرون : ضرب المثل هاىِ فارسى	١٠٥
الدرس الثالث والعشرون : از احوالِ صوفيه	١٠٩
الدرس الرابع والعشرون : عضد الدوله	١١١
الدرس الخامس والعشرون : هِزار ويكِ شب	١١٧
الدرس السادس والعشرون : دُزدِ پيراهن	١٢١
الدرس السابع والعشرون : انصاف	١٢٧
الدرس الثامن والعشرون : اصفهان	١٣٣
الدرس التاسع والعشرون : بازارِ وكيل	١٣٧
الدرس الثلاثون : مراسمِ عروسى در شيراز	١٤١
الدرس الحادي والثلاثون : اسبِ ملاّ نصر الدين	١٤٧
فهرس الكتاب	١٥٥

* * *

منتدی سور الأزبکیه

WWW.BOOKS4ALL.NET